

non minus esse creduntur, sic quæ sunt incomprehensibilia intellectibus humanis non minus esse credantur. Ut igitur ait Apostolus, Deum nunc per speculum et in ænigmate (1 Cor. XIII, 12) contemplantur, multum de ipso cognoscimus, si ipsum nobis incomprehensibilem, in his quæ ex nihilo fecit, mirabilem in seipso credamus mirabiliorum.

A Hortando quidam et inducendo ad fidem, modesti prologi excedere visus sum: sed ideo, quia fidem magis vidi necessariam ad percipiendam veritatem sacramenti, unde acteris sum. Nunc igitur primam portiunculam hujus operis, Deo annuente, expellam de veritate Dominici corporis; secundam, de ipsius sacramenti variis quæstionculis.

DIVI ALGERI

DE SACRAMENTIS CORPORIS ET SANGUINIS DOMINICI

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Quod Deus hominem Dominicum pro nobis assumptum, super omnia exaltavit.

Quia a vere fidei cognitione originalis delicti exitu tenti, ad varios errores declinamus, ut, instigante diabolo idololatriæ, et peccatorum passionibus deservientes, ad mortem obstinata mente tenderemus, magna sua gratia Verbum Dei caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. II): ut qui de suo erat incomprehensibilis, de nostro nobis fieret cognoscibilis, et de nostro quasi e vicino fieret appetibilis, dum germanæ carnis nostræ gloriam in ipso, gloriam quasi Unigeniti a Patre, videremus: et ex ipsius jam quasi cooriginalis gloriæ visibilibus signis, in invisibilem amorem rapti, ad vitæ æternæ patriam reduceremur.

Dominicæ igitur Incarnationis opus, sicut ipsi Deo præ cæteris omnibus operibus suis proprie proprium, sic præ omnibus operibus suis præcipue fecit præcipuum: ut hominem in unitate personæ suæ assumptum, et quasi ex adjuncta divinitate deificatum, ita glorificaret, ut non solum hominibus, sed et omnibus angelicis spiritibus adorandum præferens, in dextera Dei Patris collocaret. Unde Augustinus in libro contra Maximinum (lib. III, c. 2, tom. VIII, col. 695): Ait Apostolus: *Propter quod eum superexaltavit, et dedit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omnes genua flectatur, caelestium, terrestrium et infernorum* (Philip. II, 4): Nec quæritis cui donaverit, utrum homini an Deo. Quomodo enim donaverit, evidenter apparet. *Humiliavit, inquit, semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus superexaltavit illum, et donavit ei nomen quod est super omne nomen* (ibid.).

Nunquid antequam hoc fieret, non erat altus Filius Dei, Verbum Deus apud Deum: sed posteaquam propter hoc exaltatus est, quia factus est obediens usque ad mortem crucis, tunc cœpit esse altus Filius Dei, unicus Dei Deus, tunc cœpithabere nomen quod est super omne nomen? Quis hoc insipientissimus dixerit? Hoc ergo illi donatum est ut ho-

B mini, secundum quem factus est obediens usque ad mortem crucis, quod jam habebat idem ipse Filius Dei Deus de Deo natus æqualis. Item S. Augustinus, (lib. II, c. 2, tom. VIII, col. 695), in eodem: « Homini ergo Jonavit ista, non Deo. » Neque enim cum in forma Dei esset, non excelsus erat, aut non ei genua flectebant, caelestia, terrestria et inferna. Sed cum dicitur: *Propter quod illum exaltavit*, satis apparet propter quid illum exaltaverit. In qua ergo forma crucifixus est, ipsa exaltata est, ipsi donatum est nomen quod est super omne nomen: ut cum ipsa forma servi nominetur, unigenitus Filius Dei intelligatur. Item Augustinus in Tractatu psalmi octavi (II, 2, tom. IV, col. 43): « *Et conatistis eum super opera manuum tuarum*. Quandoquidem et opera manuum Dei sunt angeli, etiam super angelos constitutum accipimus unigenitum Filium, quem minutum paulo minus ab angelis per humilitatem carnalis generationis et passionis audimus et credimus. *Omnia, inquit, subiecit sub pedibus ejus*. Nihil excipit enim dicit omnia. » Et ne aliter liceat intelligi, sic Apostolus credi jubet, cum dicit: *Excepto eo qui ei subiecit omnia*. (1 Cor. XV, 27).

Nec mirum si filius hominis Filio Dei in una persona unitus, sicut participium divini nominis, sic etiam divinæ gloriæ assequatur: ut exaltatus super omnem creaturam, flexione genuum ab omnibus adoretur, et Unigenitus Dei per ipsum rei unitus est nominetur. Cur enim hoc minus Deus faceret homini sibi personaliter unito, quam per eum facti anima corpori sibi unito? Confert enim participium nominis et naturæ quam habet, ut ab anima animatum vivat et sentiat, quod ex se non habebat. Sed et ignis ferrum transverberans, ignitum roddit; candoremque suum et calorem conferens, ipsum scintillare, flammescere et urere contra suam naturam facit. Cum ergo ignis igniat, anima animet, quid Deus nisi hominem sibi unitum deificet, et super omnem creaturam exaltatum, paritatis, omnipotentis, et Deitatis etiam prerogativa secum glorificet?

CAPUT II.

Quod quoniam Christus exaltatus est super omnia, et in eo nobis cuncta donata sunt, similem etiam gloriam nos sperare debeamus.

Sed et ut certius in simili natura nostra per gratiam Christi speremus gloriam, nos ejus fratres fecit. et illum, et cum illo omnia nobis donavit (Rom. viii, 7) : ut dum Dominicum hominem in unitate personæ Dei, credimus deificatum, non dubium sit, quod, mediante ipsius gratia, teste Joanne, nobis est datum. Ait enim : *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (Joan. 1, 12), qui ex Deo nati sunt.* Unde Augustinus in secundo sermone super Joannem (n. 15, tom. III, part. II, col. 303) : *« Ut homines nascerentur ex Deo, primo ex ipsis natus est Deus. Noli ergo mirari, o homo, quia efficeris per gratiam filius, quia nasceris ex Deo secundum Verbum ejus. Prius ipsum Verbum voluit nasci ex homine, ut tu securus nasceris ex Deo. »*

Revera enim ut securiores essemus in ipso de conformitate et unitate tantæ gratiæ (22) in humili nostra natura naturam carnis nostræ sibi univit Deus in eadem persona, ut dum eam tam mirabiliter glorificatam videremus, de germanæ carnis nostræ glorificatione non desperaremus. Quia igitur in hanc gratiam nos adoptare voluit, ut qui nec digni servi fueramus, filios Dei faceret, et Christo coheredes ordinaret : ipsum quem primogenitum in multis fratribus et sibi unigenitum esse voluit, in quo erat plenitudo divinitatis corporaliter, privilegio omnis gratiæ non ad mensuram, sed super omnem creaturam insignivit, ut ipse de Spiritu sancto conceptus et Dei Filius non renatus, sed natus, nos in iniquitatibus conceptos, et servos diaboli natos, per gratiam filios Dei renasci faceret, et eos secunda natiuitate recolligens et immutans, ad suam gloriam proveheret, quibus prima sua natiuitate omnimodis præcelleret.

Ut ergo deificum corpus Christi cujus esset potentia claresceret, sicut sol vitrum sine sua vel illius læsione penetrat, sic ipsum non phantasticum, sed verum virginis matris virginalia integra integrum pertransiens, nec ab eis dissipatur, nec ea dissipat. Res quidem stupenda et ineffabilis, sed nobis non incredibilis, quia Omnipotentem non impossibilem. Unde August. (tract. xci, n. 3, t. III, part. II, col. 719) super Joannem : *« Omnia quidem cæterorum miracula superat quod est natus ex virgine, matrisque integritatem solus potuit nec conceptus violare nec natus. »*

Ut autem sic nasceretur Deus, illum decuit, nobis profuit, ut mundus natus nos mundaret, potenter natus infirmos roboraret. Suam enim munditiam, ut conformitate illa sibi uniti placeremus, nostram esse voluit : ne vero contra hostem sævissimum nostra infirmitate deliceremus, suam potentiam

A nostram fecit ut, dum sua fortitudo promptior est nobis quam nostra, per suam gratiam sibi devotiores ; et dum fortior, per suam omnipotentiam contra hostem simus fortiores. Ut enim potentes non tamen omnipotentes creari potuimus per naturam ; sed modo dum Omnipotens est fortitudo nostra, quasi omnipotentes efficitur per gratiam. Unde et Dominus in Evangelio : *Omnia possible sunt credenti (Marc. ix, 31).* Si ergo, quia nobis omnia possible sunt, omnipotentes efficitur, quid, Deo adiutore, nobis nocet nostra infirmitas, quæ et humilitatis auget meritum, et virtutis nescit detrimentum ? Quid enim fortitudinis rusticus amitteret, si in causa sua contra aliquem potentem rex ei patrocinaretur ubi ipse non posset ? Unde et Apostolus : *Si Deus pro nobis quis contra nos ? (Rom. viii, 7.)* Item in Psalmo : *In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros (Psal. lxx, 20).* Item Dominus in Evangelio : *Confidite, quia ego vici mundum (Joan. xvi, 18).* Quod cur diceret, nisi illa sua victoria nostra esset ? Unde Augustinus in sermone de natali martyrum (cccxxxiv, n. 2, t. V, col. 1298) : *« Proprio Filio suo non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non etiam et cum illo omnia nobis donavit ? (Rom. viii, 32)* Quando ipsum nobis donavit, cum illo nobis omnia donavit. Terret te fremitus mundi, cui donatus est artifex mundi ? Christum nobis donatum esse gaudeamus, et nullos in hoc sæculo inimicos timeamus. Quidquid ergo potentia seu nascendo, seu infirmos curando, mortuos suscitando, ipse a mortuis resurgendo, cælos ascendendo, monstravit, nobis fecit, ut ad roborandam infirmitatem nostram et salutem conferendam potens crederetur et esset, et illuc non desperaret caro pervenire, quo carnem cognoverat ascendisse. Unde Augustinus in sermone undecimo de verbis Evangelii : *« Serpentis astuta pernicies, ut laude Christi te avertat a Christo, dolose predicat, quem vituperare non audeat : exaggerat majestatem ejus, ut singularem faciat : ne tu speres tale aliquid, quale in illo resurgente monstratum est. Excita ergo fidem et dicenti : Christus solus potuit, nos non possumus, responde et dic : Ideo Christus potuit quia Deus. Respondebit ille : Utique quia Deus. Dic et tu : Et quia Deus, quia omnipotens, cur desperabo quod poterit et in me, quod demonstravit in se propter me ? »* Revera enim quia, ut ait Isaias, *puer natus est nobis, et filius datus est nobis (Isa. ix, 6) : et cum illo, ut dictum est, omnia, quidquid in homine gessit propter nos fecit, ut cum ipse habens omnia, nobis datus esset, in ipso tam abundantanti dono, nihil ad salutem pertinens nobis deesset : sed etiam in hac vita, ut ait Apostolus (I Cor. xv, 28), Deus omnia in omnibus esset. Ut igitur hoc patenter nobis constaret, ne ullatenus de sua gratia diffideremus, doctrinis, exemplis, sacramentis, pronuntiationibus, beneficiis, dilectionem suam nobis commendans et nostram ex-*

(22) *Alia gloria.*

citans, fragilitatemque roborans, pietatis affectu se nobis patrem vocari et esse voluit, quæcunque in nomine suo peteremus se daturum promisit: et, quia originaliter et miserabiliter servi eramus hostis nostri, hostes autem Dei patris nostri eadem natura qua perieramus, majori nostro honore, majori hostis confusione nos reparans, ad solvendum pro nobis Adæ debitum, ipse nihil ex se debens, noster vicarius exstitit: et, ut nos liberos et securos ab hoste redderet, pro voluptate cibi vetiti Adæ oblata, facultatem sanguinis sui voluntati ejus permissam recompensans, hoc pretio nos ita redemit, ut quia Dominus a nequam servo suo injuste vita spoliatus est, ipsum jure suis omnibus (nobis scilicet) spolians, et quia nos captivaverat, captivans, simpla morte sua duplam nostram, tridua æternam auferret: ejusdemque mortis pœna sibi indebita, Adæ peccatum, quod inultum esse non poterat, luens, Patris iram pro nobis satisfaciendo placaret, pœnamque sine fine nobis debitam relaxaret: et quia ipsi Patri solus ab origine mundi plenam obedientiam usque ad mortem servando de hoste suo triumphavit, hoc singulari suo merito, in ipso homine, quo mortem pertulit, super omnia, ut dictum est, exaltatus, nos Patris gratiæ reconciliatos de servis diaboli faceret filios Dei, baptismi sacramento regenerans, et spiritu adoptionis filiorum corda fidelium mundans, illuminans et roborans, ac variis charismatibus ornans.

CAPUT III.

Quod ad majorem tantæ gratiæ certitudinem ipsum caput nostrum Deus, nos membra ipsius ita constituit, ut nos corpus ejus cum ipso capite dicamur Christus, sacramento et veritate corporis sui nos sibi uniens, et incorporans.

Ad ultimum etiam ne aliquid in ipso nobis alienum videatur aut arduum, ita vere et perfecte communicavit nobis seipsum, ut visibiliter etiam corporis et sanguinis sui mirifico sacramento, Ecclesiam sibi uniens et concorporans tanta gratia insigniret, ut ipse caput ejus, et ipsa esset corpus suum, non nomine tenus tantum, sed in veritate sui corporis, vere sibi concorporatum: ut in illo nullius gratiæ nobis esset divortium, cum quo nos solidaret tam unicæ unitatis sacramentum: certumque esset, hoc pacto nos cum ipso per ipsum, in vita æterna, similem dignitatis obtinere gloriam, si cum ipso per ipsum, in hac vita similem innocentie servare voluerimus gratiam: maxime cum ipse moriturus, sub ipsius sacrosancti sanguinis sui Novo Testamento, cui, ut ait Apostolus (*Galat. III, 15*), superordinari aut mutari nefas est, vitæ æternæ pactum nobis assignaverit, et ipse a mortuis resurgendo, in se capite nostro, quomodo corpus suum glorificare deberet ostenderit. *Non enim esset misericordiæ Dei et justitiæ condignum, si eos repelleret a regni sui consortio, quibus tam familiariter uniri dignatur in mundi exilio; eisque honoris vicissitudinem non rependeret in manifesta visione suæ majestatis, a*

quibus digne susceptus et adoratus est in occultis et peregrinis sacramentorum suorum figuris. Quomodo etiam ibi fieret diversum quod hic factum est unum? Unde Hilarius in libro octavo De Trinitate (n. 13, col. 222): « Si vere Verbum caro factum est, et vere nos Verbum carnem factum cibo Dominico sumimus, quomodo non naturaliter in nobis manere existimandus est, qui et naturam carnis nostræ jam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, et naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis communicandæ carnis admisit? » Ita enim omnes unum sumus, quia in Christo Pater, et Christus in nobis unum in his nos esse faciunt. Si ergo nos vere sub mysterio carnis corporis sui sumimus, et per hoc unum erimus, quia Pater in eo est, et ille in nobis, naturalis per sacramentum proprietatis, perfectæ sacramentum est unitatis.

Ideoque sancti caput Ecclesiæ Christum, Ecclesiam membra vel corpus Christi dixerunt, ipsamque cum ipso capite suo Christum. Unde Augustinus in libro De Trinitate (lib. IV, n. 12, t. VIII, col. 818): « Sicut corpus unum est, inquit, et membra habet multa, ita et Christus. Non dixit, ita et Christi, sed, ita et Christus, ostendens Christum recte appellari etiam universum, hoc est, caput cum corpore suo quod est Ecclesia. » Et multis Scripturarum locis invenimus Christum etiam hoc modo appellari, ut cum omnibus membris intelligatur, quibus dictum est: *Vos estis corpus Christi et membra (I Cor. XII, 7)*. Unde idem Augustinus admirans in sermone 26 super Joannem (n. 13, t. III, part. II, c. 499) ait: « In corpore esto Christi. » Non potest vivere corpus Christi nisi de spiritu Christi. Inde est quod exponens nobis hunc panem Apostolus: *Unus panis, inquit, unum corpus multi sumus (I Cor. X, 17)*. O sacramentum pietatis, o signum unitatis, o vinculum charitatis! Qui vult vivere, habet ubi vivat, habet unde vivat. Accedat, credat, vivat in Deo. De Deo incorporetur, ut vivificetur. Non abhorreat a compage membrorum, non sit putre membrum quod resecari mereatur; hæreat corpori, vivat Deo de Deo.

Item Augustinus in tract. in psal. cxxx: « Loquens Apostolus de membris Christi, non ait: sic et membra Christi, sed totum hoc quod dixit, Christum appellavit. Multa membra unum corpus Christus. » Ergo simul omnes cum capite nostro Christus, sine capite nostro nihil valentes. Item idem in sermone 111 super Joannem (n. 6, t. III, part. II, col. 783): « Quomodo dilectio qua dilexit Pater Filium est in nobis, nisi quia membra ejus sumus et in ipso diligimur, cum ipse diligitur totus, id est caput et corpus? Ideo subjungit: Et ego in ipsis; tanquam diceret: Quoniam ego sum, et in ipsis. Aliter enim est in nobis tanquam in templo suo: aliter autem nos in eo, quia et nos ipse sumus, cum secundum id quod ut caput nostrum esset, homo factus est, corpus ejus sumus. » Item idem in tractatu psalmi 142 (n. 3, t. IV, col. 1590): « Omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum est corpus;

ita et Christus. Non ait, ita Christus et corpus, sed corpus unum membra multa, ita et Christus. Totum ergo Christus. Et quia totum Christus, ideo caput de cœlo : *Saule, Saule, inquit, quid me persequeris?* (Act. ix, 4.) » Item in eodem : « Tenete hoc, et servate omnino mandate memoriæ, ut agnoscatis Christum caput et corpus, et inde videatis quanta gratia ad Deum pertineatis, ut ipse voluerit nobiscum esse unus, qui est cum Patre unum. Quomodo cum Patre unum? *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30). Quomodo nobiscum unus? Non dicit, et seminibus quasi in multis, sed tanquam in uno, et semini tuo qui est Christus. Sed ait aliquis : Si Christus semen Abraham, nunquid et nos? (Galat. iii 16.) Mementote quia semen Abraham Christus : ac per hoc, si et nos semen Abraham, ergo et nos Christus. Et post pauca : *Erunt duo in carne una* (Gen. v, 24). Apostolus dicit : *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico, in Christo et in Ecclesia* (Ephes. v, 32). Christus et Ecclesia, duo in carne una. » Hæc autem unitas capitis nostri et corporis Ecclesie, quomodo in sacramento corporis et sanguinis Christi communicando per geminam dilectionem Dei et proximi solidetur et confirmetur, ait ipse : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo* (Joan. vi, 55).

Unde S. Augustinus in sermone 27 super Joannem (n. 4, t. III, p. II, col. 502) : « Signum quia manducavit et bibit, hoc est, si manet et manetur, si habitat et inhabitatur, si hæret et non deseritur. » Hoc ergo nos docuit et admonuit mysticis verbis ut simus in ejus corpore sub ipso capite in membris ejus, edentes carnem ejus, non relinquentes unitatem ejus. Quæ unitas vera Dei dilectione servatur, ut corpus suum corpori suo, id est nobis uniatur. Unde Augustinus in sermone 229 De sacramentis fidelium feria II Paschæ (t. V, col. 976) : « Quia passus est pro nobis, commendavit nobis in isto sacramento corpus et sanguinem suum, quod etiam fecit nos ipsos. » Nam et nos corpus ipsius facti sumus : et misericordia ipsius quod accipimus, nos sumus. Quia igitur corpus Christi sumus qui corpus Christi accipimus, non solum capiti per dilectionem, sed etiam cum membris nostris invicem uniri debemus. Unde idem in serm. 26 super Joannem (n. 12, col. 499) : « Petra Christus in signo, verus Christus in carne et verbo. » *Hic est ergo panis de cœlo descendens : ut si quis manducaverit ex ipso non moriatur* (ibid., 50). Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum, qui manducat intus, non foris; qui manducat corde, non qui preinit dente.

Hunc itaque cibum et potum societatem vult intelligi corporis et membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia. Hujus rei sacramentum, id est unitatis corporis Christi de Dominica mensa sumitur, aliquibus ad vitam, aliquibus ad exitum. Res vero ipsa cujus sa-

cramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitum quicumque ejus particeps fuerit. Virtus enim et res sacramenti est ut invicem se diligendo, de unitate corporis Ecclesie sint quicumque de eo participantur, quod nulli est ad exitum, sed omni credenti ad salutem : quicumque tantæ societatis, conformante et uniente Christo, vere particeps esse poterit (23). Unde idem Augustinus in sermone De sacramentis fidelium (t. V, c. 976) : « Ad aquam venistis, conspersi estis, panis Dominicus facti estis. Quomodo unum videtis esse quod factum est, sic unum estote vos diligendo vos. Hæretici quærunt divisionem, cum panis iste non indicet nisi unitatem. Sic et vinum in multis racemis fuit, et modo in unum est. Quia igitur corpus Christi sumus, et Christus sumus, ita ut etiam in altari eodem sacramento signemur, cum panis Dominicus corpus Christi sit in seipso, et corpus Christi in Ecclesia mirabili unitatis gratia nos ad se pertinere voluit, cum mysterium nostrum sicut et suum in sacramento altaris, ne moriamur sumere nos concessit : ita ut etiam mysterium suum in veritate corporis sui sumptum nulli prosit, nisi mysterium nostrum, societatem scilicet ecclesiasticam eodem sacramento assumpserit; quia, sicut caput non est vitale sine corpore, sic Christus nullo vitam confert sine unitate corporis Ecclesie. » Sed nec mysterium nostrum ullatenus in sacramento corporis Christi sit sine suo, ut sicut per dilectionem, unum sumus invicem, sic et plus etiam cum eo : quatenus, sicut ipse in nobis, sic et nos maneamus in ipso; quia, cum a corpore suo sit indivisus, nec in sacramento suo veraciter sumi dicitur Christus, nisi sumatur universus, suo et nostro mysterio nobis incorporatus. Unde Augustinus in sermone De sacramento (272, t. V, col. 1104) : « Apostolum audi dicentem : *Vos estis corpus Christi et membra* (I Cor. xii, 7). Si ergo vos estis corpus Christi et membra, mysterium vestrum in mensa Domini positum est, mysterium vestrum accipitis : ad id quod estis, Amen respondetis. Esto membrum corporis Christi, ut verum sit Amen tuum. Quare ergo in pane? Recolite quia panis non sit de uno grano, sed de multis. Quando exorcizabamini, quasi molehamini. Quando baptizati estis, quasi conspersi estis. Quando Spiritus sanctificationem accepistis, quasi coeli estis. Estote quod videtis, et accipite quod estis. Sic et de vino fratres recolite. Grana multa pendent in botro, sed liquor granorum in unitatem confunditur. Ita Dominus Jesus Christus nos significavit, nos ad se pertinere voluit, mysterium pacis et unitatis nostræ in sua mensa consecravit. Qui accipit mysterium unitatis, et non tenet vinculum pacis, non mysterium pro se, sed testimonium accipit contra se. »

Quia igitur per unitatem spiritualem ita concorporales et consacramentales sumus Christo, ut

(23) Alias voluerit.

similitudine prædicta dicamur panis Dominicus, dicamur etiam corporis Christi cibus, et sanguinis ejus potus; quia, scilicet, sicut cibus et potus temporalem vitam, sic unitas Ecclesiæ confert æternam: ideo sancti eandem unitatem vocant virtutem et rem sacramenti, rem, quia ab eo significatur; virtutem, quia effectu divinæ gratiæ cum Christo maxime operatur: quamvis Christus ut caput nostrum virtus principalis et res sacramenti sit substantialiter et vere, societas vero et unitas ecclesiastica, figurate.

Non igitur errorem generet quod sancti aliquando de corpore Christi, aliquando per se loquuntur de corpore Ecclesiæ in eodem sacramento; quia, etsi in unitate et effectu salutis utriusque corporis est similitudo in eminentia dignitatis, in veritate substantiæ, soli capiti nostro Christo servanda est, suæ singularitatis summa discretio. Quamvis enim hoc sacramento reformet corpus humilitatis nostræ, etiam in hac vita configuratum corpori claritatis suæ, non tamen nos usque adeo superextendere debemus, ut quantumcunque nos sua humanitate vel similitudine exaltet, usque ad ejus dignitatem pertingere præsumamus; sed sic suscipiamus misericordiam suam in medio templi sui, ut usque in fines terræ sit laus sua secundum nomen ejus. Ipse enim est caput corporis Ecclesiæ, non unitate personæ, sed gratiæ.

CAPUT IV.

Quid sit sacramentum, et quot modis accipiatur.

Quia igitur hoc suo sacramento Christus Ecclesiam suam unit sibi et incorporat, de veritate ejus et virtute, quasi de re ineffabili, quantum Deus dederit disseramus: si tamen prius quid sacramentum sit discutientes, quomodo figura a veritate rei quam significat, discernenda sit ostenderimus. Augustinus in libro x De civitate Dei (c. 5, t. VII, col. 241): « Sacramentum visibile, invisibilis rei sacramentum est, id est sacrum signum. » Item Augustinus in lib. II (c. 1, t. III, c. 19). De doctrina Christiana: « Signum est res præter speciem quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cognitionem venire. » Item alibi (Quæst. in Levit. 84, t. III, col. 524): « Sacramentum est invisibilis gratiæ visibilis forma. »

Sciendum autem quod sacramentum et mysterium in hoc differunt, quia sacramentum signum est visibile aliquid significans, mysterium vero aliquid occultum ab eo significatum. Alterum tamen pro altero ponitur, ut superius dictum est: mysterium vestrum accipitis, ut sit mysterium occultans et occultum, et sacramentum signans et signatum. Unde Maximus in quadam homilia Epiphaniæ (hom. 10, p. 77, ed. 1784): « Mystica ejus nativitas sempiterno gaudio et terram lætificavit et cælum. Hunc ergo regem cælestium, hominumque rectorem sub carnis mysterio venientem, impius tremit Herodes. » Nec solummodo sacramentum pro alterutro, id est, vel pro signo vel pro signato invenitur, sed

etiam pro utroque. Sicut cum dicitur: *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 15), caro pro carne et anima. Itemque: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit* (Rom. XIII, 1): anima pro carne et anima accipitur.

Nec mirum, si sacramentum pro sacramento et re sacramenti sæpius ponitur; quia et corpus Christi pro sacramento et corpore Christi invenitur. Augustinus, De sacramentis altaris: « Corpus Christi, et veritas et figura est. *Veritas, dum corpus Christi et sanguis, virtute Spiritus in verbo ipsius, ex panis vini que substantia efficitur. Figura vero est, id quod exterius sentitur.* »

Sciendum etiam quod sacramentum in sacris codicibus non semper pro sacro signo, sed sacramentum aliquando iusjurandum, aliquando res sacra accipitur. Unde Ambrosius in libro ad Gratianum apparuisse dicit hominibus unigenitum Patris per sacramentum assumpti hominis, quasi diceret: *Per hominem quem sibi sacravit, quia homo non signum, sed potius occultatio divinitatis fuit.*

CAPUT V.

Quod visibile sacramentum panis et vini, nuncupative dicatur corpus Christi.

Quia igitur sancti sacramentum pro sacramento et re sacramenti, et corpus Christi pro veritate et figura indifferenter usurpant, ne errorem generent, quid in pane Dominico sacramentum, et quid corpus Christi vere et proprie sit discernamus. *Formam panis et vini et cæteras elementorum remanentes et visibiles qualitates, sacramentum tantummodo vere dici et esse: substantiam autem illam invisibilem, quæ ipso sacramento operata est, et in quam panis et vini substantia translata est, vere et proprie dici et esse corpus Christi testatur Augustinus in libro Sententiarum Prospero, ita ea discernens: « Hoc est quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus, sacrificium Ecclesiæ duobus confici, duobusque constare: visibili elementorum specie, et invisibili Domini nostri Jesu Christi carne et sanguine; sacramento et re sacramenti, id est Christi corpore: sicut persona Christi constat et conficitur ex Deo et homine, cum ipse Christus verus sit et verus homo, quia omnis res illarum rerum naturam et veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium Ecclesiæ duobus, sacramento et re sacramenti, id est, Christi corpore. » Quæ ergo duo esse approbat, visibile scilicet sacramentum et invisibilem rem sacramenti, non unum et idem, sed aliud et aliud esse demonstrat. Unde item Augustinus in sermone De verbis Domini (272, t. V, col. 4104): « Quod videtis in altari, panis et calix est, quod etiam vobis oculi vestri renuntiant: quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus, calix est sanguis. » Et paulo post: « Ista, fratres, ideo dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem; quod intelligitur, fructum habet spirituale. Quia igitur aliud est corporale quod videtur,*

aliud spirituale quod intelligitur, aliud ergo est sacramentum quam rem sacramenti, id est corpus Christi. » Item Augustinus in libro Sententiarum Prosperi : « Caro ejus est quam forma panis operam in sacramento accipimus. Non dicit ergo formam panis esse carnem Christi vel formam, sed operamentum carnis Christi. » Unde etiam in fine cujusdam missæ oratur et dicitur : « Perficiant in nobis, Domine, quæsumus, sacramenta tua quod continent, ut quod nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus (24). » Postulat quippe sacerdos ut corpus Christi quod sub specie panis et vini nunc geritur, manifesta visione, sicuti revera est, quandoque capiatur. De qua visione Dominus in Evangelio secundum Joannem : *Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum* (Joan. xiv, 21). Et de hoc eodem sacramento legitur in passione beati Dionysii, cui, dum sacrum mysterium celebraret in carcere, apparuit Dominus, dansque illi sancta dixit : « Accipe hoc, carne meus, quod mox complebo tibi una cum Patre meo. » Ac si diceret : Quod tibi do modo in viatico, non mutabo in præmio, ut dem aliud; sed id ipsum complebo, meipsum manifestans.

Cum igitur sacerdos dicat sacramenta non corpus Christi esse, sed in se continere, nec etiam ipsius corporis veram formam, sed tantummodo similitudinariam speciem et figurativam illius quod in rerum veritate, id est in vera suæ claritatis specie capere desiderat : quod etiam Dominus beato Dionysio non perfectum esse in hac vita, sed in alia complendum asseverat : quomodo sacramenta quæ visibilia et mutabilia sunt, erunt verum corpus ejus, vel vera species corporis illius, in quo post resurrectionem invisibilis et immutabilis est Christus? Unde Augustinus contra Faustum (lib. xix, cap. 16, t. VIII, p. 321) : « Quid enim aliud sunt quæque sacramenta corporalia, nisi quasi quædam verba visibilia, sacrosancta quidem, et tamen mutabilia et temporalia? Absit ergo ut transitoria species panis et vini, sit vera substantia vel vera species immutabilis corporis Christi. Sed, si aliquando dicitur corpus Christi, nuncupative et non vere oportet intelligi. Unde Augustinus ad Bonifacium (epist. 23, n. 2, t. II, col. 150) : « Si sacramenta quamdam similitudinem in earum rerum quarum sacramenta sunt non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumque ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quemdam modum, sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est; sic sacramentum fidei fides est. Ac per hoc parvulus qui non habet fidei affectum, respondetur credere, et fidem habere, propter fidei sacramentum. »

In quo notandum est sacramentum corporis Christi, secundum quemdam modum, id est similitudinarie et nuncupative, non proprie corpus Christi vocari,

(24) *Sabbato quatuor Temporum Septembris.*

quantum ad elementorum speciem et formam : quod tamen vere et proprie corpus Christi vocatur et creditur, quantum ad substantiam quam continet et in quam panis et vini substantia conversa est. Unde Eusebius Emisenus : « Vere unica et perfecta hostia fide æstimanda, non specie, nec exteriori censenda vis, sed interiori affectu. Cum enim exterius non videatur nisi species panis, interius creditur veritas Dominici corporis. » Et, ut ait Augustinus (lib. Sententiarum Prosperi), sanguis Christi est, quem sub vini specie et sapore potamus.

CAPUT VI.

Quod Christus in pane sacramentali non ita personaliter sit impanatus, ut in carne incarnatus.

Quamvis autem sacramentum superius a re sacramenti, tanquam figura a veritate, satis distinctum sit, errantes tamen quidam de quibusdam sanctorum verbis, dicunt ita personaliter in pane impanatum Christum, sicut in carne humana personaliter incarnatum Deum (25). Quæ hæresis, quia nova et absurda est, rationibus et auctoritatibus, prout Deus aspiraverit, radicitus est extirpanda. Ex quadam enim similitudine beati Augustini in libro Sententiarum Prosperi, suam sumunt et defendunt hæresin, qua dicit : « Sacrificium Ecclesiæ duobus confici, duobusque constare sicut persona Christi constat et conficitur ex Deo et homine. » Dicunt enim male subaudiendo, ita personaliter sacrificium Ecclesiæ, id est Christum in altari sacrificatum, duobus constare in eadem persona, sicut persona Christi constat ex Deo et homine. Si autem opponitur illis, quod illa elementorum species non sit cum Christo una persona, sed tantum sacramentum ejus, mysterium et figura, nec sic desistunt, dicentes quia ita dicit beatus Ambrosius ad Gratianum, sicut dicitur sacramentum assumpti hominis, sic dicitur sacramentum Dominici corporis. Et beatus Maximus, Deum sub carnis mysterio venientem; itemque in multis Scripturis dicitur Deus operans humana forma vel figura, sicut Christus in altari, panis forma vel figura. Qui error nulla quidem sanctorum auctoritate astruitur, sed ex indifferenti et impropria usurpatione nominum vel similitudinum concipi videtur : qua de sacramento et re sacramenti ita loquuntur, ut prave intelligentibus, quasi in unum quid accipiantur. Sed cum dicitur : « Corpus Christi est veritas et figura, nunquid pro una persona accipiendum est, » sicut cum dicitur : « Homo est corpus et anima? » Similis quidem est grammatica, sed non similis intelligentia. Non enim dicitur quod hæc duo sint in corpore Christi personaliter unum facta, sed ita æquivoce dicitur corpus Christi veritas et figura, quasi de vero homine et picto diceretur, homo dicitur homo verus et pictura, quanquam familiarior sit figura panis cum veritate corporis Christi, quam pictura cum homine : cum non solum repræsentet ut sacramentum, sed ipsum etiam contineat, et sub-

(25) Lutheri et Lutheranorum hæresis perstringitur.

stantialiter conversus sit in ipsum. Item non omnia similitudo accipienda est, qua dicit Augustinus sacrificium Ecclesiae ita constare duobus sicut persona Christi duobus constat: cum non utrobique personalis unitatis contulerit similitudinem, sed qualiter tantum utraque duobus consent fecerit collationem.

Sed item opponunt, quia ita dicitur Christus assumere speciem vel formam panis in altari, sicut Verbum Dei speciem vel formam carnis in utero virginali; et sicut Verbum fit caro, sic panis fit eadem caro. Sed nunquid vel sic vincunt, qui confusione similitudinum pervertere quærunt Dei veritatem? Revera enim Verbum fit caro, et panis fit eadem caro; sed longe diverso modo. *Verbum fit caro, et nascitur caro de carne, assumendo carnem, non mutatum in carnem: sic factum quod non fuerat, ut non desisteret esse quod erat. Panis autem fit eadem caro, non nascitur caro, nec assumit carnem, sed mutatur in carnem; sic factus quod non erat, ut desistat esse quod fuerat* (26): pulchra spe nostra pulchroque mysterio, ut in corpus Christi trajici non desperet rationalis natura, in quod trajicitur et bruta; si desistat esse quod ex se male fuerat, et sit in Christo quod bene non erat.

Quod autem panis non nascitur, testatur Augustinus contra Faustum: « Panis et calix non qualibet, sed certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. » Proinde quod ita non sit, quamvis sit panis et calix, alimentum est refectionis, non sacramentum religionis, nisi quod benedicimus, gratiasque agimus Domino in omni ejus munere, non solum spirituali, verum etiam corporali. Cum ergo panis mysticus non nascatur, nec aliqua naturæ terrenæ origine vel conditione in hoc divinæ gratiæ sacramentum creetur, *sed ita corpus Christi fiat, ut panis esse desinat, quomodo res, quæ jam non est, vel ipsa alicui, vel aliquid ei impersonari potest?*

Sed quomodo Christus in pane, qui jam non est, impanari dicitur, cum Christus in panem nec convertatur, nec aliquatenus panis fiat; sed, e converso, panis in corpus Christi convertatur, et corpus Christi fiat, ita ut panis non remaneat? Non enim ita sumere dicendus est in altari speciem vel formam panis, sicut in utero virginali speciem vel formam carnis: cum in utero sumpserit speciem vel formam cum substantia, in altari vero speciem vel formam panis *mutata et non permanente substantia*. Cum enim dicitur species vel forma panis et vini, hæc illarum rerum sunt vocabula, quæ ante fuerunt, scilicet panis et vini. Panis enim et vinum in sacramento jam non sunt, sed ante fuerunt. Quam igitur in sacramento Christi possunt creare novam personam, in quo nec antiquam suam retinent substantiam? Unde notandum est, cum divina pagina corporis Domini *panem vocat*, non substantialiter, sed mystice et figurate dici: *vel quia ex eo conficitur,*

A ejusque nonnullas retinet qualitates, vel quoniam animam pascit, eique vitæ æternæ ministrat substantiam, vel quoniam panis est angelorum. Solent enim Scripturæ quaslibet res vocare nominibus illarum rerum ex quibus fiunt: ut cum dicitur homini, quid superbit terra et cinis, cum homo non sit cinis, sed ex cinere factus; seu quæ putantur esse et non sunt, ut cum legitur Abraham vidisse tres viros, cum essent angeli (Gen. xviii, 2); seu quibus similes aliquo modo existunt, ut cum Deus dicitur leo propter fortitudinem. Sic igitur corpus Domini panis vocatur, vel quia, ut dictum est, ex pane conficitur, vel quia intuentium oculis, cum sit caro panis videtur; vel ea similitudine qua sicut panis materialis carnem, sic ipse spiritualis alit mentem.

B Sed opponunt, quia, sicut Verbum assumpsit veram speciem carnis cum substantia, sic Christus in altari veram speciem panis cum substantia. Cum enim dicat Augustinus in sermone De verbis Domini: « Quod videtis in altari calix et panis est, quod etiam vobis oculi vestri renuntiant, testimonio oculorum veritatem panis astruere conantur. » Quod autem subsequenter ait: *Panis est corpus, calix est sanguis, unitatem personalem mentiuntur. quamvis ipsis sensibus corporeis per omnia credendum non sit: ut cum oculi in aqua ramum fractum putant, vel longinquitate victi, quod magnum est parvum renuntiant, vel obscuritate aliud quam sit, ut Maria in tenebris Jesum hortulanum, et discipuli nocte super mare ambulans phantasma æstimant. Sed quæ perfectio possit esse humani visus, cum ad ea penetranda, quæ superficie tenus videt, lynceis oculis non æquetur? Quis ergo dubitet de veritate corporis et sanguinis Domini, quæ spiritualiter creditur: quidquid sensus corporei de ipso vel forma, vel odore vel sapore extrinsecus mentiantur? Non minus vere erat Christus, cum Maria putaret hortulanum, quam cum recognovit eum.*

CAPUT VII.

Quod remanentibus qualitatibus suis substantia panis et vini in verum corpus Christi mutetur.

Sed iterum, teste beato Ambrosio, ubi ait sermone Christi operatorium esse, ut panis et vinum sint quæ erant, et in melius commutentur, videntur astruere ut sint substantialiter quæ erant, et in aliud mutentur. Quod tamen tolerabiliter dictum est, nisi a pravo interprete intolerabiliter exponatur. Si enim intelligatur ut panis et vinum sint quæ erant non secundum substantiam, sed secundum formam et cæteras suas qualitates ibidem remanentes, et secundum substantiam in aliud mutentur: quamvis aliquantulum improprie, tamen tolerabiliter et vere dictum erit. Et revera, ne suis et cæterorum sanctorum auctoritatibus contradicat, ita necessario est exponendum. Quidquid enim mutatur in aliud, in aliquo desint esse quod fuerat, sive substantialiter, sive accidentaliter. Sed in pane et

(26) En transubstantiationis dogma.

rino cum in corpus Christi mutantur, accidentia esse non desinunt, sed omnia remanent: ergo panis et vini substantia esse desinit.

Quia igitur sane expositum est, ut sint quæ erant secundum visibilem speciem remanentem, et mutantur secundum interiorē essentiam ineffabiliter, ut et invisibili sacramento vera probetur elementorum species esse quæ fuerat, et interior substantia eorum mutari in melius quod prius non fuerat, ut videamus B. Ambrosium sibi vel aliis sanctis non esse contrarium, verba sua in ordine suo ponamus. At enim in libro De sacramentis (lib. iv, c. 4): « Tu forte dicis: Meus est panis usitatus. Sed panis iste panis est ante verba sacramentorum: ubi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Consecratio igitur quibus verbis est, et cujus sermonibus? Domini Jesu. Ergo Christi sermo hoc conficit corpus. Quis sermo Christi? Nemp̄e is quo facta sunt omnia. Si ergo tanta vis est in sermone Domini Jesu, ut inciperent esse quæ non erant, quanto magis operatorius est, ut sint quæ erant, et in melius commutentur? Ergo ut tibi respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem, post consecrationem jam corpus est Christi. Ipse dixit et factum est, ipse mandavit et creatum est. »

Ergo didicisti, quod ex pane fiat corpus Christi, et quod vinum et aqua in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione verbi cœlestis. In quo notandum est B. Ambrosium comparatione a majori ita usum, ut quandoquidem Deus de nihilo fecit substantiam et formam, multo magis altera manente, in melius mutare possit alteram. Unde idem in eodem lib. iv, cap. 5: « Antequam consecratur panis est; ubi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Et ante verba Christi calix est vino et aqua plenus: ubi autem verba Christi operata fuerint, ibi sanguis Christi efficitur, qui plebem redemit. » Ergo vide quantis generibus potens est sermo Christi universa convertere. Deinde ipse Dominus Jesus testificatur nobis quod corpus suum accipiamus et sanguinem. Nunquid debemus de ejus fide et testificatione dubitare?

Item Eusebius Emisenus (hom. 5. De Paschate): « Nec dubitet quisquam primarias creaturas, nutu potentiae, præsentiæ majestatis in Dominici corporis transire posse naturam, cum ipsum hominem videat artificio misericordiae cœlestis Christi corpus effectum. Sicut autem quicumque ad fidem, veniens ante verba baptismi adhuc in vinculo est veteris debiti, his vero commemoratis, mox exiit omni fæce peccati; ita benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ, sacris altaribus imponuntur, et antequam invocatione summi nominis consecrentur, substantia illic est panis et vini: post verba autem Christi, corpus et sanguis est Christi. Quid autem mirum est, si ea quæ potuit verbo creare, verbo possit creata convertere? Imo jam

minoris videtur esse miraculi, si id quod ex nihilo condidisse agnoscitur, jam conditum in melius valeat commutare. Require quid ei possit esse difficile, cui facile fuit visibilia et invisibilia voluntatis imperio suscitare: cui facile fuit hominem de limi materia figuratum, imaginem etiam suæ divinitatis induere, corpus humanum conforme corpori suæ claritatis reddere. »

Item Augustinus in homiliis (27): « Ante verba, quando offertur panis, dicitur: ubi verba Christi deprompta sunt, jam non est panis, sed corpus Christi appellatur. » Quia sancti dicunt quod post consecrationem jam non est panis, sed corpus Christi, nihil omnino de pane in sacramento remansisse aliqui autumant; sed sicut virga mutata in serpentem, jam non virga, sed, serpens vocatur, quamvis in serpente non virgæ substantia, ex qua factus est, sed tantum forma perisse creditur; ita in sacramento panis non est panis, quanvis in eo non forma panis, sed substantia mutari credatur. Cur enim Deus, qui utramque ex nihilo creavit, non possit æque mutare substantiam, vel etiam ad nihilum redigere sicut et formam? Unde et B. Ambrosius: « Vide quantis generibus potens est sermo Christi universa convertere, quia vel in diversam formam, ut virgam in serpentem; vel in diversam gloriam, ut hominem de mortalitate in immortalitatem; vel in diversam substantiam, ut pane in corpus Christi; vel in aliud quam sint, sive melius sive pejus multis modis aliis, sibi tantum cognitum. » Unde divus Augustinus in libro Sententiarum Prosperi: « Nos autem in specie panis et vini quam videmus, res invisibiles, id est Christi carnem honoramus et sanguinem; nec similiter pendimus has duas species, quemadmodum ante consecrationem pendebamus, cum fideliter fateamur ante consecrationem esse panem et vinum, quod natura formavit, post consecrationem vero carnem Christi et sanguinem, quod benedictio consecravit. » Quod quamvis ideo dicat, ne quis putet pro remanente elementorum visibili specie ipsorum etiam substantiam, quæ jam corpus Christi facta est, remansisse: evidenter tamen astruit ante et post consecrationem eandem esse species, quas propter substantiæ mutationem ante et post non similiter se dicit pendere. Quia tamen ex ipsis elementorum visibilibus speciebus erratur a multis, cum satis constet quod de eorum substantia corpus Christi fiat, quia, ut ait Augustinus, corpus Christi et sanguis ex panis et vini substantia efficitur, de ipsis speciebus videamus.

Si enim panis omnino ita mutetur in corpus Christi, ut nihil ex ipso supersit vel appareat, aut, si quod apparet, non verum, sed phantasticum fiat, rationi videtur contrarium. Si enim pane mutato nihil visibile reservaretur, minueretur fidei meritum, vel pro evidenti miraculo, quia in consecratione

(27) Est sermo 81 Appendicis op. S. Aug., t. V, col. 152, exscriptus ex S. Ambrosii libro v De sacram., c. 4.

sacramenti panis omnino evanesceret, vel quia oblivione sopita fidei devotio torperet, cum in tanto mysterio signum aliquod unde memoria admoneretur non superesset. Non enim superesset aliquod visibile, circa quod mystica passionis signa et crucifixionis Christi in missa possent celebrari; nec unde in perceptione corporis et sanguinis ejus incorporationis suæ et nostræ mysteria compleri, vel infirmis viaticum dari; nec cætera quæ visibilibus et salubriter per ipsum in sancta Ecclesia fiunt, valerent administrari. Non enim frustra dixit Dominus: *Hoc facite in meam commemorationem* (Luc. xxii, 19), sacramentum exhibens sicut verum fidei, sic vere visibile excitandæ commemorationi: ut quod fidei certum est, mentem pascat, quod visui certum est, devotionem accedat. Quia enim illum æcundum carnem cœlos oportuit penetrare, ut illuc confidentius tenderemus, reliquit nobis carnalibus hujus sacramenti visibilem figuram et characterem carnis et sanguinis sui, ut suæ passionis memoria incitati, constantius hoc faceremus.

Item, si elementa omnino mutarentur in Christi carnem, nihil amplius esset Christi caro quam modo est. Sed, etsi propria species humanæ carnis corporaliter appareret, nihilominus spiritualis crederetur quam creditur et est. Et quid prodesset videre eum in propria specie humanæ carnis, qui tamen credendus esset vere habere spirituales speciem resurrectionis? Ut autem in sequenti astrueretur, minueretur fidei meritum, pro tam manifesto veritatis experimento; vel impeliretur perceptionis ejus commoditas, pro humani corporis comedendi horrore injecto.

Cum autem in sacramento forma panis, soliditas, color, sapor sentiantur, vel verum hoc esse, vel phantasticum dicitur. Sed absit ut perfecta veritas phantasie fallacia astruatur, maxime cum ipsi angeli, et ipse Spiritus sanctus in columba vel linguis igneis, quoties apparuisse leguntur, non phantastica, sed vera corpora in aere assumere astruantur; et in cæteris omnibus sacramentis Novi Testamenti et Veteris, nihil phantasie, sed omnia vera inveniantur. Absurdum enim revera est, ut quod non vere est, veritatem approbet; et quod de se fallit æstimationem, de alio veram exhibeat fidem. Phantastica enim illusio, magicis congruit et diabolicis fraudibus: veritatis autem assertio, divinis sanctionibus. Ne ergo phantastica species, sacramento Christi aliena prorsus et indigna, superinduci credatur, quæ magis novit fallere quam veritatem astruere, quomodo id non solum rationi, sed et auctoritati sit contrarium, videamus.

Ut ait Augustinus: « Caro ejus est, quam forma panis operam in sacramento accipimus; sanguis ejus est, quem sub vini specie ac sapore potamus. » Sed quia, ut supra dictum est, in fine missæ oratur ut corpus Christi quod sub specie panis et vini nunc geritur, rerum veritate capiatur, ne putetur ipsa species panis et vini, quam corpori Christi non di-

cit veram vel propriam, similiter in seipso non esse vera, sed phantastica, sicut solent videri phantasticæ species rerum in somniis, vel magorum præstigiis. Quid est quod S. Augustinus approbare contendit modis omnibus, sacrificium scilicet Ecclesie duobus confici, duobusque constare, visibili elementorum specie, et invisibili Christi carne et sanguine? Si falsum et frivolum erat, frustra hoc tantus vir omnibus modis approbare contendebat, frustra ad confectionem sacramentalem, veram ex veris rebus ostendendam personalem confectionem Christi, ex vero Deo et vero homine in similitudinem adducebat. Frustra etiam universalem propositionem (qua utramque confectionem, sacramenti scilicet, et personæ Christi, ex veris rebus constare astrueret) subdebat dicens: « Quia omnis illarum rerum naturam et veritatem in se continet, ex quibus conficitur. » Quod absit! Sacrificium enim Ecclesie revera veritatem, et naturam in se continet earum rerum ex quibus conficitur, quia vere et naturaliter continet corpus Christi et sanguinem, et nihilominus vere et naturaliter elementorum eandem quæ fuerat speciem. Alioquin quomodo verum erit, quod de elementis sacramentalibus Ambrosius dicit, ut sint quæ erant, et in aliud commutentur, nisi de eis in sacramento et aliquid reservetur, ut sit quod fuerat et aliquid mutetur, ut melius fiat?

Item quomodo verum erit, quod præsentente Nicolao papa, et 113 episcopis sancta synodus Romæ Berengario hæretico de hujus rei catholica fide scriptum tradidit, et ille, urejurando firmavit, *panem scilicet et vinum post consecrationem non solum sacramentum, sed et corpus Christi esse et sanguinem. Si panis post consecrationem utrumque est, sacramentum scilicet et corpus Christi*, oportet quod sacramentum sit specie, et corpus Christi factum sit substantiæ mutatione. Unde Augustinus: « Quod videtis in altari, panis est et calix, quod etiam oculi vestri denuntiant, oculorum testimonio non phantasiam, sed speciei veritatem approbaus. » Et subdidit: « Quod autem fides postulat, panis est corpus, calix est sanguis, mutatione scilicet substantiæ. Alioquin, si ex phantasia et veritate sacramentum Christi confici creditur, jam confectio non erit quam ex aliqua re et nulla confectio constare non possit. Conficitur ergo sacramentum ex vero corpore Christi et sanguine, et ex veris speciebus panis et vini. »

CAPUT VIII.

Quomodo sacramentum corporis Christi a cæteris sacramentis differat vel conveniat.

Sed, quia de confectione sacramenti dictum est, quomodo sacramentum corporis Christi ab aliis differat sacramentis, vel quomodo conveniat, videamus.

Cætera enim sacramenta Novi Testamenti et Veteris, figuræ tantum fuerunt; nec aliquæ species eorum, ut id fierent quod significabant, ab hoc quod

foerant, ut manna, petra, aliquatenus mutato sunt. **A** et omnes mare transierunt, et omnes eandem escam spirituales manducaverunt (I Cor. x, 1). Spirituales utique eandem; nam corporalem alteram, quia illi manna, nos aliud; spirituales vero (eandem) quam nos. Et omnes eundem potum spirituales biberunt. Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili: quod tamen idem significaret virtute spirituali. Quomodo enim eundem potum? *Bibebant*, inquit, *de spiritali sequente eos petra, petra autem erat Christus (ibid., 4)*. Inde panis, inde potus. Petra Christus in signo, verus Christus in Verbo et in carne. Manna et speciem visibilem panis et vini corporalem escam dicit, diversa illis et nobis; sed quod credentibus illis et nobis per hanc diversam escam significatur idem est, scilicet Christus: et ideo dicit in signis diversa esse manna et panem, in re, id est in Christo qui significatur per illa paria; cum tamen sacramentum panis familiarius significet Christum quam manna, quia manna futurum, panis præsentem, manna tantum extrinsecus, panis ita ut substantialiter sit conversus in corpus Christi, et formaliter significet corpus Christi. Eadem enim fide Christi salvati sunt qui ante Christum, qua salvantur et illi qui modo sunt, quia crediderunt venturum esse quem nos credimus venisse. Unde Augustinus in libro De pœnitentia (tract. xxv in Joan., n. 12, tom. III, p. 2, col. 489): « Ut quid paras dentes et ventrem? Credere in eum, hoc est manducare panem vivum. Qui credit in eum, manducat eum. » Item Augustinus in psal. civ: « Panis cœli est assumptum corpus Agni quo nos reficimur in Ecclesia, sicut illi refecti sunt manna. »

Hanc autem panis et vini substantiam ideo Christus in suo sacramento remanere non voluit, ne, si duæ substantive veritates, panis scilicet communis noster, et ipse vivus et verus panis in eodem sacramento essent, errorem gignerent veritatis, dum **B** ibi esset et ipse verus panis, quia vita æterna, et panis communis suo modo verus, quia temporalis vitæ substantia. Facilius enim et certius creditur corpus Christi in illo sacramento fieri et esse, ubi corporaliter non fuerat, non solum pro sacramento, sed et pro miraculo, dum ibi panis desinit esse quod fuerat. Et forsitan, ne hæreses impanationis et fœdæ digestionis huic singulari suo sacramento ascribi possent, ipsum ab omni corruptibilis naturæ vel materiæ contagio purum esse voluit.

Sciendum tamen quod beatus Augustinus hoc sacramentum in significando Christum aliis comparat, quamvis tanto privilegio, ut dictum est, omnibus **C** tam novis quam veteribus præcellat. Ait enim in libro III De Trinitate (cap. 4, n. 10, tom. VIII, c. 798): « Si apostolus Paulus, quamvis adhuc ex parte et in ænigmate videret (I Cor. xiii, 12), potuit tamen significando Christum prædicare, aliter per linguam suam, aliter per epistolam, aliter per sacramentum corporis et sanguinis ejus, nec significantes sonos lingua editos, nec signa litterarum conscripta pelliculis, corpus Christi et sanguinem dicimus; sed illud tantum, quod ex fructibus terræ acceptum, et prece mystica consecratum, rite sumimus ad salutem, quid mirum, si etiam in creatura cœli et terræ, maris et aeris facit Deus quæ vult sensibilia et visibilia ad seipsum in eis, sicut oportere novit, significandum et demonstrandum? » Cum igitur per sacramentum corporis et sanguinis **D** Domini Christus significari dicatur, et ipsum cæteris significantibus annumeretur, et ejus exemplo cæteræ significative species a Deo posse fieri astruantur, constat ipsum sacramentum sicut cætera esse significantivum.

Item Augustinus in serm. 26 super Joannem: « Et nos hodie accipimus visibilem cibum; sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. » Et paulo post: *Hic est panis qui de cœlo descendit (Joan. vi, 33)*. Hunc panem significavit manna, hunc panem significat altare Dei. Sacramenta illa fuerunt; in signis diversa sunt, in re quæ significatur paria. Apostolum audi: *Nolo enim vos, inquit, ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt,*

libro De officiis (lib. 1, cap. 48, t. II, col. 63) : « Illa igitur sunt nobis expetenda, in quibus perfectio, in quibus veritas est. Hic umbra, hic imago, illic veritas. Umbra in lege, imago in Evangelio, veritas in cœlestibus. Ante agnus offerebatur et vitulus; nunc Christus offertur, quasi recipiens passionem, et offert se ipse quasi sacerdos, ut peccata dimittat. Hic in imagine, ibi in veritate, ubi apud Patrem quasi advocatus pro nobis intervenit. »

In quo notandum est, quia in Veteri Testamento, dedit Deus tantum figuræ umbram, in Novo veritatem cum figura, in futuro dabit veritatem non cum figura, sed manifestam, ut tali profectu temporum nos perfectæ veritati viciniore ostenderet, quibus post umbratam veritatem, nihil nisi eandem manifestam dari restaret. Vetus enim Testamentum veritatem promisit, non dedit; Novum dedit, sed non ostendit. Quid restat, nisi ut eadem veritas in alia vita manifestetur? Unde et venerabilis Beda presbyter ait in expositione hujus evangelici capituli : *Non est arbor bona quæ facit fructus malos (Luc. vi, 43)*. In hac vita lumine sanctarum Scripturarum et sacramentorum cœlestium refectioe opus habemus, in futuro autem talibus non egebimus subsidiis, ubi juxta Psalmistæ vocem, quicumque apparuerint cum justitia, satiabuntur manifesta gloria Christi. Quomodo enim egebimus refectioe ubi sempiterna erit satietas? vel quomodo egebimus sacramento, quod utique oculus corporaliter videt, cum Deus diligentibus se, teste Apostolo (*I Cor. ii, 9*), quod oculus non vidit, et auris non audivit et in cor hominis non ascendit, præparaverit?

Item cum ipse Dominus nobis præceperit, quotiescunque hoc facimus, facere ad suam commemorationem, cum eum videbimus sicut est, quomodo necessaria erit hujusmodi commemoratio, cum in præsentem ejus visione, nulla possit interciedere oblivio? Unde D. Hieronymus in primam Epistolam ad Corinthios : « Illic ultimam memoriam nobis reliquit quemadmodum si quis peregre proficiscens, aliquod pignus ei quem diligit relinquat, ut, quotiescunque illud viderit, possit et ejus beneficia et amicitias memorari; quem si ille perfecte dilexerit, sine ingenti illud desiderio vel fletu videre non potest. »

Ideo hoc Salvator tradidit sacramentum, ut per hoc semper commoneamur, quia pro nobis mortuus est. Nam et ideo cum accipimus, a sacerdotibus commonemur, quia corpus et sanguis est Christi, ut non simus ingrati tantis ejus beneficiis. Quia igitur commemoratio mortis non erit necessaria ad concitandum desiderium vel fletum, ubi non peregre profecta, sed præsens semper erit vita æterna et gaudium, ideo Apostolus huic sacramento, ne æternum videatur, finem denuntians, ait : *Quotiescunque manducabitis hunc panem et calicem libetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat (I Cor. xi, 26)*. Quod Augustinus exponens in libro contra Faustum (xii, c. 20 t. VIII, col. 256) ait : « Significat finem sæculi, quando erit sanctorum

A requies, non alluc in sacramento spei, quo in hoc tempore consociatur Ecclesia, quando bibitur quod de Christi latere manavit, sed jam in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradet regnum Deo et Patri, ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis, nullis mysteriis corporalibus egeamus. »

Quia ergo hoc sacramento non est in æternum mors Christi annuntianda, sed tantum donec veniat, quia postea nullis mysteriis egebimus, constat illud transitorium esse signum et temporale, quo tantum egemus nunc, dum videmus per speculum et in ænigmate. Unde item Augustinus in sermone super orationem Dominicam (67, n. 7, t. V, col. 333) : « Cum transierit vita ista, nunquid petemus panem B quotidianum? Tunc enim non vocabitur quotidie, sed hodie. Nunc vocatur quotidie, quando transit dies, et venit alius dies. Nunquid vocabitur quotidie quando erit æternus unus dies? Sane duobus modis intelligenda est ista petitio de pane quotidiano, sive pro necessitate carnalis victus, sive pro necessitate spiritualis alimonie. Norunt spirituales alimoniam fideles, quam et vos, si puri estis, accepturi estis de altari Dei. Panis erit et ipse C quotidianus huic vitæ necessarius. Nunquid enim Eucharistiam accepturi sumus, cum ad ipsum Christum venerimus, et cum illo in æternum regnare cœperimus? Ergo eucharistia quotidianus panis est; sed sic accipiamus eum, ut non solum ventre, sed et mente reficiamur. » Et paulo post : « Quando illuc venerimus, ipsum Verbum manducaturi sumus et bibituri, quomodo angeli modo. Vident enim ipsam veritatem, et ipso fonte satiantur, unde nos irroramur. Cum igitur eucharistia sit panis quotidianus, huic vitæ necessarius, quem non sumus accepturi, cum ad ipsum Christum venerimus, quando manducaturi sumus ipsum Verbum quomodo angeli modo, constat eam non esse æternam specie tenuis, quam tamen ipsa sui veritate æternam credimus. »

Quia igitur panis mysticus fit nobis, non nascitur, nec ipso suo mysterio æternus habetur, sed temporalis et quotidianus, quod nec origine, nec æternitate Christo congruit, quomodo unius personæ cum ipso credendum erit, cum de nostra persona etiam Dominus dixerit : *Quia capillus de capite vestro non peribit? (Luc. xxi, 18)*. Quapropter de forma hujus sacramenti ita judicemus, sicut B. Augustinum in libro primo contra Maximinum (cap. 17, t. VIII, col. 690) formam impersonatam et formam mysticam distinguisse cognovimus. Ait enim : « Adhuc in forma humana est Filius, quam levavit in cœlum et sempiterna erit in regno, hæc eadem forma immortalis. Nam de Spiritu sancto, qui nullam suscepit formam ad unitatem personæ suæ, quamvis se per subjectam creaturam visibiliter et ipse, sive per columbæ speciem, sive per linguas igneas sit demonstrare dignatus, nunquam dictus est minor Patre. Ad horam quippe apparuerat

runt illa quæ Spiritum sanctum significando monstrarent visibiliter invisibilem, columba propter amorem sanctum, ignis autem propter charitatis lumen atque fervorem; et peracto significationis officio corporales illæ species transierunt, atque esse ulterius destiterunt, sicut columna ignis nubilosa per diem, luminosa per noctem. Christus autem non humanam ad horam sumpsit elligiem, in qua hominibus appateret, ac deinde species illa periret; sed in unitate personæ suæ, manente invisibili Dei forma, accepit visibilem hominis formam, non solum natus in ea de homine matre, verum etiam crevit in ea, manducavit, bibit, dormivit, occisus est in ea, resurrexit, ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris in ea, et in regno suo ei qui illi subiecit omnia, erit subiectus in ea. »

Sic igitur in sacramento corporis Christi, panis formam Christo non dicamus impersonatam (28). Sed, quamvis ipsa panis substantia mirifice in corpus Christi conversa sit, panis tamen forma in sacramento remanens, mansura perpetualiter in Christi corpore non putetur; sed, sicut cætera sacramenta post hanc vitam omnino desistere credatur, ne de impanatione aliqua hæresis oriatur. Nam, si impanatur Christus, vel in panem convertitur, quod est nefarium, cum sit immutabilis, vel sit panis sicut Verbum caro factum est, quod frivolum est, cum non astruat auctoritas evangelica vel prophetica, cum e contrario etiam panis fiat caro Christi, ita ut non remaneat panis. Non enim esset magnum quod Apostolus ad commendandam hominibus Dei dilectionem, et humanæ naturæ dignitatem ait, quia *Filius Dei angelos non apprehendit, sed semen Abraham apprehendit*, si ille qui naturæ angelorum contempsit personaliter uniri, brutæ panis substantiæ impersonatus, panis vellet fieri. Sua enim impersonatio jam non hominibus singularis, quia etiam panibus facta communis, sicut humanæ naturæ minueret dignitatem, sic etiam Dei erga homines minus commendaret dilectionem.

Non ergo moveat quemquam quod ipse de se ait: *Ego sum panis vivus* (Joan. vi, 51), figurate, quia, si ipse creditur panis fieri vere, quomodo eandem redemptionem, quam semel fecit in cruce, operari poterit, etiam in altari quotidie? Nam qui semel incarnatus, paulo minus ab angelis est minoratus, quia factus passibilis, hic toties impanatus, quoties in altari consecratus, ipsis hominibus multo minor fieret, quia factus irrationalis. Sicut enim impersonationis jure, ut verus homo esset in homine, accepit animam cum ratione sua, et carnem cum sensibus suis, ut in ea pati posset, sic panem acciperet cum irrationalitate sua: et ita quia minor fieret suis redemptis, non videretur æquum et sufficiens esse pretium redemptionis. Si enim neque in cælo, neque in terra, neque sub terra inventus est

A dignus qui aperiret librum nostræ redemptionis (Apoc. v, 3), quia neque angelus, neque vivus homo, neque mortuus, quanto minus aliquis infra hominem factus. Absurdum est igitur de Dei sapientia tam stulte sentire, aliquasque Scripturas ad huiusmodi sensum inflectere. Cur enim Deus fieret aliud quam quod semel factus est, homo scilicet ad nostram salutem: cum nihil aliud operetur in sacramento, quam quod semel operatus est nobis in seipso, in cruce scilicet et altari, nostram redemptionem: ad quam semper digne suscipiendam, semper signo suæ præsentis nostram voluit excitare devotionem, per tanti sui beneficii præsentis et præteriti commemorationem? Sicut ergo Spiritus sanctus in specie columbæ vel linguis igneis sine unitate personæ apparuisse creditur, sic Christus in sacramento panis et vini corporaliter confici, sed non personaliter uniri astruatur.

CAPUT IX.

Quod novus panis et vinum in corpus Christi mutata, novam carnem vel sanguinem non generant.

Sed iterum huius mutationis trahunt aliqui nimis simpliciter a communi natura similitudinem (29): ut sicut panis et vinum in viventem carnem et sanguinem transfertur nostrum, vel etiam in viventem et vivificatricem carnem ipsius Christi, quam diu nobiscum conversatus est per naturam comestionis; sic etiam in viventem et vivificatricem carnem et sanguinem Christi transferatur per gratiam sacerdotalis benedictionis.

C Sed longe aliter panis et vinum sit caro et sanguis Christi in sacramento per gratiam, quam in cujuslibet vel etiam ipsius Christi stomacho per naturam. In stomacho enim Christi panis et vinum, non mutata vel deficiente substantia, sed forma, novam carnem et novum sanguinem, corruptioni aliquatenus obnoxium, sicut in cæteris hominibus generavit; in sacramento autem, mutata substantia non forma, panis et vinum non sit nova caro et novus sanguis, sed existens substantia panis et vini mutatur in coexistentem substantiam corporis Christi; ita ut novitate sua nihil in ipso innovet, mutatione sua nihil immutet. Si enim est mutabilis, vel in augmentum mutatur vel in detrimentum. Sed, si eget augmento, non in virum perfectum resurrexit; si detrimento obnoxius est, corruptionem nondum evasit. Sed e contra Augustinus, in epist. 205, ad Consentium de corpore Domini post resurrectionem (t. II, col. 767): « Constat itaque, nec ullo modo dubitandum est, corpus Christi, quod licet corruptionis putredinem in sepulcro non viderit, unde scriptum est: *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem* (Psal. xv, 10); clavus tamen et lancea perrumpi potuit, nunc omnino in incorruptione consistere. »

Si quæris itaque quomodo res corruptibilis in

(28) Hæc opinio Ruperto tribuitur a Bellarmino, quem refellit Gerberon in *Apologia Ruperti* p. 156, t. IV, Op. Rup. ed. Venet. 1751.

(29) S. Joan. Damasceno et Paschasio tribuitur hæc opinio a Cl. de Marca. Opusc. t. V, p. 141, ed. Bamberg. 1789.

Incorruptibilem, existens in coexistentem, nova in antiquam sine illius innovatione vel mutatione mutetur, respondet tibi Augustinus in libro *Sententiarum Prosperi* (t. X, 223) : « Si quæris modum quo id possit fieri, breviter ad præsens respondeo : *Mysterium fidei est, credi salubriter potest, investigari utiliter non potest.* » Item idem contra Felicianum (30) : « Omittamus in Deo corporalis intelligentiæ legem, ne operibus suis similem dicamus esse factorem. » Et post pauca : « Hoc fides credat, intelligentia non requirat, ne aut non inventum putet incredibile, aut repertum non credat singulare. » Item Ambrosius in libro *De mysteriis initiandis* (cap. 9, t. II, c. 338), omnis naturæ terrenæ originem vel conditionem ab hoc singulari divinæ gratiæ sacramento excludens ait : « Forte dicas : Aliud video; quomodo tu mihi asseris, quod corpus Christi accipiam? Et hoc superest nobis ut probeamus. Quantis utimur exemplis, ut probemus, non hoc esse quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit, majoremque esse vim benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur! Virgam tenebat Moyses, projecit eam et facta est serpens. » Et post pauca : « Tetigit Moyses petram, et aqua de petra profluxit. Nunquid non præter naturam operata est gratia, ut aquam vomeret petra, quam non habebat natura? Advertimus igitur majoris esse gratiam, quam naturam. Quod si tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicimus de ipsa consecratione divina, ubi verba Domini Salvatoris operantur? Nam sacramentum istud, quod accipis, Christi conficitur sermone. Sermo igitur Christi, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Nonne majus est novas rebus dare, quam mutare naturas? Quid argumentis utimur? suis utamur exemplis, incarnationisque exemplo astruamur mysterii veritatem. Nunquid naturæ usus præcessit, cum Christus Dominus ex Maria nasceretur? Liqueat ergo quod præter naturæ ordinem virgo generavit. Et hoc quod conficimus corpus, ex virgine est. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore cum præter naturam sit ipse Dominus Jesus partus ex virgine? Vera utique caro Christi, quæ crucifixa est, quæ sepulta est. Vere igitur carnis illius sacramentum est. Ipse Dominus Jesus clamat : *Hoc est corpus meum* (Luc. xii, 19). Ante benedictionem verborum cœlestium, alia species nominatur; post consecrationem corpus Christi significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. »

In quo notandum est quia B. Ambrosius ad comprobandum hujus singularis mysterii tertium miraculum, duo mirabilia opera Dei prænisit; unum creationis, qua fecit existere quæ non erant; alterum mutationis, qua ea quæ erant fieri fecit quod

(30) Cap. 8. Est liber Vigiliæ, S. Augustino falso p. 43

non erant. Quorum quia ab altero quæsit, ne deinceps ex nihilo substantias creet ac formas, alterum naturæ communicavit, quo ea quæ sunt, in id quod non sunt, mutantur secundum formam, ut virga serpentem, mirabiliter, et omne semen in fructum sui generis naturaliter. Tertium privilegio divini sermonis ascribens subjectit : et hoc quod conficimus corpus, ex virgine est. In præsentem enim quod dixit, conficimus novitatem panis; in corpore quod ex virgine est immutabilitatem antiquæ veritatis astruxit, ut, dum panis manente forma sua mutatur in id quod non erat, corpus scilicet Christi quod ex virgine erat præter ordinem naturæ : *Nec de nihilo credatur corpus Christi creari in sacramento, secundum primariæ naturæ originem, nec panis formam mutari secundum naturæ communicatam consuetudinem; sed novo et inaudito modo ita mutari substantiam panis in substantiam corporis Christi, ut panis non sit, sed appareat esse quod fuerat, et corpus Christi non desistat esse quod erat.* Dignum namque erat, ut quia hoc sibi in seipso erat proprie proprium, cæteris suis operibus incommunicabile faceret tanti sui mysterii miraculum.

Quæritur autem, cum Dominus ante passionem discipulis sacramentum corporis sui dederit, quando erat naturæ passionibus obnoxium, si ita incorruptibile et immortale dederit illud in sacramento, sicut datur nobis modo, maxime cum dixerit : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hic est sanguis qui pro vobis effundetur* (Luc. xxi, 19). Sed non est mirum, si ille, qui ante passionem transfiguravit se in tale corpus quale post resurrectionem habiturus erat, et post resurrectionem ostendit corpus suum vulneratum et palpabile, quale ante passionem habuerat : ita immortale dederit corpus suum in sacramento quod erat moriturum, sicut post resurrectionem idem corpus suum quod erat invulnerabile, ostendit vulneratum. Sicut hoc, sic et illud divinæ potentiæ ascribatur. Divina enim operatio, ut ait B. Gregorius (homil. 26 in Evang. n. 1, col. 1552), si ratione comprehenditur, non est admirabilis; nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.

Qui ergo duplici forma, humana scilicet et sacramentali, præsentem se exhibuit quasi alterum, cum omnino idem esset, et comedendum se distribuisset, cum vivus et integer permaneret, nonne in illo sacramento se incorruptibilem et immortalem præbuisse credendus est, in quo nec morsibus attritus corrumpi, nec comestione tot hominum devoratus potuit occidi? Sicut ergo moriturus in seipso, factus est immortalis in sacramento supra naturam, sic etiam tunc cum caro ejus, et sanguis cibis et potibus innovari posset, ac mutari per naturam in seipso, non tamen novo vino et novo pane innovari aut mutari potuisse credenda est eadem caro vel idem sanguis in sacramento. Quod autem seipsum ascriptus. Vid. Append. op. S. Augustini, t. VIII,

distribuerit discipulis, testatur Augustinus in tit. A psalmi xxxiii (enar. II, n. 40, t. IV, col. 214), cum fugeret David Saul persecutorem, inquit ita: « *Et ferebatur in manibus suis. Hoc vero quomodo fieri possit in homine; quis intelligat? Quis enim portatur manibus suis? Quomodo intelligatur in ipso David secundum litteram non invenimus; in Christo autem invenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans corpus suum ait: Hoc est corpus meum. Ferebat enim illud corpus in manibus suis.* »

Cum ergo constet, quia seipsum moriturus immortalem, visibilis invisibilem in sacramento dederit, constat quia illud corpus suum, quale nos modo suminus, tale fuit, unum idemque omnino substantia et tunc et nunc: sed tunc tamen differens mortalitate et immortalitate, in hominis et sacramenti forma, nunc hominis tantum et sacramenti forma. Quam identitatem substantiæ, diversitatemque formæ Augustinus discernens; de identitate substantiæ, ut omnem novitatem vel diversitatem excludat, ait in serm. ad Neophytos: « *Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce; hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere. Erit enim ei mors, non vita, qui mendacem existimaverit vitam.* »

Qui ergo de substantia tam veraciter astruxit, illud idem hic esse quod ibi fuit; de diversitate formæ in epistola ad Irenæum ita ait: « *Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, nec bibituri illum sanguinem, quem susuri sunt qui me crucifigunt. Ipsum quidem et non ipsum. Ipsum invisibiliter, non ipsum visibiliter.* » Quasi diceret: Ipsum quidem secundum invisibilem substantiam, et non ipsum secundum visibilem formam.

CAPUT X.

Quod non de quolibet Filio hominis, sed de ipso Christo intelligentium est: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis. »

Sed ex hac beati Augustini sententia qua dicit: « *Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis.* » Et ex ipsius Domini verbis nata est hæresis tempore Cœlestini papæ, et Cyrilli Alexandrini episcopi, quibus admittentibus celebrata est synodus Ephesina, et destructa est hæresis, quæ dicebat panem et vinum altaris, non in propriam carnem et sanguinem Christi, quæ jam in cœlo erat, posse in mundo mutari, sed in carnem et sanguinem cujuslibet filii hominis justis et sanctis, qui templum Dei, et merito suo corpus Christi esset de quo Christus ipse dixerat: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 54). Igitur cœl. episcopi in Epheso congregati (31), contra hanc hæresim, ita scripserunt Nestorio episcopo hæreticorum: « *Sanctificamur participes sancti*

corporis et pretiosi sanguinis Christi, omnium nostrum Redemptoris effecti, non ut communem carnem percipientes, quod absit! nec ut viri sanctificati et Verbo conjuncti secundum dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem; sed vere vivificatricem, et ipsius Verbi propriam factam. Vita enim naturaliter ut Deus existens, qui eidem propriæ carni unitus est, vivificatricem eam esse professus est. Et ideo quamvis dicat: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis*, non tamen eam ut hominis unius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim juxta naturam suam vivificatrix esse poterit caro hominis? Sed profitemur vere propriam ejus factam, qui propter nos Filius hominis et factus est et vocatus. »

Cum ergo hac synodo satis astructum sit, non alicujus de vulgo hominis carnem et sanguinem in mysterio sumi, sed carnem vivificatricem, et ipsius Verbi propriam factam, ne tamen verbis B. Augustini, quibus dixit ex persona Domini, non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, quasi illud removendo a se, et iterum mysterium vestrum in mensa Domini positum est, estote quod videtis et accipite quod estis, ne ex hac quasi unitatis familiaritate subrepat, ut ad hanc dignitatem aspirare præsumat aliquis, ut suum vel alicujus corpus de vulgo sumi æstimet in sacramento: quod vere solius Christi corpus ibi sit, astruamus. Augustinus in libro IV De Trinitate (cap. 14, t. VII, c. 823): « *Quis tam sanctus et justus sacerdos, quam unicus Filius Dei? Et quid tam grate offerri et suscipi posset, quam caro sacrificii nostri, corpus effectum Sacerdotis nostri? ut quoniam quatuor considerantur in omni sacrificio, cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur: idem unus ipsi verusque mediator per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, unum cum illo maneret cui offererebat, unum in se faceret pro quibus offererebat, unus ipse esset qui offererebat, et quod offererebat.* »

Item Leo papa in epistola Anatholio episcopo missa (80, n. 2, t. I, c. 1040, ed. Baller): « *Aliter in Ecclesia Dei, quæ corpus est Christi, nec rata sunt sacerdotia, nec vera sacrificia, nisi in nostræ proprietate naturæ verus nos pontifex reconciliet, verus immaculati Agni sanguis emundet: qui licet in Patris sit dextera constitutus, in eadem tamen carne quam sumpsit ex virgine, sacramentum propitiationis exsequitur.* » Item Leo (52): « *Dicente Domino: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis, sic sacræ mensæ communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate corporis Christi et sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur; et frustra Amen alr illis responciatur, quibus contra id quod accipitur disputatur.* »

(31) Labbe *Concil.* t. III, col. 445, in *Epist.* 5. Cyrill. Alex. anno 431 lecta in conc. Ephesino, cui interfuerunt episcopi *ducenti fere numero*, ut scri-

bit Vincent. Lerin. in *Commonit.*, c. 29.

(52) Sermo sexto *De jejuniis septimi mensis*, qui est xci, col. 386, ed. cit.

Item Eusebius Emisenus (hom. 5 De Pascha) : « Invisibilis sacerdos, visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui verbo suo secreta potestate convertit, ita dicens : *Accipite et bibite, hoc est enim corpus meum* (Matth. xxvi, 26); et repetita sanctificatione : *Accipite et bibite, hic est sanguis meus* (ibid., 27). Ergo, sicut ad nutum præcipientis repente ex nihilo substiterunt excelsa cælorum, profunda fluctuum, vasta terrarum, pari potentia in spiritibus sacramentis ubi præcipit virtus, rei servit effectus.

Quis ergo de vulgo talis, ut unicus Dei Filius, qui in eadem carne quam sumpsit ex virgine sacramentum propitiationis nobis in dextera Dei sedens exsequitur, et invisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam sui corporis convertit? A qua præsumptione Eusebius prorsus nos compeccens, ait : « Cum ad reverendum altare cibis satiandus accedis, sacrum Dei tui corpus et sanguinem fide respice, mente continge, honora, mirare, cordis manu suscipe, et maxime haustu interiori assume. » Et post pauca : « Ad agnoscendum et percipiendum sacrificium veri corporis, ipsa te roborat potentia consecrantis. Qui tunc latuit præfiguratus in manna, est tibi manifestatus in gratia. Ipsum autem in manna illius specie præsignatum etiam Propheta ostendit, dicens : *Panem angelorum manducavit homo* (Psal. lxxvii, 25). Et quis est panis angelorum, nisi Christus qui eos cibo suæ charitatis et lumine suæ claritatis exsatiat? »

CAPUT XI.

Quod in sacramento visibili sit spirituale et invisibile corpus Christi.

Sed ecce ex verbis Eusebii, quibus astruit invisibilem sacerdotem, visibiles creaturas in substantiam sui corporis convertere, nosque monet ipsum Dei corpus et sanguinem, fide, mente, cordis manu, interiori haustu, spiritualiter sumere. Videtur quaerendum, si sacerdos est invisibilis, quomodo sua substantia sunt, cum sint visibilia corpus et sanguis? Sed sciendum quia post resurrectionem corpus Christi, sicut incorruptibile, ita et invisibile fuit; quia, ut ait Apostolus, non animale, sed spirituale surrexit (I Cor. xv, 44); et quale prodiit de sepulchro, tale est in panis et vini sacramento. Quod enim legitur post resurrectionem discipulis ostendisse manus et latus (Joan. xx, 20), beatus Gregorius ita distinguit in homilia paschali (26 in Ev., n. 2, t. I, col. 1553) : « Corrupti necesse est quod palpatur, et palpari non potest quod non corrumpitur. Sed miro et inæstimabili modo, Redemptor noster et incorruptibile post resurrectionem et palpabile corpus exhibuit, ut monstrando incorruptibile invitaret ad præmium, præbendo palpabile formaret ad fidem. Et incorruptibilem ergo se, et palpabilem demonstravit, ut ostenderet corpus suum

(35) Alias Domini.

(34) Ita Cassiodorus *Comm. in psal. cix, t.*

A post resurrectionem et ejusdem naturæ, et alterius gloriæ. »

Quod autem corpus Christi spirituale sit, et incorruptibile, et invisibile, nec tamen minus substantiale in sacramento testantur sancti cum Eusebio. Unde Ambrosius in libro De sacramentis (De mysteriis initiandis. cap. 9, n. 55, t. II, col. 340) : « His sacramentis pascit Christus Ecclesiam suam, quibus animæ firmatur substantia. Quid edamus et bibamus, per Prophetam Spiritus sanctus expressit, dicens : *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii, 9). In illo sacramento Christus est, quoniam corpus est Christi. Non ergo corporalis esca, sed spiritualis est. Corpus enim (35) Dei, corpus spirituale est; corpus Christi, corpus est divini Spiritus. » Item Augustinus : « Hoc est quod dicimus sacrificium Ecclesiæ duobus constare, visibili elementorum specie, et invisibili Domini nostri Jesu Christi carne et sanguine. » Item idem : « Nos autem in specie panis et vini quam videmus res invisibiles, id est carnem Christi et sanguinem honoramus. Sed in ista carne et sanguine nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat, sed vivificatricem substantiam atque salvatricem et ipsius Verbi propriam factam, in pane et vino, per quæ si digne sumantur, nobis est peccatorum remissio collata (34). » Item Augustinus ad Irenæum : « Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis. Ipsum quidem et non ipsum. Ipsum invisibiliter, et non ipsum visibiliter. » Unde et subditur : « Si necesse est visibiliter illud celebrari, necesse est invisibiliter intelligi. »

Quia ergo corpus Domini spirituale, non est corporalis esca, sed spiritualis, et necesse est invisibiliter illud intelligi, ideo Augustinus in libro III De doctrina Christiana (cap. 16, n. 24, t. III, col. 52) ait : « Locutio, si flagitium aut facinus videtur jubere, aut utilitatem et beneficentiam vetare, figurata est. *Nisi manducaveritis*, inquit, *carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, facinus vel flagitium videtur jubere. Figura ergo est præcipientis passioni Domini esse communicandum, et utiliter recordandum in memoria, quod caro ejus pro nobis crucifixa et vulnerata sit. Quod et ipse Dominus præcipit : *Hoc facite in meam commemorationem* (Luc. xxii, 19). » Item Hieronymus in homilia super Leviticum : « Non solum in Veteri Testamento littera occidens deprehenditur; est et in Novo Testamento littera, quæ occidit eum qui non spiritualiter advertit. Si enim litteram sequaris, hoc ipsum quod scriptum est, *nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum*, occidit hæc littera. Si enim spiritualiter eam intelligas, non occidit, sed spiritus vivificans est in ea. » Quod Augustinus in expositione psalmi lxxv (n. 23, tom. IV, col. 514) apertius exponens : « Prima, inquit, hæresis in discipulis Christi, velut a duritia sermonis

col. 579 ed. Rothom. 1679, fere ad verbum.

ejus iacta est. Cum enim diceret : *Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit vitam æternam* (Joan. vi, 54), illi, non intelligentes, dixerunt ad invicem : *Durus est hic sermo* (ibid., 61); et separaverunt se ab illo. Illis descendentibus, instruxit illos qui remanserant : *Spiritus est, inquit, qui vivificat; caro non prodest quidquam. Verba quæ locutus sum ad vos, spiritus et vita sunt* (ibid., 64). Intellexistis carnaliter; spiritus et vita sunt, sed tibi non sunt. Spiritualiter intelligite quæ locutus sum (35). Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, nec bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi; spiritualiter intellectum, vivificabit vos. *Caro autem non prodest quidquam* (ibid.), sed quomodo illi intellexerunt? *Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilanatur, aut in macello venditur*. Sciens autem Jesus ait : *Hoc vos scandalizat? si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius* (ibid., 62). Quid est hoc? Illi putabant illum erogaturum corpus suum, ille dixit se ascensurum in cælum, utique integrum. Cum videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius, certe vel tunc videbitis quia non eo modo, quo putatis, erogatur corpus suum : certe vel tunc intelligetis, quia gratia ejus non consumitur morsibus. Non enim revera credendum est corpus Christi, cum spirituale sit et invisibile, more ciborum communium dentibus et morsibus nostris posse discerpi et consumi; sed quamvis in sacramento suo vere sit, et vere somatur quantum ad substantiam, verius tamen et perfectius fide ac devotione sumitur quantum ad salutis gratiam. Unde Augustinus in libro secundo De penitentia (tract. xxv in Joan., n. 12, col. 489) : « Ut quid paras dentes et ventrem? Credere in eum, hoc est manducare panem vivum. Qui credit in eum manducat eum. » Item idem in libro De verbis Domini : « Tunc autem vita unicuique erit corpus et sanguis Christi, si quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter bibatur. » Quod evidentius Gregorius in homilia paschali (22, in Ev., n. 7, t. 1, col. 1533) exponens, ait : « Quid sit sanguis Agni, non jam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In utroque enim poste Agni sanguis est positus, quando sacramentum passionis illius, cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitur. »

In quo notandum est quod Augustinus et Gregorius idem dicunt, in sacramento visibiliter ore corporis sumi, quod in ipsa veritate spiritualiter ore cordis hauriri; non quod substantialiter aliquid verius credatur corde, quam sumatur ore. Sed, si pura veritate sumi veritas dicitur, quando quod

(35) S. Aug., tract. xxvii in Joan., tom. III, p. 2, col. 505.

A spirituale est spiritualiter, invisibile invisibiliter, salutare salubriter, quod est sicut est sumitur interiorius, amando. Quod idem tamen exteriorius non in ipsa veritate sumi dicitur in sacramento, quia in eo nec quod est sicut est sumitur, quantum ad extraneam et visibilem formam; nec quod est sicut est male sumentibus operatur quantum ad gratiam. Licet enim alter gustus sine altero non prosit si negligitur, in hoc tamen spiritualis est verior, quia semper salutem operatur bonis, corporalis autem aliquando etiam mortem malis. Quia igitur spirituale corpus Christi et sanguis non carnalis sed spiritualis cibus et potus est, quo spiritualiter Christus, suam sibi, ut corpus capiti unit et incorporat Ecclesiam. ideo Augustinus figuratam locutionem, qua caro Christi manducari iubeatur, allegorice intelligendam dixit.

B Item Hieronymus litteram occidentem, nisi spiritualiter intelligeretur, vocavit, ut corpus Christi non membratim discerptum, et coctum vel crudum manducari debere videretur, sed potius spiritualiter, ut dictum est, incorporari et uniri fidelibus crederetur.

C Quamvis autem corpus et sanguis Christi spiritualis cibus et potus sit, et spiritualiter sumi jubeatur, non tamen ita per omnia accipiendum est spiritualiter, ut tantum animæ et non corpori nostro salutem æternam operetur. Ait enim Ambrosius (56) in prima Epistola ad Corinthios : « Calicem mysticum ad tuitionem animæ et corporis percipimus. Caro Salvatoris pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra effusus est, ut totum hominem salvum faceret. Item Augustinus in sermone 26 super Joannem (n. 16, col. 500) : « Cum dixisset : *Qui manducat carnem meam et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*, continuo subjecit : *Et ego suscitabo eum in novissimo die* (ibid., 55) ut habeat interim secundum Spiritum vitam æternam, in requie quæ sanctorum spiritus suscipit. »

D Quod autem ad corpus attinet, nec ei vita æterna fraudetur, sed in resurrectione mortuorum in novissimo die. Unde etiam secundum corpus dicimur membra capitis Christi esse. Augustinus in serm. De verbis Apostoli : « Si Dominus noster Jesus Christus animam tantummodo suscepisset humanam, membra ejus non essent nisi animæ nostræ. Quia vero et corpus suscepit, per quod etiam caput nobis est, qui ex anima et corpore constamus; profecto membra illius sunt et corpora nostra. » Quia igitur nos ex corpore et anima constamus, Christus autem et corpore et anima et deitate, videamus si in tam unico unitatis sacramento, quo Ecclesiæ, ut corpori suo corpus suum incorporat, sicut corporis et animæ Dominicæ, sic etiam ipsius divinitatis suæ mereamur habere consortium. Ait Ambrosius de sacramentis (lib. vi, c. 1, n. 4, t. II, col. 381) : « Quia idem Dominus noster Jesus (36) Ambrosiastrum intellige. Vid. op. S. Ambrosii, t. II, p. 149 Appendicis.

Christus consors est et divinitatis et corporis : et tu, qui accipis carnem ejus, divinæ ejus substantiæ in illo participaris alimento. »

CAPUT XII.

Quod corpus Christi, cum in sacramento sit spiritualiter et invisibiliter ; non tamen minus substantialiter et vere.

Quia ergo spirituale et invisibile corpus Christi astruximus, et per ipsum tamen non solum spiritualiter, sed et corporaliter humanitatis et divinitatis ejus participamur; eundem habentes ad tuitionem nostram in viatico quem ad glorificationem habituri sumus in præmio, ut substantialiter et vere in sacramento suo esse credatur, quo ipse nobis et nos sibi unimur : de veritate corporis ejus, quamvis superius manifeste dictum sit, certius tamen adhuc disseremus.

Cum igitur Augustinus dicat : Erit ei mors, non vita, qui mendacem existimaverit vitam, quis non credat ei, quem Pater Deus mundo commendans, et ut summum pontificem præferens, ait : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite ?* (Matth. xii, 17; Luc. ix, 35.) Inobedientes erimus Deo Patri, si, ut ipse præcepit, non audierimus Filium, auribus audiendi, id est auribus fidei. Ipse autem Filius testatus est mundo, quia nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi, 54). Et, quia omnis caro in sua est potestate, ne posset alia quam sua propria caro intelligi, subjecit : *Qui manducat me, viret propter me* (ibid., 58). Sed, quia manducare hominem, erat contra humanam consuetudinem et legem, discipuli ejus scandalizati dixerunt : *Durus est hic sermo, et recessurum ab eo.* Unde Augustinus in psal. xxxiii (t. IV, col. 212) : « Videbantur ignavis infantilia verba Domini hæc : *Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam æternam* (ibid., 54). Sed hæc verba tegebant virtutem ipsius. Quasi insanus putabatur Dominus, quando hæc dicebat; sed norunt fideles quia sacramenta prædicabat. » Item idem in libro De verbis Domini (37) : « Audivimus veracem magistrum, divinum Redemptorem, humanum Salvatorem, commendantem nobis pretium nostrum, sanguinem suum. Locutus est nobis de corpore et sanguine suo : corpus escam dixit, et sanguinem potum. Sacramentum fidelium, agnoscunt fideles. »

Cum ergo commendans talem escam et talem potum, dixisset : *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis* (ibid.), et hoc diceret de vita, quis alius loquebatur quam ipsa vita? Erit autem illi homini mors, non vita, qui mendacem putaverit vitam. Scandalizati erant discipuli ejus. Ne ergo, ut isti discipuli putabant, per frustra discerptus, et crudus vel coctus manducari ipse summus Sacerdos seipsum pro nobis Patri offerens, sacramentum quo vere et salubriter

manducari posset ac bibi, confecit; tradensque discipulis, ne in mysterio mystice, et non proprie vere loqui putaretur, ait : Non futurum prædico, non absens aliquid denuntio, sed hoc quod præsentialiter do, est corpus meum, non figuratum, sed verum, ipsum quod pro vobis tradetur. Hic est sanguis meus, idem ipse, qui pro nobis effundetur, addens etiam proprie proprium suæ carnis et sanguinis effectum, scilicet in remissionem peccatorum. Cum enim solius Dei sit remittere peccata, cui soli peccatorum debetur remissio, cujus sanguis nisi ipsius Dei, posset remissionem peccatorum operari? Ut enim hoc privilegium removeatur ab omni filio hominis, si etiam sine unitate Dei, filius esset virginis, quomodo remissionem peccatorum mundo faceret, cum Adam sine patre, sine matre de virgine terra formatus, non modo hoc non præstiterit, sed etiam omnibus peccatum propagaverit, quia nec Deus fuit, nec Dei Verbo regi voluit.

Cum igitur certissimo sui sanguinis privilegio, veritatem carnis et sanguinis sui astruxerit in mysterio, ille, cujus obedientia nobis injuncta est Patris edicto, restat tantum, ut scandalizatorum stultitiam vitantes, ipsum, ut Pater de cælo jussit, audiamus; et quia veritas et vita est, veracem esse sicut vere est, credamus. Quod ut certius et verius fiat, scandalizatis discipulis a Christo recedentibus, princeps apostolorum Petrus requisitus cum aliis num et ipse vellet abire, quid responderit videamus? Ait enim pro se et pro aliis : *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes* (Joan. vi, 69).

Quam ejus responsionem ne meo sensu interpretari videar, exponit Augustinus in sermone 27 super Joannem (n. 9, col. 505) ita : « Videte quemadmodum Petrus, dante Deo, intellexerit. Unde, nisi quia credidit? *Verba vitæ æternæ habes.* Vitam enim æternam habes ministracione corporis et sanguinis tui. *Et nos credidimus et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei* (ibid.), id est quia ipsa vita æterna tu es, et non das in carne et sanguine tuo, nisi quod es. Ecce idem quod Christus de veritate corporis sui, testatur et Petrus, et quia pro aliis etiam loquebatur, cum eo et alii apostoli. »

Videamus itaque si testimonio Christi cum Petro et aliis apostolis attestentur etiam cæteri sancti. Ait Ambrosius in lib. De sacramentis (c. 5, lib. iv, n. 23, t. II, col. 374) : « Dominus Jesus testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus et sanguinem. Nunquid debemus de ejus fide et testificacione dubitare? » Item Hilarius in lib. viii. De Trinitate (n. 14, t. II, col. 223) : « Ipse ait : *Qui edit carnem meam et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo* (ibid., 36). De veritate carnis et sanguinis, non est relictus ambigendi locus. Nunc enim et ipsius Domini professione et fide nostra, vere caro est, et vere sanguis est; et hæc accepta atque hausta, id efficiunt, ut et nos in Christo, et Christus in nobis sit. Anne hoc veritas

(37) Sermo 131, n. 4 De verbis Evangelii t. V, col. 640.

non est? Est ergo in nobis ipse per carnem, et sumus in eo, dum secum hoc quod nos sumus in Deo est. » Et post pauca: « Hæc ergo vitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus per carnem Christum manentem habemus, victuris nobis per eum, ea conditione qua vivit ille per Patrem. »

Item Eusebius Emisenus: « Cœlestis confirmat auctoritas, quia *caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*. Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum: quandoquidem qui auctor est muneris, ipse etiam testis est veritatis. » Item Hieronymus in epist. ad Hedibiam (quæst. 2, t. I, col. 824, ed. Venet. 1766): « Nos autem audiamus panem quem fregit Dominus, deditque discipulis, esse corpus Domini Salvatoris, ipso dicente ad eos: *Hoc est corpus meum*; et calicem illum esse de quo locutus est iterum: *Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*. Si ergo panis qui de coelo descendit, corpus est Domini, et vinum quod discipulis dedit, sanguis est illius novi testamenti, qui effusus est in remissionem peccatorum, non Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Jesus. Ipse conviva, ipse convivium; ipse comedens, et qui comeditur. Illius bibimus sanguinem; sine ipso potari non possumus; et quotidie in sacrificiis ejus de germine vitis veræ, et vineæ Sorech quæ interpretatur *electa*, novum vinum bibimus in regno Patris, id est in regno Ecclesiæ; non in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus. »

Testimonió Christi testes alios adhibere præsumpsi; sed quia ipse quidem semper vere, aliquando tamen loquitur proprie, aliquando figurate, auditoresque suos ita discrevit, ut his datum sit nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, sciens cujus spiritus essent (*Matth. XIII, 3*). Quod ipsis sanctis non pigrum fuit scribere, necessarium duxi repetere; ut ipse intellectus, veritatis non meæ videatur præsumptionis, sed catholicæ auctoritatis, eorum qui ita crediderunt, et ita salvari meruerunt; quia fides Christiana quo sit certior, eo est utilior. Ut ergo certior sit, aliorum sanctorum subdatur auctoritas.

Ait Augustinus in expositione psalmi nonagesimi octavi (t. IV, col. 1065): « Invenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum ejus. Suscepit enim Christus de terra terram, qui caro de terra est; et de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit; nemo autem illam carnem manducat nisi prius adoraverit. Inventam est quemadmodum tale scabellum pedum Domini adoremus, et non solum non peccemus adorando, sed et peccemus non adorando. »

Hanc filii Dei vere adorandam carnem B. Basilius (Joan. Chrysost., De sacerdot. lib. III, c. 4) admirans, ait in dialogo suo De dignitate sacerdotii: « O miraculum, o Dei in nos benevolentiam! Qui sursum sedet ad dexteram Patris, sacrificii tamen tempore hominum manibus continetur, traditurque

A lambere cupientibus eum, et cum benedictione complecti, sitque hoc totum sub oculis humanis. » Item ipse (lib. VI, c. 4): « Cum sacerdos Spiritum sanctum advocaverit, et reverendam illam hostiam immolaverit, communemque omnium Dominum subiace contigerit, ubi illum, dic mihi, nostra æstimatione ponemus? Quantam ab eo integritatem exigemus? quantam religionem? Expende enim quales oporteat ejus esse manus tantarum rerum ministras, qualem linguam verba illa fundentem, aut quo genere non unidiorem et sanctiorem animam, talis spiritus receptoricem. Tunc etiam angeli circumstant sacerdotem, et tribunal atque altaris locus cœlestibus virtutibus adimpletur, in honorem illius qui immolatur, etc. » Item Gregorius in quarto Dialogorum libro (cap. 58, t. II, col. 472): « Quis fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis imitari, terrena cœlestibus jungi, unum ex visibilibus atque invisibilibus fieri? Sed necesse est ut cum hæc agimus, nosmetipsos Deo in cordis contritione mactemus; et qui passionis Dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod agimus. » Tunc ergo vere pro nobis Deo hostia erit, cum nos ipsos Deo hostiam fecerimus. Unde Augustinus in libro X De civitate Dei (cap. 20, col. 256): « In forma servi Deus maluit sacrificium esse quam sumere, ne per hanc saltem occasionem quisquam existimaret, cuilibet sacrificandum esse creaturæ. Pro hoc et sacerdos est ipse offerens, ipse et oblatio: cujus rei sacramentum, quotidianum voluit esse sacrificium Ecclesiæ, quæ cum capitis ipsius corpus sit, seipsam per ipsum discit offerre. » In quo notandum est, in sacramento vere Dei carnem esse, quæ tantæ dignitatis est, ut eam angelicæ virtutes honorent ministrando, et homines adorando, et seipsos hostias offerendo.

Hæc certitudinæ sancti manducari Christum affirmant. Augustinus in serm. 26 super Joannem (n. 20, t. III, p. II, col. 501): « Temporaliter hi profecto moriuntur, qui Christum manducant, sed vivunt in æternum, quia Christus est vita æterna. » Item idem in homilia secunda psalmi XXXII (n. 10, t. IV, col. 220): « Accesserunt Judæi ut Christum crucifigerent; nos ad eum accedamus, ut corpus ejus ac sanguinem accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati suat; nos manducando crucifixum et bibendo illuminamur. » Et post aliqua: « Vere magnus Dominus et magna misericordiæ ejus vere, qui nobis dedit corpus suum manducare, in quo tanta perpessus est, et sanguinem suum bibere. » Item Ambrosius De sacramentis (De mysteriis initiand. cap. 8, n. 47, t. II, col. 337): « Ista esca quam accipis, iste panis vivus qui de coelo descendit, vitæ æternæ substantiam subministrat, et quicumque hunc manducaverit non morietur in æternum, et corpus est Christi. » Item idem (De sacramentis lib. VI, cap. I, t. II, c. 379): « Sicut verus est Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, non sicut cæteri homines per gra-

tiam, sed quasi Filius per naturam, id est ex substantia Patris; ita vera ejus caro est, sicut ipse dixit, quam accipimus, et verus ejus sanguis est quem potamus. » Item Augustinus in homilia psal. lxxv (n. 5, t. IV, col. 645): « Modo homicidis donatus est fusus sanguis innocentis, et ipsum sanguinem quem per insaniam fuderunt per gratiam biberunt. » Item idem in psal. xlv ad Judæos (n. 4, t. IV, col. 401): « In illius nomine quem occidistis baptizimini, dimittuntur vobis peccata vestra. Medicum vel postea cognovistis jam securi bibite sanguinem quem fadistis. » Item idem in sermone 38 super Joannem (n. 7, t. III, col. 558): « Crediderunt inde multi; donatus est eis sanguis Christi, ut magis eum biberent quo liberarentur, quam rei de illo effuso tenerentur. » Item idem in sermone De quarta feria: « Si sanguinem Christi tota cum reverentia percipis, cognosces per illum tua tibi dimitti peccata. » Item idem in sermone 34 super Joannem (n. 9, col. 523): « Illi viderunt Christum suo scelere morientem, et crediderunt in Christum, suis sceleribus ignoscentem. Quousque biberent sanguinem quem fuderant, de sua salute desperaverunt. » Item Leo papa in sermone De passione Domini (14, col. 239): « Fefellit illum malignitas sua, intulit supplicium Filio Dei, quod cunctis filiis hominum in remedium verteretur. Fudit sanguinem justum, qui reconciliando mundo et pretium esset, et poculum. »

CAPUT XIII.

Quod veritas corporis Christi visibilibus etiam signis sit sæpius ostensa.

Quid ergo de veritate corporis et sanguinis Christi in sacramento dici potest certius, nisi forte eam ipsam oculis videre velimus? In quo tamen nec ipse Dominus nobis deesse voluit, sed modicæ fidei nostræ per omnia consuluit. Quamvis enim ipsius Christi, et tot sanctorum testimoniis, et universalis etiam Ecclesiæ catholica fide, quæ ab initio conversionis suæ ita credit, et ita salvata est, sufficienter astructum sit, quod vera caro Christi verusque sanguis in mensa Dominicæ imoletur; ne quis tamen per-versor aliter intelligeret vel exponeret, facta sunt a Deo congrua huic nostræ fidei miracula, quando vel ubi, vel quibus revelare dignatus est hujus mysterii secreta: quæ nimirum facta esse non ignorabit, quisquis studiosius sanctorum Patrum gesta legerit, quæ testantur sacramentum corporis et sanguinis Christi, ablata panis et vini specie, carnem et sanguinem naturali sua specie, sicut esse solet exhibuisse. Ut enim ait Augustinus contra Felicianum (cap. 2, t. VIII, col. 40, Append.): « Si incomprehensibilis est fidei, et veritas prompta est, facilius in negotiis fidei testimoniis creditur, quam ratio investigatur. » Hæc igitur Scripturæ quamvis cum prophetis et apostolicis æquam auctoritatis excellentiam non obtineant, eandem tamen fidem cum fidelibus et sanctis antecessoribus nostris nos tenere sufficienter probant, hujusque probationis in hoc sibi perfectam auctoritatem vindicant, quia nisi ita

A esset ut docent, in sacris canonibus vel Romanorum pontificum decretis, sicut hæretica vel apocrypha scripta damnata essent, nec eas in Ecclesia catholici viri vel legerent vel recitarent.

Cum ergo præteriti et præsentis fideles ubique terrarum hoc credant et hoc astruant, si hæc universalis Ecclesiæ fides vera ad salutem non exstitit, aut nunquam catholica Ecclesia fuit, aut periiit. Sed aut non fuisse, aut periisse Ecclesiam nemo catholicus consenserit. Nam cum Ecclesia et prophetis et Evangelii instituta sit, ubi est quod veritas Abrahamæ promisit: *In semine tuo benedicentur omnes gentes?* (Gen. xvii, 18.) Itemque ubi est quod eadem veritas apostolis ait: *Docete omnes gentes. Qui crediderit salvus erit?* (Marc. xvi, 16.) Cum enim omnes gentes ita se credere gloriantur, si salutis benedictione carent, utrobique veritas Dei et in prophetia et in Evangelio periclitatur. Item cum carnem et sanguinem suum naturali sua specie fidelibus suis revelare dignatus sit, si causa desiderii satiandi fecit et ita non est, servorum suorum devotionem non complevit, sed fefellit; si causa dubietatis sanandæ fecit et ita non est, infirmorum errorem non abstulit, sed auxit: quod de pietate et veritate divina vel leviter suspicari, non modo sacrilegum, sed et nefarium est. Anathema ergo maranatha sit, qui auctoritati divinæ in hoc sacramento contradicere præsumpsit, et corpus Christi, panem verum qui de cælo descendit et dat vitam mundo, vere ut est esse non crediderit: quem Ambrosius et Augustinus *epionsion*, id est supersubstantialem, appellant, quia caro Christi omnibus creatis substantiis jure præcellit.

CAPUT XIV.

Quod corpus Christi est, cum sit locale, in cælo et in terra.

Quia igitur spirituale corpus Christi et sanguinem in sacramento panis et vini vere et substantialiter esse, ipsius Christi et tot sanctorum testimoniis evidenter astructum est: quod de veritate constat, de ejus etiam potestate videamus. Quamvis enim omne corpus, omnisque creatura localis sit, de hoc tamen supersubstantiali corpore credendum est, quod eodem tempore et vere est in sacramento suo in terris, et vere in cælo sedet ad dexteram Patris. Frustra enim immolationis suæ tempore dicemus: *Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis, si quem adoramus in sacramento, mentiremur esse in cælo.*

Quia ergo astructum est de sacramento ubi minus esse videbatur, astruamus et de cælo, ubi ascendens corpus suum coram testibus suis apostolis levavit, et Symbolo etiam fidei nostræ attestante, ibi sedet ad dexteram Dei Patris, unde venturus est judicare vivos et mortuos. Cum igitur usque ad diem judicii ibi sedere credatur, quin ibi sit etiam hora immolationis suæ nihil dubitationis relinquitur. Unde, ut dictum est, Augustinus libro secundo contra Maximinum: « Adhuc in forma humana est filius quam levavit in cælum, et sempiterna erit in regno hæc eadem forma immortalis. » Et post pauca: « Chri-

stus accepit visibilem hominis formam, non solum A natus in ea, sed et ascendit cœlum, et sedet ad dexteram Patris in ea. » Item idem in psal. LXXV (n. 17, t. IV, c. 803) : « Si Patrem et Filium secundum divinitatem cogitas, ubique præsens est. Si autem Filium sic intelligis, quomodo visus est in carne inter homines, et crucifixus est et resurrexit, novimus quia ascendit in cœlum, et in circuitu ejus suat angeli. » Item idem in psal. LIV : « Donec sæculum finiatur, sursum est Dominus : sed tamen hic etiam nobiscum, veritas Dominus. Corpus enim in quo resurrexit, uno loco esse oportet; veritas autem ejus ubique diffusa est. » Item idem in sermone 27 super Joannem (n. 4, col. 503) : « Christus secundum unitatem personæ in cœlo erat, quando in terra loquebatur. Sic erat Filius hominis in cœlo, quomodo Filius Dei in terra. Filius Dei in terra in suscepta carne : filius hominis in cœlo in unitate personæ. »

In quo notandum est quia forma illa humana, in qua Christus, cœnans cum discipulis, tradidit illis seipsum in sacramento quasi alium, et tamen eundem : uno loco est in cœlis ad dexteram Patris integra, sicut integra fuit in cœna, quando in sacramento comedebatur a discipulis; et tamen et in humana, et in sacramentali forma, idem verus utrobique Christus, et in cœlo et in terris. Unde Leo papa in epistola Anatholio episcopo missa : « Qui licet in Patris sit dextera constitutus, in eadem tamen carne quam sumpsit ex virgine, sacramentum propitiationis exsequitur. » Item Basilus in dialogo suo (Joan. Chrysost., lib. III De sacerdote, c. 4) : « Qui sursum sedet ad Patris dexteram, sacrificii tamen tempore hominum manibus continetur. » Unde etiam sacerdos vice Christi corpus Dominicum in terreno altari conficiens, nec tamen aliquid suis meritis, sed totum divinæ potentiae et gratiæ attribuens, orat in Canone Deum Patrem, dicens : Jube hæc ablata tibi per manus et virtutem Filii tui, angeli tui, qui est angelus magni consilii, non in hoc humile et visibile altare ubi modo est, sed in sublime altare tuum, id est Filium tuum, quem usque ad dexteram tuam in conspectu majestatis tuæ sublimasti, deferri; ut fiat nobis corpus et sanguis dilecti Filii tui : ostendens ipsum Filium, jussione Patris in cœlis esse offerentem, et hostiam, et id super quod offertur; quia omnino fidei et gratiæ ejus ininitur, quod terrena corpora in Christum converti, ipsumque in cœlestibus ad dexteram Patris sedentem, pro nobis interpellare, et in sacramento altaris consecrari et esse credimus.

Cum ergo dictum sit quia corpus Christi tale accipimus in sacramento, quale post resurrectionem est in seipso, cujus gloriæ et virtutis corpora nostra post resurrectionem futura sint videamus, ut visis membris, facilius prærogativam tantæ dignitatis in capite cognoscamus.

Ait Augustinus in libro Enchiridion (cap. 91,

(38) Aliis personaliter.

t. VI, col. 230) : « Resurgent sanctorum corpora sine ullo vitio, sine ulla corruptione, sine oneris difficultate. In quibus tantâ facilitas, quanta felicitas erit, propter quod et spiritualia dicta sunt, cum procul dubio sint futura corpora, non spiritus. » Item Augustinus in libro XIII De civitate Dei (cap. 20, t. VII, col. 340) : « Surgat corpus spirituale, quia spiritui summa et mirabili obtemperandi facilitate subdetur, usque ad implendam immortalitatis indissolubilis securissimam voluntatem, omni molestiæ sensu, omni corruptibilitate, omni tarditate detracta. » Et post pauca : « Corpora carnis sunt habitura substantiam, sed nullam tarditatem corruptionemque carnalem spiritu vivificante passura.

Quod si tantæ facilitatis futura sunt corpora sanctorum, ut ad implendam voluntatem spiritus nulla sua tarditate impediuntur, quid de corpore Christi capitis nostri credendum est, cui non modo facilitas qua non tardetur ad faciendum quæ voluerit, sed etiam, ut ipse ait, omnis potestas data est in cœlo et in terra, ut cum Deo in unitate personæ omnia possit? Si corpora nostra spiritualia futura sunt quia spiritui (38) corporaliter juncta, quid corpus Dei nisi divinum, quia Deo unitum? Carnem igitur divinam substantialiter quidem eandem cum Deo non dicimus : sed profecto cum Apostolus dicat, quia omnia subjecta sunt ei, præter eum qui sibi subjecit omnia (I Cor. xv, 27) : et ipse Filius Dei testetur, quia omnis potestas ei data est, sic in unitate personæ Deo conjunctum credimus, ut quod habet Deus per naturam, hoc ipsa per gratiam. Cum ergo nos habituri simus, et angeli modo habeant, ut quantacunque intervalla locorum, nullo fere temporis intervallo, nimia sua celeritate pertranseant, non tamen hoc habent, ut unde recedunt, ibi remaneant. Quo privilegio sola caro Christi, quæ super omnem creaturam a Deo exaltata est, super omnem et præter omnem naturam insignita est, ut per omnipotentiam, quæ ei data est in cœlo et in terra, ubicunque, quomodocunque sibi placuerit, non de loco ad locum transeundo, sed ibi, ubi est, remanendo, et alibi ubicunque voluerit existendo, tota et integra et substantialiter sit et in cœlo et in terra. Quam enim omnipotentiam ab eo, qui totus ubicunque est reciperet, si ipsa ubicunque vellet substantialiter tota esse non posset? Vel in quo differret ab angelis, quibus est superexaltata, si non aliter nisi de loco ad locum recedendo, posset esse in cœlo et in terra? Artificio humano molentis mola circuitus sui nimiam celeritatem, stabilitatem esse mentitur. Natura humana in ictu oculi tot terrarum maris, et aeris spatia ab occidente ad orientem in videndo solem transvolans atomum momenti æquæ videtur, et cum celeritas angelorum sit velocior, in quo his creaturis caro Christi superexaltabitur, si quod est in cœlo et in terra, non potestati, sed celeritati ascribitur (39)?

(39) Auctor perspicax sapienter rejicit opinioem

CAPUT XV.

Quod corpus Christi divisum et a fidelibus sumptum permanet incorruptum et intagrum.

Ut ergo et in cœlo et in terra omnipotentiam se habere ostenderet Christus, deificum corpus suum cœlo illaturus et mundo daturus, quod quantum ad humanam formam nobis abstulit, non minus tamen substantialiter et vere in sacramento corporis et sanguinis sui nobis obtulit, ut hic et ibi præsens etiam corporaliter, utpote qui unius personæ cum illo est qui nusquam deat, et ibi reconciliationem cum Patre, et hic in altari redemptionem, remissionemque peccatorum nobis operatur sicut semel fecit in cruce, dum ipsum corpus suum in ora fidelium datum, et singulis dividitur, et unum totum universis individuum et integrum habetur, sumptum non consumptum, ut sicut individuum cum dividitur, sic incorruptum cum sumptum fuerit, credatur. Quomodo enim incorruptionem nobis largiretur, si in se ipso corruptionem resurgens pateretur? Aut quomodo sacramento suo nos sibi incorporans, ut corpus capiti, vel nos nobis ut membra membris unum faceret, si in seipso non unitus, sed divisus et comminutus dentibus summentium esset? Quomodo tamen corpus Christi et cœlo et mundo præsens, et dividatur indivisum, et sumatur inconsumptum ratio stupet, fides ipsa miratur; sed ex adjunctæ divinitatis potentia quæ ubique tota præsens est in corpore suo spirituali, imo per omnipotentiam sibi collatam, divino jam facto id fieri posse, non diffidens veneratur. Si enim facta, vel miracula, vel dicta quibus Filius Dei majestatem suam mundo aperuit, perfecte rimari velimus, inveniemus hominem, quem sibi univit in una personæ, in nulla disjunctum gratia, ut etiam pro parte carnis omnia, ut dictum est, sint ei subjecta, præter eum qui subiecit sibi omnia. Sed huic miranti et mirandæ fidei, utrum sancti consentiant videamus. Augustinus in sermone De verbis Domini: « Iuvat Dominus servos, et præparavit cibum seipsum. Quis audeat manducare Dominum suum? Et tamen ait: *Qui manducat me, vivet propter me* (Joan. vi, 58). Dum enim Christus manducatur, vita manducatur; nec occiditur, ut manducetur, sed mortuos vivificat quando manducatur, quia surrexit occisus, nec quando manducatur, partes de illo facimus. Et quidem in sacramento sic fit. Norunt fideles quemadmodum carnem Christi manducant. Unusquisque partem suam accipit, per partes manducatur et integer manet: totus in cœlo, totus in corde tuo. »

Item Eusebius Emisæus: « De hoc pane vetus narrat historia: Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus paraverat, reperit minus, eo quod eucharistiæ sacra perceptio non in quantitate, sed in virtute consistat. Quod corpus sacer-

quam proposuit doct. Stæller in *Theol. dogm. De sacram. euch.*, p. 217, corpus scilicet Christi sibi præsens in SS. sacramento per motum velocissimum.

A dote dispensante, tantum est in exiguo quantum esse constat in toto (40): quod cum Ecclesia fidelium sumit, sicut plenum in universis, ita integrum esse probatur in singulis. De hoc pane cum assumitur, nihil minus habent singuli quam universi. Totum unus, totum duo, totum plures sine diminutione percipiunt, quia benedictio hujus sacramenti seipsum distribuit, nescit distributione consumi. Item Augustinus in sermone De verbis Domini: « Putatis quia de hoc corpore quod videtis partes facturus sim, et membra mea concisurus, et vobis daturus? Quid ergo si videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? Certe qui integer ascendere potuit, consumi non potuit. Ergo de corpore et sanguine suo dedit nobis salubrem refectionem, et tam magnam breviter solvit de integritate sua quæstionem. Manducant ergo et bibant; vitam manducant, et vitam bibant. Illud manducare, refici est. Sed sic refeceris, ut non deficiat unde reficeris. Manduca vitam, bibe vitam, et integra est vita. »

Item Ambrosius de mysteriis initiandis (cap. 8, col. 357): « Considera nunc utrum præstantior sit panis angelorum, an caro Christi, quæ utique est corpus vitæ. Manna illud e cœlo, hoc supra cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium si in diem alterum servaretur; hoc alienum ab omni corruptione. Quod quicumque religiose gustaverit, corruptionem sentire non poterit. » Item Ambrosius, Dominica quinta post Epiphaniam (44): « Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est; nec per singulas minuitur, sed integrum se præbet in singulis. »

Sed quomodo impossibile videatur, ut caro Verbi Dei, quæ multo spiritualior et potentior est verbo nostro, sit tota et integra in ore omnium summentium, cum verbum nostrum unum idemque, totum et integrum sit in auribus omnium audientium? Quod evidentius ipse Christus in seipso manifestans, in cœna corpus et sanguinem suum discipulis suis distribuit: et cum ipse a singulis sumptus comederetur et biberetur in sacramento, ipse tamen vivus et integer mansit in seipso. Sed quid mirum si Christus comeditur et integer manet, cum Sareptana vidua non minus oleum comederit; quia, testante sacra historia, *lecithus olei non est immixtus*, cum eadem Scriptura dicat, *abiit et fecit juxta verbum Eliæ, et comedit ipse et domus ejus?* (III Reg. xvii, 15.) Unde Ambrosius (Joan. Chrysostomus) in epistola ad Hebræos (hom. 17, tom. XII, p. 168): « In Christo semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus, sed ad recordationem mortis ejus; et una est hostia, non multæ. Quomodo una et non multæ? Quia semel oblatus est Christus, hoc autem sacrificium exemplum est il-

(40) Sic S. Thomas iisdem fere verbis utens scripsit: *Tantum esse sub fragmento, quantum toto legitur.*

(41) Præfatio missæ.

lius; id ipsum, semper id ipsum. Proinde hoc idem sacrificium unum solum. Alioquin quoniam multis in locis offertur, multi sunt Christi? Nequaquam, sed unus ubique est Christus; et hic plenus existens, et illic plenus, unum corpus. Sicut enim quod ubique offertur unum corpus est, et non multa corpora, ita et unum sacrificium. Pontifex autem ille est, qui hostiam obtulit nos mundantem. Ipsam offerimus etiam nunc, quæ tunc oblata, consumi non potest.

Quod nos facimus, in commemorationem sit ejus, quod factum est. *Hoc enim facite, ait, in meam commemorationem (Luc. xxii, 19).* Quod igitur, ut sancti testantur, diversis locis, diversisque temporibus sacrificatur: non multa tamen corpora, sed ubique unum Christi corpus est, quod a diversis sumitur, et unum idemque corpus integrum est, omnipotentis, quæ Christo etiam pro carnis parte collata est attribuendum est; qua, ut supra dictum est, in cælo et in terra præsens etiam corporaliter potest esse, ubicunque, quomodocunque sibi placuerit: ut ideo ubicunque voluerit sit caro Christi, contra naturam carnis integra et præsens (42), quia facta in cælo et in terra omnipotens. Quod autem Augustinus ait: « Et quidem in sacramento sic sit, unusquisque accipit partem suam, et per partes manducatur; ne hoc quidem impedit ejus integritatem aliquatenus: » Fieri enim hoc dicit in sacramento, quod videtur, non in re sacramenti, quæ non videtur, corpore scilicet Christi quod invisibile est. Cum enim, ut idem Augustinus ait, corporalia sacramenta sint quasi quædam verba, quia signa rerum sunt hæc ut illa, sicut variis nominibus appellatus Cephas, Simon, Petrus, idem est Petrus, sic Christus non est alius, quamvis variis sacramentis representatus; quia, cum species panis et vini duo sint sacramenta, non tamen in eis duo diversi Christi, sed in utroque unus est Christus, qui nec distributione ipsius sacramenti in seipso dividitur, nec pro quantitate portionis majus vel minus accipitur, quia in spiritali sua virtute semper totus esse creditur, ita ut nec qui plus sacramenti acceperit, abundet, nec qui minus, deficiat; quia semper idem est totus, in magno totus, in parvo totus, in integro totus, in fracto totus, quia quomodocunque variantur signa, semper idem est in seipso.

Unde merito Eusebius ait: « Vere unica et perfecta hostia, fide æstimanda non specie, nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu. » Unica enim est, quia non varietate locorum vel temporum sunt multæ, sed una semper hostia perfecta, quia nec augeri potest nec minui. Et quia species elementorum, panis scilicet et vini, Christi figura est non veritas, ideo non æstimanda specie, vel exteriori censenda visu, sed interiori fidei affectu; quia, etsi videtur sacramentalis species elementorum variari in signo, corpus tamen Christi immutabile cre-

(42) Contra naturam carnis, quæ nondum per resurrectionem facta est spiritalis, ut Algerus explicavit cap. 14.

A dicitur in seipso. Sicut ergo manna specie tenuis erat unimodum, sed ita intrinsecus variis saporibus condebatur pro voluntate, vel voluptate utentium, ut multorum corporum sapor in una esset specie, sic e contrario omnimoda est corporis Christi veritas interius in varia sacramentorum quantitate, ut, sicut legitur de manna, nec qui plus collegerat habuit amplius, nec qui minus paraverat reperit minus. Ita in sacramento corporis Christi, nec in minori defectus; nec in majori sit abundantia; quia non in specie vel quantitate sacramenti, sed in virtute Christi est gratia.

CAPUT XVI.

Quod immolatio Christi in altari, non dicitur quod verum occidatur, sed quod vera ejus immolatio representata, idem in altari nunc, quod tunc in cruce operetur.

Videndum autem est, cum Ambrosius (Joan. Chrysost.) paulo ante dixerit, quia in Christo semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens, cur quasi quotidiana nostra oblatio post illam semel oblatam veram, non esset vera; vel post illam potentem et sufficientem ad salutem, esset superflua, quæsierit. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Sed sciendum quia si nostra quotidiana oblatio alia esset quam illa in Christo semel oblata, non veram esset, sed superflua. Cum enim oblatio illa in Christo semel oblata, et vere sit vera, quia vere vita æterna et sufficiens, ut eam nobis conferat, ipsa sola nostra oblatio, quam aliam vitam posset promittere vel conferre, si esset alia? Aliam enim oblationem, aliam oporteret conferre salutem, vel ad eandem ad quam conferendam sola Christi sufficit oblatio, esset superflua et vana. Quia ergo impossibile est aliam conferri salutem, oportet eandem esse illam semel oblatam, et nostram quotidianam oblationem, ut eadem sibi ipsi non sit superflua, sed eadem semper sufficiens et semper necessaria.

Primum itaque utrum eadem nostra et illa sit videamus, deinde utrum semper eandem semper idem salutis sequatur effectus. Sed Ambrosius (Joan. Chrysost.), quasi respondens suæ quæstioni, ait: « Offerimus, sed ad recordationem mortis ejus; et una est hostia non multæ, quia semel oblatum est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius: id ipsum, semper id ipsum. »

Notandum ergo quia quotidianum nostrum sacrificium idem ipsum dicit cum eo, quo Christus semel oblatum est in cruce, quantum ad eandem veram hic et ibi corporis Christi substantiam: quod vero nostrum quotidianum illius semel oblatus dicit esse exemplum, id est figuram vel formam; non dicit ut hic vel ibi essentialiter alium Christum constituat, sed ut eundem in cruce semel, in altari quotidie alio modo immolari et offerri ostendat; ibi in veritate passionis qua pro nobis occisus est, hic in figura et imitatione passionis ipsius, qua Christus non iterum vere

patitur, sed ipsius vere memoriæ passionis quotidie nobis iteratur. Quod et ipse Ambrosius (Joan. Chrys.) notans subiecit: « Quod nos facimus, in commemorationem sit ejus quod factum est. Hoc enim facte, inquit, in meam commemorationem. Non aliud sacrificium, sed ipsum semper offerimus magis autem sacrificii recordationem operamur. » Non ergo est in ipso Christi veritate diversitas, sed in ipsius immolationis actione, quæ dum veram Christi passionem et mortem quadam sua similitudine figurando repræsentat, nos ad imitationem ipsius passionis invitet et accendat contra hostem nos roboret et muniat, et a vitiis purgans et virtutibus condecorans, vitæ æternæ nos idoneos ac dignos exhibeat. Licet enim ejus oblatio in cruce semel, suffecerit ad omnium salutem et redemptionem, tamen quotidie est etiam necessaria ad muniendam et mundandam humanam fragilitatem, quæ quotidie tentatur et labitur, vel criminalibus, vel saltem venialibus peccatis, sine quibus hæc vita duci non potest. Non enim hac singulari victima tantummodo peccatorum absolutionem a Deo consequimur, sed et contra tentationes munitur; quia, cum ex perceptione corporis Christi viderit adversarius hospitium nostrum occupatum cœlestis fulgore præsentis, intelligens locum tentationis suis intercludi per Christum, fugiet ac recedet.

Sciendum igitur quia, licet oblatio Christi semel in cruce sit vera, quotidiana autem in altari sit figurata; prorsus tamen eadem hic et ibi nostræ salutis est gratia, hic et ibi vera, sufficiens, et semper necessaria, quia hic et ibi idem verus Christus potens est ad omnia.

Quod quam evidenter sancti attestentur, subjectis eorum auctoritatibus videamus, tam de Christi hic et ibi essentiali veritate, quam de nostræ salutis hic et ibi vera et æqua utilitate. Augustinus, in libro Sententiarum Prosperi: « Semel oblatum est Christus in seipso, et tamen quotidie immolatur in sacramento. Quod ita intelligendum est, quia in manifestatione sui corporis, in distinctione suorum membrorum omnium, verus Deus et verus homo semel tantum in cruce pendit, offerens Patri seipsum, hostiam vivam, passibilem, mortalem, vivorum atque mortuorum redemptionis efficacem: eorum videlicet, quos altitudo divini consilii redimendos judicavit, præscivit, prædestinavit, modis atque temporibus quibus id fieri congruebat. » Dicit ergo Christum in manifesto corpore suo, et in distinctis membris humanitatis suæ, semel passum in cruce: qui non manifeste, sed invisibiliter est in sacramento quotidie, non passus, sed quasi pati repræsentatus. Vera enim passione Christum iterum immolari nullatenus congruebat, tum quia impossibile erat mortalem occidi, tum quia crudele erat in sacrificio Ecclesiæ hominem more bestiarum sacrificando laniari, dentibusque vorari. Quia itaque in Deum simul esse non poteramus crudeles et devoti, incruentum esse congruebat, quod pium erat fidelibus Christi, ut non vera Christi passione et morte ab eis immolatio com-

plereatur, in qua Christus propitiationem suam exsequi omnibus dignaretur. In quo enim meliores essemus hiis qui eum crucifixerunt, nisi pietate et devotione differremus ab eis, qui eum perdere præsumperunt? Unde Ambrosius in Epistolam ad Hebræos (Joan. Chrysost.): « Sed in ista carne et sanguine nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat, sed vivificatricem substantiam atque salvatricem et ipsius Verbi propriam factam in pane et vino credit; per quæ, si digne sumantur, nobis est peccatorum remissio collata. » Unde Augustinus in libro De sacramentis altaris: « Veritas ait: Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus (Joan. vi, 56). Alioquin quomodo verum erit: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita, nisi vera sit caro? »

Sed quoniam Christum vorari dentibus fas non est, voluit hunc panem et vinum in mysterio vere carnem suam et sanguinem consecratione Spiritus sancti potentialiter creari, et quotidie pro mundi vita mystice immolari, ut sicut de Virgine per Spiritum vera caro sine coitu creatur, ita per eundem ex substantia panis et vini, mystice idem corpus Christi consecratur.

Iteratur autem quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit, quia quotidie peccamus, saltem peccatis, sine quibus mortalis infirmitas vivere non potest. Et ideo quia quotidie labimur, quotidie Christus pro nobis mystice immolatur. Hanc autem immolationem non vero, sed imaginario actu passionis et mortis fieri, et tamen veram salutem operari, testatur Gregorius in quarto libro Dialogorum (cap. 58, col. 472): « Hæc singulariter victima ab æterno interitu animam salvat, quæ nobis mortem Unigeniti per mysterium reparat. Qui licet surgens a mortuis, jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur (Rom. vi, 9), tamen in seipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ immolationis immolatur. Ejus quippe ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salutem partitur, ejus sanguis non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis sacrificium, quod pro absolutione nostra passionem unigeniti Filii semper imitatur. » Quamvis ergo non dixerit, passionem Unigeniti operatur vere, sed imitatur imaginariæ, tamen testatur illam victimam, nos vere ab æterno interitu salvare. Unde Venerabilis Beda in homiliis suis: « Non solum lavit nos peccatis nostris in sanguine suo, quando sanguinem suum fudit in cruce, verum etiam quotidie lavat nos in sanguine suo a peccatis nostris, cum ejusdem beatæ passionis memoria ad altare replicatur, cum panis et vini creatura in sacramentum carnis et sanguinis ejus ineffabili Spiritus transfertur sanctificatione: sicque corpus et sanguis illius non infidelium manibus ad perniciem ipsorum funditur et occiditur, sed fidelium ore suam sumitur in salutem. » Item Eusebius Emissenus: « Quia corpus assumptum

ablaturus erat ab oculis nostris, et sideribus illaturus, necessarium erat ut nobis in hac die sacramentum corporis et sanguinis sui consecraret, ut coleretur jugiter per mysterium, quod semel offerebatur in pretium; ut quia quotidiana et indefessa currebat pro hominum salute redemptio, perpetua etiam esset redemptionis oblatio, et perennis illa victima viveret in memoria, et semper præsens esset in gratia. Item Augustinus in sermone De quarta feria (cap. 4): « Si sanguinem Christi tota cum reverentia percipis, cognosces per illum tua tibi dimitti peccata. » Item in eodem (cap. 6): « Tu, anima Christiana, vide ne deseras mensam sponsi tui, ut pulchra permaneat. Carnes ejus quotidie manducabis, ut vitam æternam habeas, et sanguinem ejus potabis. »

Quotidianam igitur Christi immolationem peccatorum remissioni, vitæ æternæ adeptioni necessariam, et sufficientem nobis astruximus. Ipsi autem Christo non supplicio passionis vel occisionis esse molestam, sed quadam ipsius passionis imaginatione nobis utilem ad memoriam concitandam, et devotionem augendam, et imitationem provocandam ostendimus. Cur enim beatus Ambrosius (Joan. Chrysost.) ad recordationem mortis ejus hostiam Christi quotidie offerri diceret, et nostrum sacrificium, exemplum illius sacrificii, si tantis beneficiis nos vellet esse ingratos et non magis devotione et imitatione nostra, tantæ gratiæ esse obnoxios? Sed tamen quia consacramentales et concorporales sumus Christo, licet non vera, sed imaginaria passione in seipso immoletur, vera tamen et non imaginaria passione in membris suis immolatur, quando nos, qui in memoriam passionis suæ sacramentum tantæ suæ pietatis agimus sacrificando ipsum, flendo et cor nostrum vera compunctione atterendo, mortem tam pii et dilecti Domini et patris annuntiamus. Sicut enim cum Petrus diceret: *Domine, quo vadis?* Christus respondit: *Venio Romam iterum crucifigi,* vel sicut Paulus ait: *Suppleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea* (Coloss. 1, 24): ita et omnibus membris suis compatitur, ut et sibi compatientibus conregnare facilius credatur, quia revera dignabitur eos esse participes suæ gloriæ, quorum non dedignatur esse participes ærumnæ. Cum enim vinum pro Christo, aqua sacrificetur pro populo, et utrumque unus sanguis fiat, quid nisi capitis et membrorum inde compassione et morte unitatem significat? Unde Augustinus in lib. x De civitate Dei (c. 20, l. VII, col. 256): « Hujus rei sacramentum, quotidianam voluit Ecclesiæ esse sacrificium, quæ cum capitis ipsius corpus sit, seipsam per ipsum discit offerre. » Non enim potest corpus crucifixi esse, qui crucifixus non est. Unde Apostolus: *Per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Galat. vi, 14). Unde Gregorius in Dialogorum libro iv (c. 59, col. 472): « Qui passionis Dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod agimus. Tunc ergo vere pro nobis Deo hostia erit, cum nos ipsos hostiam fecerimus. » Item Ambrosius

A in libro De sacramentis: « Quia crucis ipsius signatus es forma, ab ipsius passione accepisti signaculum atque similitudinem, ut ad ipsius formam resurgas, ipsius vivas figura, qui peccato crucifixus est et Deo vivit. »

Quia igitur beneficiis et exemplis tam eximium, tamque utile nobis est corporis Christi sacramentum, videamus ne nobis tantam gratiam aliquis error supplantet, sed potius ipsa fidei veritas, sicut certos ad ea quæ exhibet, sic fortes constituat ad ea quæ monet. Infirmi enim, qui circumferuntur omni vento doctrinæ, statim ut audiunt quæ ignorant, de fidei veritate dubitant, quos, quantum possumus, Deo annuente, sanare studeamus. Quia enim sacramentum est figura veritatis Christi, et in figura sacramenti fit figura imaginariæ actionis sacrificii, in tot figuris veritatem latere titubant, maxime cum dicatur Christus semel immolari in seipso, et quotidie in sacramento, quasi verus intelligi debeat, cum dicitur in seipso, et non verus, sed imaginarius in sacramento. Sed sciendum quia Christus immolari dicitur in seipso, id est in humana forma, et in sacramento, id est in panis et vini forma; non quin tam vere hic immoletur in seipso quantum ad substantiam, sicut ibi, sed ut notet hic et ibi diversam ejusdem substantiæ formam.

CAPUT XVII.

Quod dupliciter vel tripliciter dicitur corpus Christi.

C Hac de causa etiam sancti de corpore et sanguine Domini varie loquuntur, sed non contrarie, adeo ut beatus Hieronymus illud dupliciter, Augustinus autem tripliciter astruat accipi debere. In quo ne sibi vel aliis sanctis dissentire videantur, quomodo corpus Christi duplex credendum sit videamus.

Ait Hieronymus in epistolam ad Ephesios (lib. 1, c. 1, tom. VII, col. 553, ed. 1769): « Dupliciter sanguis Christi et caro intelligitur, vel spiritualis illa atque divina, de qua ipse ait: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*; et: *Nisi manducaveritis carnem meam et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam æternam*: vel caro illa quæ crucifixa est, et sanguis qui militis effusus est lancea. » Quod non dixisse quantum ad duplicem substantiam credendus est, sed quantum ad duplicem ejusdem substantiæ formam, qua nunc in humana, nunc in panis et vini intelligitur forma. Quod Augustinus apertius ostendit, qui cum tertium modum corporis Christi dixisset Ecclesiæ, de eodem duplici corpore, unde Hieronymus ita disseruit (loc. cit., col. 608): « Corpus Christi est et illud mysticum quod ex substantia panis et vini per Spiritum sanctum consecratur. » Et addidit: « Cæterum illud corpus, quod natum est ex Maria virgine, in quod illud transfertur, etc. » Quod istud per consecrationem altaris in illud transferri et converti dicit, nota eandem substantiam. Quod autem discernit, dicens, hoc vel illud, facit, ut dictum est, secundum diversam formam. Quam substantiæ

identitatem perfecte subinuens, ait de tertio corpore Christi, quod est Ecclesia. Ad quem, si recte communicamus, mentem dirigimus, ut nos corpus ejus ex ipso et ab ipso carnem ipsius illo manente integro sumamus. Cum enim carnem ipsius ex ipso nos monet ab ipso sumere, quid nisi dantem et donum idem significat esse? Et addidit: « Quæ nimirum caro, ipsa est, et fractus ipsius carnis, ut idem semper maneat, et universos qui sunt in corpore pascat. » Hoc corpus dicit Eusebius, sideribus illatura, coli jugiter a nobis per mysterium. De hoc sacerdos in fine cujusdam missæ orat, ut quod nos specie gerimus, rerum veritate capiamus; idem quidem notantes in substantia, diversum in forma. Quam suam duplicitatem in cœna ipse Christus ostendit, cum ipse in humana forma præsens seipsum in sacramento discipulis exhibuit. Hanc duplicitatem non substantiæ, sed formæ, sancti notaverunt, quoties de corpore Christi ipsum non ipsum dixerunt, ut ipsum secundum substantiam, non ipsum sit secundum formam.

Cum igitur corpus Christi in humana forma, corpus Christi in sacramento, corpus Christi Ecclesia tripliciter dicatur, his qui in sacris Scripturis hoc discernere nequeunt, magna confusio nascitur, ut quod de uno corpore Christi dicitur, de alio dictum esse credatur.

Est et alia item confusio; quia, cum corpus Christi tripliciter dicatur, corpori Christi in altari panis et vini attribuunt sacramentum, ipsumque corpus Christi in altari, sacramentum faciunt corporis Christi in humana forma. Dum ergo forma panis et vini, sacramentum corporis Christi in altari, et ipsum corpus Christi in altari sacramentum dicitur humani corporis Christi, quod ipsum est non idem ipsum esse contendunt, sed hoc quasi diversum ab illo constituunt. Dicit enim aliquis: Illud in altari, quod tu asseris esse verum corpus Christi, in sacris litteris appellatur species, similitudo, figura, signum, mysterium, sacramentum. Hæc autem vocabula ad aliquid sunt, nulla vero quæ ad aliquid sunt, possunt esse id quod sunt ea ad quæ referuntur: non est igitur sacramentum, corpus Christi. Et sic de cæteris vocabulis.

Verum his vocabulis in nullo præjudicatur fidei qua credimus, et veritati quam tenemus. Ut enim superius dictum est, quantum ad visibile sacramentum, species et similitudo illarum rerum sunt nomina: quæ ante fuerunt, panis scilicet et vini, non corporis Christi; corpus vero et sanguis Christi vocantur nuncupative, eo locutionis modo, quo res significans, solet rei significatæ vocabulo nuncupari. Unde Augustinus in libro Locutionum Genes. cap. 59 (cxlvi, l. III, col. 334): « Locutio notanda est, ubi aliqua significantia earum rerum quas significant nomine appellantur: inde est quod ait Apostolus: *Petra autem erat Christus* (I Cor. x, 4), non ait: *Petra significabat Christum.* »

CAPUT XVIII.

Quod invisibile corpus Christi in sacramento, sacramentum sit visibile corporis Christi in humana forma, verum veri, idem ejusdem.

Et hoc quidem sacramentum vel figura, diversa est a re sua, ut res visibilis ab invisibili, ut supra dictum est. Sed tamen non juste quisquam movebitur, si etiam eadem vera caro, idemque sanguis Christi sui ipsorum sacramenta existant, secundum aliud atque aliud accepta, imaginaria panis fractione et sanguinis de calice effusione, ita representando veram fractionem corporis sui et effusionem sanguinis in passione: verbi gratia, sicut ego senex balbutiendo et reptando et alia puerilia mea imaginando representarem me puerum, non alium tamen, sed me ipsum, essemque ego ipse figura et figuratus: actio tamen qua meipsum representarem in me senex, esset imaginaria illius, quæ in me puero fuisset vera. Sed et Christus post resurrectionem suam diversa actione diversaque temporum ratione, sui ipsius typum gessit et figuram. Ut enim ait Augustinus apparens duobus discipulis, dum finxit se longius ire, significavit se post paucos dies ascensurum in cœlum, quod iter longius est remotum a communi hominum vita. Christus itaque longius sese ire fingens, sacramentum est Christi ascendentis in cœlum. Idem ejusdem, nec tamen usquequaque ejusdem. Idem namque verus Christus et fingens et ascendens: verumtamen aliud est signum terreni itineris, aliud est veritas in cœlum ascendentis.

Nec aliquis ita desipit, ut propterea neget fingentem se longius ire, esse verum Christum, quia signum longioris itineris, significat se verum Christum in cœlum ascensurum. Ne ergo in re tanta, fide rudes titubent, divina gratia aspirante, quid de hac re sentiendum sit, sanctorum auctoritates ostendent, ut corporis Christi in sacramento sacramentum significans et significatum, in panis et vini forma, itemque in hominis forma substantialiter et vere unum eundemque Christum credant esse.

Et de sacramento quidem panis et vini, quod significet et sit nuncupative corpus Christi, superius dictum est. Quod vero verum corpus Christi invisibile post resurrectionem sit sacramentum visibilis corporis Christi, in passione scilicet sui ipsius, testatur Augustinus in libro Sententiarum Prosperi: « Caro ejus est, quam forma panis operam in sacramento accipimus, et sanguis ejus quem sub vini specie et sapore potamus: caro videlicet carnis, et sanguis sacramentum sanguinis. Carne et sanguine utroque invisibili, intelligibili, spirituali, significatur corpus visibile Domini nostri Jesu Christi, et palpabile: plenum gratia omnium virtutum, et divina majestate. »

Item in eodem: « Sicut ergo cœlestis panis, qui vere Christi caro est, suo modo vocatur corpus Christi, cum revera sit sacramentum corporis Christi, illius videlicet, quod visibile, palpabile, mortale, in

cruce positum est : vocaturque ipsa carnis immolatio, quæ sacerdotis manibus fit Christi passio, mors, crucifixio, non in rei veritate, sed significante mysterio : sic sacramentum fidei, quod baptisma intelligitur, fides est. » Unde item beatus Augustinus in epistola ad Bonifacium (98, n. 9, tom. II, col. 267) : « Nonne semel immolatus est Christus in seipso ? Et tamen in sacramento non solum per omnes Paschæ solemnitates, sed omni die populis immolatur ; nec utique mentitur qui interrogatus, eum responderit immolari. Si enim sacramenta quamdam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta sunt, non habent, omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine, plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut enim secundum quemdam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est, ita sacramentum fidei fides est. »

In quo notandum est immolationem quam non rei veritate dixit fieri, sola similitudine sacramenti veram immolationem Christi representantis, mortem, passionem, crucifixionem, ipso mysterio significante debere intelligi : sicque baptisma, quod est sacramentum fidei, non in rei veritate, sed sola similitudine dici. Quod vero veram carnem Christi suo modo corpus Christi dixit vocari, cum revera sui ipsius sacramentum sit, non ita intelligendum est, quasi non vere dicatur corpus Christi, sed suo modo, id est sibi singulariter proprio ; quia, cum omne corpus sit visibile atque palpabile, solum corpus Christi post resurrectionem mutata natura non substantia non est corporale, sed spirituale, invisibile, ut dictum est superius. Quod vero dixit ad Bonifacium : « Sicut sacramentum corporis Christi secundum quemdam modum corpus Christi est, ita sacramentum fidei fides est ; » intelligendum est de forma panis et vini, quæ non vere, sed figurate et nuncupative dicitur corpus Christi. Quia igitur Augustinus ad comprobandum, quod sacramentum fidei fides diceretur, duas similitudines dedit : unam actualis sacramenti, immolationis scilicet imaginariæ, alteram vero realis, formæ scilicet panis et vini, ut, sicut immolatio imaginariæ figurate vocatur mors, et crucifixio Christi, et sicut forma panis et vini figurate vocatur corpus Christi, sic sacramentum fidei, scilicet baptisma, figurate vocetur fides. Notandum quod in altera harum similitudinum celestem panem, qui vere Christi caro est, non communi, sed suo, et quasi proprio modo corpus Christi vocari dixit, quia scilicet corpus illud non corporale, sed spirituale et divinum præ omnibus corporibus singulariter vidit. In altera autem sacramentum corporis Christi, id est formam panis absolute secundum quemdam modum corpus Christi dixit, quia communi figura non existentium quod dicuntur, illud dici corpus Christi notavit. Quod autem invisibile corpus Christi sacramentum visibilis corporis Christi dixit, intelligibiliter tantum per exteriorem aliquam actionem, et non sensualiter accipiendum est.

Quomodo enim more cæterorum sacramentorum visibilibus, id quod videri non potest, rei visibilibus esse poterit signum, nisi per exterioris alicujus actionis circa se imaginem ?

CAPUT XIX.

Quod sacramentum duobus modis significat, vel sua ex se similitudine, vel alicujus actionis erga se.

Quia itaque de tertio corpore Christi, quod est Ecclesia, superius satis dictum est, quia scilicet consacramentalis est capiti suo Christo, et ut caput et membra unum corpus cum ipso est per gratiam, aliud tamen per substantiam, quot modis sacramenta suis rebus simulentur, et eas significant in triplici corpore Christi videamus.

Duobus enim modis id facere videntur, scilicet vel sua ex se similitudine, vel alicujus exterioris actionis circa se. Sua ex se similitudine sacramentum significat, sicut cum Dominus dicit : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*; et : *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi* (Joan. vi, 55); quia, sicut cibus et potus temporalem vitam, sic ipse dat æternam. Unde ait : *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum* (ibid.). Et merito. Si enim tanta vis est in cibo qui non vivit, nec manet, ut labentem vitam hujus temporis soveat et retineat quandiu Deo placuerit, quanto magis Christus cibus vivens immortaliter, vitam æternam conferre credendus est, quibus sibi placuerit ? Magis enim credendus est vitam conferre, qui vitam in se habet et vita est, quam qui non habet. Cum enim sit via, et veritas, et vita, corpus ejus nobis *viaticum* est, ne moriamur et desiciamus in via, sed perducamur ad vitam; *veritas* est, ne ejus promissionibus fallamur; *vita* est, ut ea in proventione feliciter fruamur. In hac ergo mortali vita immortalis cibo vitæ nos pascit, ne in æternum moriamur.

Nec solum sua ex se similitudine cibi et potus nomine et specie, significari se voluit vitam æternam, sed etiam ex panis et vini similitudine significari voluit aliud corpus suum, id est Ecclesiam. Unde Augustinus in sermone De sacramentis fidelium, feria II Paschæ (t. V, col. 976) : « Quia passus est pro nobis, commendavit nobis in isto sacramento corpus et sanguinem suum, quod etiam fecit nos ipsos. Nam et nos corpus ipsius facti sumus, et misericordia ipsius quod accipimus, ipsi sumus. » Et post pauca : « Ad aquam venistis, conspersi estis, panis Dominicus facti estis. Quomodo unum videlicet esse quod factum est, sic unum estote vos, diligendo vos. » Item in sermone 26, super Joannem (t. III, col. 500) : « Hunc itaque cibum et potum, societatem vult intelligi corporis et membrorum suorum, quod est Ecclesia. » Et post pauca : « Hujus rei sacramentum, id est unitatis corporis et sanguinis Christi, de mensa Dominica sumitur, quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium; res vero ipsa ejus sacramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicumque ejus particeps fuerit. » Cum enim cibo et potu id appetant homines, ut non

esuriant neque sitiunt, veraciter non præstat nisi iste cibus et potus, qui eos a quibus sumitur, immortales facit, id est ipsa societas sanctorum, ubi pax erit et unitas plena atque perfecta. Propterea quippe Dominus corpus et sanguinem suum in eis rebus commendavit quæ ad unum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in unum ex multis granis conficitur, aliud in unum ex multis acinis confluit. Ecclesiasticam societatem, cibum et potum ac panem Dominicum dixit, tum quia vere satiat in æterna beatitudine, tum quia multos in unum redigit vera charitate: quam societatem qui vere accepit, non potest privari æterna salute. Quia ergo sacramentum corporis Christi, ipsum Christum, vel ejus Ecclesiam sua ex se similitudine signat, videamus si similitudine alicujus exterioris actionis circa se idem faciat.

Augustinus in libro Sententiarum Prosperi: « Dum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quam Domini corporis in cruce immolatio, ejusque sanguinis de latere effusio designatur? Ideo etiam ipse corpus suum fregit et tradidit, ut signaret, quod sponte sua in passionem se frangeret et traderet pro nobis, qui solus potestatem habebat ponendi animam suam: quod etiam in altari vice sua imitantur sacerdotes, ut idem repræsentent, id est corpus Christi, sacramentum Christi et Ecclesiæ per exteriorem actionem. » Ait Sergius papa (43): « Triforme est corpus Domini, pars oblatae in calicem missa, corpus Christi quod jam resurrexit, monstrat; pars comestis, ambulans adhuc super terram; pars in altari usque ad finem missæ remanens, corpus jacens in sepulcro, quia usque ad finem sæculi corpora sanctorum in sepulcris erunt. » Item Julius papa in decretis episcopis per Ægyptum missis (44): « Calix Dominicus, juxta canonum præceptum, vino et aqua permistus debet offerri, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino ostendi sanguinem Christi. Ergo cum in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, et credentium plebs ei, in quem credit, copulatur et jungitur: quæ copulatio et conjunctio aquæ et vini sic miscetur in calice Domini, ut mistio illa non possit separari. Nam si vinum quis tantummodo offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis; si vero aquam solum, plebs incipit esse sine Christo. » Sciendum tamen, quia licet prius mystice vinum et aqua misceatur, post consecrationem tamen non nisi sanguis bibitur, quia prius per aquam baptismatis renati, postmodum non solum concorporales, sed et consanguinei Christo spiritualiter efficiuntur. Ad signandum autem Christum, vinum, et ad signandum populum aqua miscetur, quia etsi vinum de aqua, dignius tamen per vitem, et Christus de carne nostra per Mariam generatur, et potentius ad reficiendum

et inebriandum quam aqua invenitur, quia calix Domini inebrians, quam præclarus est (*Psal.* xxii, 5) dum sui amoris fervore mens debriata, omnium terrenorum obliviscitur? Unde etiam inusitato et stupendo miraculo postquam spiritum emisit, de latere Christi sanguis et aqua contra naturam manavit, ut regenerationis et redemptionis unum nostræ salutis opus esse mystice signaret, dum hoc duplici sacramento unum corpus Christi et Ecclesiæ per Spiritum sanctum conformaret. Unde et tria sunt, quæ Christo testimonium dant in terra, spiritus, aqua, et sanguis (*I Joan.* v, 7); quia et mirum fuit mortales de cælo secundum promissionem Christi Spiritum sanctum accipere, et mortuum more viventis non saniem, sed sanguinem; imo supra morem vivorum et mortuorum, cum sanguine aquam de vulnere lateris fundere: quod tamen sicut miraculum, sic constat fuisse et mysterium.

Sed quid curram per singula? Quidquid sit in officio missæ, sacramentum est Christi et Ecclesiæ. Unde et Augustinus in libro De Trinitate: « Quia morte Domini liberati sumus, hujus rei memores in edendo et bibendo carnem et sanguinem, quæ pro nobis oblata sunt significamus. Quod enim corpus Christi in sacramento manibus fidelium tenetur, frangitur, dentibus atteritur, et ipsis incorporatur, significat eum in passione manibus impiorum tentum, et usque ad mortem fractum, et propter nostra scelera attritum; Ecclesiam vero, corpus suum scilicet, hujus suæ passionis imitatione sibi incorporatam et conformatam. Quod ipsi Christo jam immortali et incorruptibili factio nullus potest esse indignum, si fidelium devotio hoc sibi in sacramento repræsentet, ad Dominicæ passionis imitationem, quod ipse Dominus passurus fieri præcepit ad suam commemorationem: ut tantæ rei memoria excitata, præsentisque divinæ auxilio et exemplo roborata, velit et possit per ipsius gratiam quod nullatenus præsumit per suæ fragilitatis naturam. Quod enim in Christi corpore permissum est malis ad suam damnationem, nec ignominiosum visum est Deo Patri propter nostram salutem, multo magis ipsi placitum et gloriosum est, ut fidelium suorum manibus devote in sacramento frangatur, dentibus atteratur, sicut ipse præcepit, in suam commemorationem, non in veritate quidem passionis, crucifixionis, mortis, ut supra dictum est, sed significante mysterio, ut ipse quidem fractus et attritus integer permaneat, et redemptionis suæ gratia omnibus divisa proficiat. Quod ut certius innotescat fidelibus, Berengarii Andegavensis hæretici confessio, quam de hujus rei catholica fide scripsit, et Romæ præsentem Nicolao papa II (an. 1059, labbe, IX, 1050), coram 113 episcopis jurejurando firmavit, ad medium deferatur.

« Ego Berengarius, indignus ecclesiæ Sancti Mau-

(43) Apud Gratian., dist. II, c. 22, t. I, p. 455, ed. Pithæor. Paris., 1687. Est apocryphum.

(44) Falso ascribitur Julio, apud Gratianum, can.

7, De consecr., dist. II. Referendum est ad cons. Bracar., ann. 675.

rīti Andegavensis diaconus, cognoscens veram, A 26 super Joannem (col. 498) : « Panem coelestem catholicam et apostolicam fidem, anathematizo omnem hæresin, præcipue eam, de qua hactenus infamatus sum, quæ astruere conatur panem et vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo sacramentum et non verum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi esse, nec posse sensualiter nisi in sacramento solo, manibus sacerdotum tractari, vel frangi, vel fidelium dentibus atteri. Consentio autem sanctæ Romanæ Ecclesiæ et apostolicæ sedi, et ore et corde profiteor de sacramentis Dominicæ mensæ eandem me fidem tenere, quam dominus et venerabilis papa Nicolaus, et hæc sancta synodus auctoritate evangelica et apostolica tenendam tradidit, mihiq; firmavit, scilicet panem et vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus, et verum sanguinem Domini nostri Jesu Christi esse, et sensualiter non solum sacramento, sed et in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, et fidelium dentibus atteri; jurans per sanctum homousion trinitatem, et per hæc sacrosancta Christi Evangelia, etc. »

CAPUT XX.

Quia in sacrificio est sacramentum corporale, et corpus spirituale, duæ sunt etiam ejus comestiones, una corporalis, altera spiritualis; et boni quidem duabus comestionibus sumunt corpus Christi, mali tantum una.

Quia igitur assertionem Berengarii hæretici in sancta synodo panis et vinum post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus et sanguis Domini est, quod etiam Augustinus modis omnibus approbare contendit, sacrificium Ecclesiæ duobus confici, duobusque constare visibili elementorum specie, et invisibili Christi carne et sanguine, sacramento scilicet et re sacramenti: secundum hæc duo, sunt etiam duæ comestiones corporis Christi in Ecclesia, una corporalis, altera spiritualis; una sit ore, altera sit corde. Quarum corporalis communis est bonis et malis; his ad salutem, illis ad iudicium, spiritualis autem tantum bonis. Et corporali quidem ore corporaliter manducamus et bibimus, quoties de altari Dominico ipsum Dominicum corpus substantialiter per manum sacerdotis in sacramento panis et vini accipimus; corde vero spiritualiter comedimus et bibimus, quoties, ut ait beatus Augustinus, hoc quod pro salute nostra Filius Dei in cruce pependit in memoria recondimus; et non solum ad hujus rei commemorationem sed etiam ad imitationem crucifigendo carnem nostram cum vitiiis et concupiscentiis, nos ipsos accendimus. De corporali comestione ipse Dominus ait: *Accipite et comedite; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Bibite, hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur (Matth. xxvi, 26)*. Item Apostolus: *Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit (I Cor. xi, 29)*. De spirituali vero comestione ait Augustinus in serm.

26 super Joannem (col. 498) : « Panem coelestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate. » Et post pauca, utramque etiam comestionem discernens, subjicit: « *Hic est panis de celo descendens, ut si quis ex eo manducaverit, non moriatur (Joan. vi, 50)*. Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum, qui manducat intus, non foris, qui manducat corde, non qui premit dente. » Item idem in libro De verbis Domini: « Tunc autem vita erit unicuique corpus et sanguis Domini si, quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter libatur. » Item Gregorius in Homilia paschali (lib. II, n. 7, t. I, col. 1533): « Sanguis agni super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In utroque enim poste Agni sanguis positus quando sacramentum passionis illius cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur. »

CAPUT XXI.

Quod sicut nec minus a malo, nec magis a bono sacerdote consecratur veritas corporis Christi; sic nec minus a malo, nec magis a quolibet bono sumitur quantum ad substantiam.

Quamvis igitur spiritualis comestio corporis Christi prior et dignior sit quam corporalis, quia illa tantum bonis, hæc autem communis est et bonis et malis, cum utraque tamen sit ad salutem necessaria, et quantum ad substantiam Dominici corporis, vera; videtur quaerendum cur B. Augustinus dixerit, quia tunc erit unicuique vita corpus Christi, si in ipsa veritate spiritualiter manducetur; quasi non in ipsa veritate corporaliter sumatur, et mali qui corpus Christi sacramento tenus tantum sumunt, non verum illud sumant, quia non spiritualiter illud capiunt. Unde etiam aliqui errantes Christum a sacramento suo separari autumant, ita ut malos purum sacramentum et non corpus Christi sumere astruant, et ipsum Judam proditorem quibusdam sanctorum auctoritatibus contendant in cœna Domini communioni corporis Christi non interfuisse, quasi corpus Christi non possit nisi qui incorporatur Christo vere sumere.

Propositis itaque his, quibus suum concipere videntur errorem, nos, Deo volente, subsequenter liberius astruemus ipsam veritatem, qua scilicet bonos vere omnino credamus corpus Christi sumere; malos autem vere quidem quantum ad substantiam, et non vere quantum ad effectus gratiam.

Ait Augustinus in serm. 27 super Joannem (n. 10, col. 506): « Carnem Christi et sanguinem non edamus tantum in sacramento, quod et multi mali, sed usque ad participationem Spiritus, ut in corpore Domini tanquam membra maneamus, ut ejus Spiritu vegetemur. » Item idem in libro Sententiarum Prosperi: « Escam vitæ accipit, æternitatis poculum bibit, qui in Christo manet, et cujus habitator est

Christus. Nam qui discordat a Christo, nec carnem Christi manducat, nec sanguinem bibit, etiamai tantæ rei sacramentum ad iudicium suæ præsumptionis quotidie indifferenter accipiat. » Ecce malos carnem Christi tantum in sacramento quasi non vere, sed tantum figurate sumere; itemque eos, etiamsi sacramentum accipiant, carnem Christi non manducare, astruere videtur; quod tamen non dicit quantum ad substantialem corporis Christi veritatem, quam licet indigni ad iudicium suum, vere tamen sumunt, sed quantum ad gratiæ sacramenti virtutem quam negligunt. Sed iterum B. Hilariuin Pictaviensem in expositione super Matthæum (cap. 30, t. I, col. 799), quasi testem huius rei faciunt, qui manifeste videtur asserere, a Domino Judam a tanti sacramenti communione exclusum, quia indignum. Ideoque cum non potuisse bibere sanguinem Christi in mysterio, quia cum non erat bibiturus in regno. Dicit enim ita: « Post quæ Judas proditor indicatur, sine quo Pascha accepto calice et fracto pane conficitur. Dignus enim æternorum sacramentorum communione non fuerat, quia æternæ vitæ indignus erat. Nam discessisse statim hinc intelligitur, quod cum turbis reversus ostenditur. Neque sane cum eo bibere poterat in mysterio, qui non erat bibiturus in regno, cum universos tunc bibentes ex vitis istius fructu bibituros secum postea polliceretur. »

Si itaque Augustinus ita vere et non vere a sacramento malos removisse, et Hilarium ita ipsum Judam a communione exclusisse ostenderit, ut sibi ipsis vel aliis sanctis non sint contrarii, manifestum erit, Deo volente, quia mali corpus Christi sumunt, vere quantum ad substantiam, et non vere quantum ad gratiam. Et prius quidem verba beati Hilarii concorditer cum aliis sanctis exponantur. Sine Juda enim Pascha, id est transitum ad vitam confici dicit, quia spiritualiter ejus particeps non fuit. Unde etiam subjecit: « Dignus enim æternorum sacramentorum communione non fuerat, quia æternæ vitæ indignus erat. Quod ex affectu operis approbat, quia statim post buccellam ad perditionem exivit. » Quod se non secundum corporalem et temporalem communionem dixisse, sed secundum spirituales et æternam, cujus tantum boni participes sunt ostendit, cum subjungit: « Neque sane cum eo bibere poterat in mysterio, qui non erat bibiturus in regno. » Quomodo enim corporaliter corporale cum eo bibere sacramentum non posset, qui eatenus ab ordine apostolice et suo consortio remotus non fuerat, cum teste Apostolo et cæteris sanctis malos quotidie videamus sumere indifferenter corpus Domini non ad salutem, sed ad iudicium? Nisi ergo Judæ illa impossibilitas sumendi corpus Domini spiritualiter ascribatur, cum cæteri mali illud corporaliter sumere possint et consueverint, ipsum solum non potuisse quod cæteri possunt, procedere non videtur. Quia ergo tolerabiliter expositum est, Judam a confectione corporis Christi

A spiritualiter ut indignum abfuisse, si testantibus aliis sanctis corporaliter adfuerit, et ipsum sacramentum ab ipso Domino sumpserit, videamus.

Ait Leo papa in sermone De passione Domini (cap. 3, col. 220) cujus initium est: « Scio quidem, dilectissimi: Discumbentibus discipulis, ad eandem mysticam cœnam, cum in Caiphæ atrio tractaretur quomodo Christus occidi posset; ille corporis et sanguinis sui ordinans sacramentum, docebat qualis hostia Deo deberet offerri, ne ab hoc quidem mysterio traditore submoto, ut ostenderetur nulla injuria exasperatus, qui voluntaria erat impietate præscitus. » Et post pauca: « Cur, infelix Juda, tanta benignitate non uteris? Non apostolici ordinis honor, non sacramentorum tibi communio denegatur. » Item Augustinus in serm. 28 super Joannem: « Non ut putant quidam negligenter legentes, tunc Judas corpus Christi accepit. Intelligendum est enim quod jam omnibus eis distribuerat Dominus sacramentum corporis et sanguinis sui, ubi et ipse Judas erat, sicut S. Lucas evidentissime narrat; ac deinde ad hoc ventum est, ubi secundum narrationem Joannis apertissime Dominus per buccellam intinctam atque porrectam suum exprimit traditorem. »

Quia igitur Leo traditorem a mysterio corporis Christi non esse submotum, et ipsam sacramentorum communionem non ei fuisse negatam, itemque Augustinus ipsum Judam interfuisse ubi Dominus sacramentum corporis et sanguinis sui omnibus discipulis distribuerat, Luca enim evangelista teste affirmat, videndum est quomodo Judas et cæteri mali corpus Christi sumere et non sumere intelligantur, ne tanti Patres in quibus erat unus spiritus, non dissensionis, sed pacis, a se dissentire videantur. Quam quæstionem ipse Augustinus in sermone De blasphemia Spiritus sancti tractans, ait (serm. 71, n. 17, tom. V, col. 391): « Illud etiam quod ait: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo* (Joan. vi, 57), quomodo intellecturi sumus? Nunquid etiam illos hic poterimus accipere, de quibus dicit Apostolus, quod iudicium sibi manducant et bibant, cum ipsam carnem manducant, et ipsum sanguinem bibant? Nunquid et Judas magistri venditor, et traditor ipsius, quamvis ipsum manibus ejus confectam sacramentum carnis et sanguinis ejus cum cæteris discipulis, sicut apertius Lucas evangelista declarat, manducaret et biberet; mansit in Christo, et Christus in eo? Sed profecto est quidam modus manducandi carnem Christi, et bibendi sanguinem, quo modo qui manducaverit et biberit in Christo manet, et Christus in eo. » Item idem in sermone de verbis Evangelii: « Quid est Christum manducare? Non hoc solum est in sacramento corpus ejus accipere. Multi enim indigne accipiunt, de quibus Apostolus ait: *Qui manducat et bibit calicem Domini indigne, iudicium sibi manducat et bibit* (I Cor. xi, 29). Sed quomodo manducandus est Christus? Quomodo

ipse dicit : *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo.* Si in me manet et ego in eo, tunc manducat et bibit. Qui autem in me non manet nec ego in eo, et si accipit sacramentum, acquirit magnum tormentum. » Quod non dicitur quidem quasi Christus a sacramento suo propter mallitiam alicujus sumentis separetur quantum ad veritatem suæ substantiæ, sed quantum ad effectum suæ gratiæ; quia, cum corpus suum det in sacramento, ut perfecta unitate ita incorporaretur corpori suo, ut in se maneat tanquam capite suo, et ipse in eo tanquam membro suo, non potest uniri tam mundum caput fœdo et putrido membro. Ait enim Augustinus in sermone super Joan. 26 (loc. cit.) : « *Qui manducat me, et ipse vivet propter me.* Participatio Filii per unitatem corporis ejus et sanguinis, quod illa manducatio potatioque significat, nos efficit meliores. Vivimus ergo nos propter ipsum, manducantes eum, id est ipsum accipientes vitam æternam, quam non habebamus ex nobis. » Quamvis autem ista significatio unitatis non compleatur in malis, ut meliores efficiantur et vivant propter Deum, non tamen minus est substantialiter et vere corpus ejus quod sumunt. Unde Augustinus in libro v De baptismo (cap. 8, tom. IX, col. 146) : « Sicut Judas, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed bonum male accipiendo, locum in se diabolo præbuit, sic indigne quisque sumens Dominicum sacramentum non efficit, ut quia ipse malus est, malum sit, aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini et sanguis Domini nihilominus erat etiam illis, de quibus dicebat Apostolus : *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit.* Quia ergo superius satis astructum est, quod corpus Christi manducare in veritate substantiæ possunt etiam mali, in veritate autem spiritualis gratiæ possunt tantummodo boni, cum etiam superius dictum sit, quod corporalia sacramenta sunt quasi quædam verba videamus, si in verbis accedat etiam aliqua similitudo ad hanc rem manifestandam sacramentis. Sicut enim verbum est sonus, significans et continens intellectum, ita sacramentum est species panis, significans et continens Christum. Et sicut verbum a quibusdam auditur et intelligitur, et sic omnimodis percipitur, a quibusdam vero auditur, sed non intelligitur, et tunc percipitur quidem exterius aure quantum ad sonum, non etiam interius corde quantum ad intellectum, nec minus tamen continet intellectum si non intelligitur, quam habet sonum si non auditur; sic incredulus vel indignus, ore quidem sumit sacramentum exterius in panis specie, nec tamen interius sumit corde corpus Christi in unitatis et conformitatis veritate; non tamen sacramentum minus est corpus Christi in veritate substantiæ, cum qua percipitur etiam a malis, quam cum et veritate substantiæ, et veritate spiritualis gratiæ, omnimodo percipitur a

bonis. Unde etiam Augustinus in psal. LIV (tract. xxvii in Joan., n. 6, col. 504) : « *Verba quæ locutus sum vobis, spiritus et vita sunt.* Intellexistis spiritualiter, spiritus et vita sunt; intellexistis carnaliter, etiam sic illa spiritus et vita sunt; sed tibi non sunt. Spiritualiter intelligite quæ locutus sum. » Sicut ergo verba spiritualiter intellecta et non intellecta, semper spiritus et vita sunt: sic corpus Christi spiritualiter et non spiritualiter sumptum, non minus est in veritate substantiæ, quamvis tibi non, quisquis indigne accipis, in veritate gratiæ. Quodammodo enim quasi sentis corpus Christi corporali gustu, sed non sapis spirituali affectu. Et pro quanta parte saporem dulcedinis et suavitatis ejus non percipis, corpus Christi tibi non est, quod tamen pro quanta parte exterius sumere præsumis, corpus Christi non minus est, sicut et verbum non est verbum audienti et non intelligenti, sed tantum sonus, et tamen non minus est verbum. » Cum ergo malos corpus Christi vere sumere, ipsumque Judam a summo sacerdote Christo cum cæteris apostolis accepisse sancti testentur, astructum etiam videtur, non esse nobis noxium, si a nobis vel nobiscum mali male sumant sacramenta, cum Judas ab ipso Christo cum cæteris apostolis acceperit, nec etiam a pravis minus vere confici ipsa sacramenta, cum ipse proditor tanti officii ministerium a summo pontifice accipiens cum cæteris, *Hoc facite in meam commemorationem*, audierit. Si enim, sicut ei a Domino injunctum fuerat, corpus Domini confecisset, nunquid vere minus ab ipso pravo, quam a quovis bono factum fuisset? Quia enim Judas accusatus et damnatus non fuerat, ideo Christus conscientiam ejus perversam, quamvis sibi notam, damnare noluit, ut nos instrueret, quod aliorum pravitatis, nec conversatione, nec sacramentorum consecratione vel comparticipatione bonis aliquatenus nocere possit. Unde Augustinus in libro (45) De corpore Domini : « *Intra catholicam Ecclesiam in mysterio corporis Christi a bono majus, nihil a malo minus perficitur sacerdote, quia non in merito consecrans, sed in verbo efficitur Creatoris, et in virtute Spiritus sancti.* Si enim in merito esset sacerdotis, nequaquam ad Christum pertineret. » Item Augustinus ad Parmenianum libro II (cap. 10, t. IX, col. 37) : « *In omnibus quæstionibus intelligendum admonemus, quia scilicet omnia sacramenta cum obsint indigne tractantibus, prosunt tamen per eos digne sumentibus.* » Item Augustinus contra Donatistas : « *Communio malorum non maculat aliquem participatione sacramentorum, sed consensione factorum.* » Item idem in homiliis suis : « *Ut sufferas etiam eum quem nosti malum, attende Apostolum dicentem : Unusquisque onus suum portabit (Galat. vi, 5).* Non enim cum illo communicas avaritiam sed Christi mensam. Et quid obest si communices cum illo mensam

Christi? *Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit*: sibi, inquit, non tibi. » Quia igitur, ut ait Leo, Judæ Dominus nec negavit apostolici ordinis honorem in conficiendis sacramentis, nec communionem in ipsis percipiendis, multum providit Ecclesiæ suæ, ostendens per hunc (46) solum innoxiam ei fore malorum prælationem vel conversationem, in quæ nisi esset præscisa tanti causa schismatis, multi magis superbe quam religiose calcibus etiam a se repellerent eos qui apud se minoris esse viderentur æstimationis. Unde Augustinus in sermone 49 super Joannem (n. 10, col. 632): « Quid voluit Dominus admonere Ecclesiam suam, quando unum perditum inter duodecim habere voluit, nisi ut malos toleremus, ne corpus Christi dividamus? Ecce inter sanctos est Judas, ecce fur est et sacrilegus; talis cum discipulis ad cœnam Dominicam accessit, conversari cum eis potuit, inquinare eos non potuit. »

CAPUT XXII.

Quomodo vere et salubriter sumi possit corpus Christi.

Malos quidem male sumere sacramenta, sed tamen vere ostendimus: nunc qualiter boni non solum vere, sed et salubriter suavere valeant, videamus.

Ait Clemens papa in epistola sua: « In perceptione corporis et sanguinis Domini, magna discretio adhibenda est. Cavendum est enim, ne si nimium in longum differatur, ad perniciem animæ pertineat, dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Si vero indiscrete accipiat, timendum est illud quod ait Apostolus: *Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit.* Ideo juxta ejusdem Apostoli vocem: *Probet seipsum homo et sic de pane illo edat, et de calice bibat (I Cor. xi, 28),* ut videlicet ab operibus carnis purificans corpus animamque suam, præparet se ad percipiendum tantum sacramentum. »

Item beatus Hilarius (47): « Si tanta non sunt peccata ut excommunicetur quis, non se debet a medicina corporis Domini subtrahere. Unde timendum est ne diu abstractus a corpore Christi, alienus remaneat a salute. Qui peccare quievit, communicare non desinat. »

Item Ambrosius (De sacram. l. iv, c. 6, t. II, c. 372): « Si quotiescunque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur: qui semper pecco, deo semper accipere, deo semper habere medicinam. »

Item beatus Cyprianus (De orat. Domin. p. 209, ed. 1726): « Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus. » Quod distinguens Augustinus scribit ad Januarium (epist. 54, cap. 3, t. II, col. 125): « Dixerit quispiam non quotidie accipiendam eucharistiam, alius affirmet quotidie: faciat unusquisque quod secundum fidem suam pie credit esse facien-

dum. Neque enim litigaverunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præposuit Zachæus et ille centurio, cum alter eorum gaudens in domo sua susceperit Dominum, alter dixerit: *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum (Matth. vii, 8; Luc. xix, 6).* Ambo Salvatorem honorificantes, quamvis non uno modo, ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti. » Item idem alibi: « Quotidie eucharistiæ communionem percipere, nec laudo nec vitupero: omnibus tamen diebus Dominicis communicandum suadeo et hortor, si tamen mens sine affectu peccandi sit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi, gravari magis dico eucharistiæ perceptione, quam purificari. Et ideo quamvis peccato quis mordeatur, peccandi de cætero non habeat voluntatem, et communicaturus satisfaciat lacrymis et orationibus, et confidens de Domini miseratione, accedat ad eucharistiam intrepidus et securus. Sed de illo hoc dico, quem mortalia peccata non gravant. »

Quibus sanctorum verbis, magna nobis indicitur bene operandi necessitas, ne corpus Domini indigne sumendo, sumamus iudicium, vel sumere cessando, hoc modo etiam alienati a vita, mortis nihilominus incurramus periculum. Necessario enim Agnus sumendus est, ut a vastante angelo protegamur. Sed si tantam medicinam sumere vel non sumere periculum est, quo evademus? Sed ne his angustiis circumventa humana desperet infirmitas, Augustinus unicuique sumendi et non sumendi propriæ discretionis relinquit arbitrium quamvis pro certo a tanta medicina, vel peccati pertinacia, vel ipsius sacramenti negligentia subtrahi, magnum salutis sit detrimentum. Non est enim sine magno gratiæ privilegio, quod Deus etiam corporaliter humani corporis et cordis uti dignatur diversorio; nec tantum ad hospitandum ut in templo suo, sed ad incorporandum sibi ut membrum capiti suo. Quid enim ad salutem nobis deerit, cum ille qui salus est omnium, nobis unitus fuerit? Non est ergo desperanda invicta Dei gratia, quantamcunque hostis fraudem, quantamcunque nostram fragilitatem attenderimus, quia vel hostis fraude, vel nostro vitio angustiosem Dei gratiam constitimus, si hostem potentiosem ad nocendum, quam Deum ad liberandum, nos autem habiliores ad labendum, quam ipsum ad stabilendum crediderimus. Quid vero est quod ait Apostolus: *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia (Rom. v, 20),* nisi hæc potentior sit ad salvandum, quam illud (48) ad perdendum? Non est ergo metuenda bene operandi necessitas, quibus in Deo tanta ipsius necessitatis est facultas, ut quidquid bene voluerimus, per eum qui omnia potest possimus. Unde etiam B. Hilarius inchoantibus et imperfectis condescendens, ne quis Dei gratia diffidat, consilium dedit, ut qui peccare quievit, communicare non desinat, quamvis eos qui in affectu pecc-

(46) Alias hoc!

(47) Hilarius papa, apud Gratianum, De consec.

(48) Alias ad perimendum.

candi sunt, vel de criminalibus digne non poenituerunt, vel ab his ministris qui extra Ecclesiam sunt conscios, sumere interdicit auctoritas. Quia igitur sicut magna spe, sic magna discretione sumendum est corpus Domini, cum de perfectis satis superius dictum sit, quod corpus Domini sint et sumant, quia Christus in eis et ipsi in eo maneant, de imperfectis, qui corpus Christi fieri et sumere volunt, qualiter hoc idonee faciant videamus.

Ut ergo de criminaliter peccantibus sua decreta seruentur, quia etiam in Ægypto datus est agnus Israelitis (*Exod. xii, 3*), sed inde statim exituris, dandus est item Agnus Dei peccatoribus, ut astante angelo protegantur, sed deinceps peccatis renuntiantibus. In quo quia ab ipsa figura Agni traximus similitudinem, ab ipsa comparemus etiam sumendi discretionem. In una domo agnus comedit, nec inde aliquid efferri præcipitur, quia cum extra Ecclesiam non sit locus veri sacrificii quantiscunque polleat moribus quis, non rite dat vel sumit Agnum, nisi Catholicus, unitatem scilicet Ecclesiæ servans, tam fide ne sit hæreticus, quam obedientiam ne sit schismaticus. Unde Hieronymus in Isaiam (*Comm. in Epist. ad Ephes., l. iii, c. 6, t. VII, col. 679*): « Etenim pascha nostrum immolatus est Christus (*I Cor. v, 7*), qui non foris, sed intus et in domo una comeditur. » Accinctis autem renibus, calceatis pedibus, baculos tenentes, agnum jubemur comedere cum lactucis agrestibus festinantes, ut castitate præcincti, et ne a serpentibus in via hujus sæculi mordeamur, exemplis sanctorum Patrum munientes gressus actuum nostrorum, virga disciplinæ castigantes carnis intemperantiam; comedamus agnum cum lactucis agrestibus, id est amara compunctione plenis, ita cum desiderii fervore festinantes ad patriam. Est enim phase, id est transitus Domini, quo ex hoc mundo transiit ad Patrem: cum quo desidia tardus, et super ollas carniū in sæculi Ægypto remoratus, transire non prævalet, ut illuc perveniat ubi Christus in dextera Dei sedet. Sed, ut dictum est, ideo se unit nobis in sacramento, ut quod nobis est impossibile, possibile fiat in ipso.

Unde etiam ne quod dabat inane videretur et frivolum, nec ante nec post, sed ipsa passionis et transitus sui hora sacramentum corporis sui dedit et sanguinis; ut unde dabat exemplum, daret etiam mysterii exordium, quatenus memoriæ nostræ arctius passionis suæ characterem imprimeret, spei nostræ certius transitus sui, et nostri viaticum delegaret, cum illud sicut primus primum, sic in extremo temporalis vitæ suæ sub novi testamenti assignatione daret extremum. Testamento enim sanguinis sui, data redemptione et peccatorum remissione, pactum quod habebamus cum morte delevit, vitæ æternæ sædus nobiscum pepigit, et tanti testamenti sacramentum ad confæderandam sibi sanctam Ecclesiam in commune omnibus reliquit, ut unde habemus gustum in via, satietatem queramus in

A patria, et ipsum per ipsum inveniamus, cum in manifesta sua apparuerit gloria. Cum enim corpus Christi sumpserimus, et corpus ejus facti fuerimus, transibit ipse in nobis ad Patrem, transibimus et nos in illo, ut cum illo in tanti transitus labore unum facti, unum semper simus in perventionis gaudio.

Sciendum autem non tantum spiritualiter, sed et corporaliter sumendum esse corpus Domini, quia et sanguis, qui a vastante angelo protegit, utroque poste respersus est, ut verum Agnum non minus ore corporis quam ore cordis sumi debere signaret, quia qui utrumque, corpus scilicet et animam venit redimere, utrique se voluit in sacramento suo communicare, ut dum anima crederet quod corpus gustaret, utrique una spes salutis æqualiter in Christo proveniret.

Videndum autem cum ad edendum Agnum lex dederit in calceamentis cautelam, ne a vitiis fallamur, in baculo disciplinam, quia perpetrata corrigamus, in lactucis compunctionem, ut non solum exterius, sed et interius poenitentiam agamus, in festinatione, desiderii ardorem, quo ad cælestia suspiremus; cur accinctis renibus abstinentiam libidinis expressius indixerit, cum de cæteris vitiis nihil nominatim, sed communiter omnium vel cautelam vel disciplinam figuraverit?

Unde sciendum, quia Agnum Dei sine macula, qui Virginis est filius, luxuriosi et incesti sumunt periculosius; quia, cum in sacramento Christi ei uniri debeamus, conformitate passionis et munditiæ, nihil sic adversatur passioni crucis, ut voluptas, nihil sic munditiæ ut foeditas, nihil sic ejus unitioni ut fornicariæ societatis unitas. Libido enim appetitu suo allicit et incendit, actu suo sædat et enervat, usu lubricat et illaqueat: adeo ut placendo displicens, displicendo placens, difficilem aut nullam sui poenitudinem admittat, et nisi valida manu misericordiæ Dei subventum fuerit, miserabili sine suo, amatores suos sine sine perdat. Ut enim præmittam eam quæ extra naturam abominabilis est et nefanda, et intra naturam in incestibus et adulteriis detestanda, vel in fornicationibus et stupris lethifera, illa etiam in conjugii quæ est licita, etiamsi non aufert vitam, adeo tamen minuit coronam, ut cum virginitas centesimum, viduitas sexagesimum, conjugalis copula extremum et tricesimum referat fructum. Si ergo ita humiliat; ubi quod non expedit, sanat indulgentia, quantum nocet illa, cui divinæ imminet indignationis censura? Hæc enim pestis, quo præ cæteris vitiis est naturæ familiarior, eo ad cavendum difficilior; quia, cum repellitur, nolenti se ingerit importuna, cum admittitur, volenti incumbit blande onerosa, et dum sic sensim infundit amorem suum, prorsus extirpat amorem cælestium. Sed quid econtra faciendum est, ne pereamus? Quia ad vitam non pervenitur nisi per angustam viam difficilem; sed, cooperante Deo, non impossibilem ingrediamur semitam, ut quia humana non profici-

mus, angelicam in terris vitam ducamus, quatenus **A** ut vel corporalis infirmitatis molestia corrigan- tur per Dei misericordiam, vel dormitione mortis corporalis vitam amittant temporalem et æternam. Ad quod periculum vitandum consulens Apostolus ait: *Probet se homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat (I Cor. xi, 28)*; quia revera sollicite debet perpendere cujus sit actionis, vel saltem intentionis, qui tantæ vult fieri particeps communionis.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Quod sacramentum corporis Christi nullatenus solvatur in digestionem vel aliquam sædam corruptionem.

Quia superiori libello de veritate et potestate corporis Christi, aspirante sua gratia, aliquantulum explicuimus, de ipsius sacramenti quæstionibus, quantum Deus dederit videamus. Diximus superius non minus ore corporis quam ore cordis corpus Domini esse sumendum: sed ex hac ipsa visibili et corporali comestione, quæ sacramento tenus sit, nascitur hæresis sædissima stercoranistarum. Dicunt enim tantum sacramentum sicut corporali comestioni, siq̄ et secessui esse obnoxium. Volunt autem hoc astruere cum multis argumentis, tum ipsius Christi testimonio, ita in Evangelio dicentis: *Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, et in secessum emittitur (Matth. xv, 11)*, cum constet hoc eum dixisse non de spiritali cibo, sed de communi et carnali. His igitur obscenis hæreticis periculosum esset super hoc aliquid respondere, magisque dignum aures nostras obturare, nisi periculosius esset eos in scandalum Ecclesiæ talia proponere, et tantam eorum falsitatem nos nullis fidei catholicæ rationibus reverbare.

Quibus primum illud beati Hilarii opponimus (lib. viii, De Trinitate, n. 14, t. II, col. 223), quo non humano aut sæculi sensu in Dei rebus monet loquendum. Deinde illud ipsius sapientiæ elogium: *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit Deus, illa cogita semper, et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus (Eccli. iii, 22)*. Quonam enim modo panis efficiatur caro, vinum vertatur in sanguinem Christi, utriusque essentia mutata natura, vel utrum vadant in secessum more ciborum communium, justus qui ex fide vivit scrutari et ratione concipere non quærit. Unde Gregorius in Homilia paschali (hom. 22 in Evang., u. 8, t. I, c. 1535): *« Quod ex Agno remanet, igne comburimus: quando hoc quod de mysterio incarnationis ejus intelligere non possumus, potestati sancti Spiritus humiliter reservamus. »* Scimus enim hoc sacramentum omnimoda

reverentia esse a communibus escis secernendum.

B Quia, ut ait Apostolus: *Qui manducat et bibit indigne, non dijudicans corpus Domini, id est a cæteris escis non discernens, etc.* Licet enim simili modo, quantum ad comestionem per os in ventrem mittatur, absit tamen ut tantum sacramentum secessui credatur obnoxium, in quo si hujusmodi naturæ ordo compleatur, mysterium fidei nimia sua indignitate humilietur. Si enim, ut ait Eusebius, hæc hostia fide æstimanda est, non specie, nec exteriori censenda visu, cum hujus hostiæ substantia credatur Christus, cur pro specie panis, qua opertus est, adjudicatur ei secessus indignitas, cum exteriori specie vel visu non sit censendus? quod non solum est contra fidem, sed et contra naturæ rationem. In illis enim speciebus panis et **C** vini, vel nulla est nisi corporis Christi substantia. vel fides nostra est irrita. Panis enim et vini substantia in corpus et sanguinem Christi conversa, dum facta est quod non erat, desinit esse quod fuerat. Si ergo substantia panis ibi non est, quid (49) defecari et corrumpi usque ad secessum potest? Nam substantia Christi, quæ vere ibi est, et in quam substantia panis et vini conversa est, nullatenus corrumpi credenda est, quia incorruptibilis est. Unde Ambrosius: *« Corpus Christi alienum est ab omni corruptione quod quicumque religiose gustaverit, corruptionem sentire non poterit. »* Et merito. Quam enim incorruptionis gloriam nobis largiretur, qui in seipso tantam corruptionis ignominiam patere- **D** teretur? Sed et qui, quamvis hoc mortis legibus debere videretur, corruptionem videre non potuit in sepulcro, quomodo corrumpi credendus est in hominis stomacho? Cibi corporei qui angelis oblatis ad comedendum leguntur, per divinam potentiam prorsus assumpti, secessum naturæ suæ debitam evaserunt; et cibus spiritalis, qui dat vitam æternam mundo, incurret secessum naturæ suæ in debitum, majestate indignum, potentia omnimodo contrarium? Unde Ambrosius in libro De sacramentis (De mysteriis initiandis, c. 9, t. II, c. 341): *« His sacramentis pascit Christus Ecclesiam suam, quibus animæ firmat substantiam »* Et post pauca:

(49) Alias defecari.

« Quid edamus et bibamus per Prophetam Spiritus sanctus expressit, dicens : *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii, 9). In illo sacramento Christus est, quoniam corpus est Christi. Non ergo corporalis esca, sed spiritualis est. » Si ergo spiritualis et non corporalis esca, quomodo corporali secessui obnoxia? Cibus enim spiritualis nobis communis est cum angelis, quia panem angelorum manducavit homo; cibus carnalis, communis est nobis cum bestiis. Bestialis, defectum patitur digestionis; angelicus, gloriam servat incorruptionis.

Sed notandum quia escam quare Ambrosius non corporalem astruit, Augustinus corporalem dicit : in quo ne dissentiant, sciendum est quod Augustinus corporalem dicit, quia sacramento tenuis corporaliter sumitur; Ambrosius corporalem negat; quia, cum substantialiter spiritualis sit, non corpus, sed animam vegetat. Quia igitur Augustinus secundum sacramenti speciem escam hanc dicit corporalem, ne in ipsis speciebus sacramentalibus corporalis deputetur secessus, quomodo nec in ipsis esse possit videamus.

In quibuslibet substantiis formarum, colorum, saporumque qualitates fundantur, quæ qualibet alteritate superveniente, non manent in eis, et quod sic mutantur, non fit corruptione secessus, sed sola sui alteratione defectus. Verbi gratia : cum albedo mutatur in nigredinem, nunquid defectu suo alicujus secessus patitur digestionem? Sic in formis et qualitatibus corporis Christi et sanguinis, si aliquis deprehenditur defectus, non usque ad secessum est humiliandus, quia cum a corporibus, quibus naturaliter insunt, sine stercore deficiant, quomodo quæ deficientibus substantiis suis in sacramento Christi mirabiliter reservantur, defectu suo indignitatem secessus naturæ suæ contrariam incurrant? Sed et cum de cæteris sacramentalibus speciebus, columba scilicet et igne, in quibus sanctus Spiritus apparuit, Augustinus contra Maximium dicat, quia corporales illæ species, peracto significationis officio, transierunt et esse ulterius destiterunt, nihil indignius de his corporalibus speciebus quæ Christi contegunt corpus, est sentiendum. Officium enim hujus visibilis sacramenti est corporali comestione et potu ostendere, quod Christus Ecclesiæ suæ incorporetur : quid deinceps de ipso fiat, si supradictæ rationes non videntur sufficere, Deo cujus est, fideliter et honeste committatur? Melius est enim Deo humiliter committere quod scire non possumus, quam perverse contra eum fingere, et sentire quod tamen nescimus.

Sed quærent dialectici, cum substantia panis in corpus Christi conversa, jam non sit panis, in quo fundamento remanent qualitates ut idem qui fuerat panis color et sapor habeant fundari et existere, cum substantia ipsius sacramenti, id est, corpus

A Christi, nec colore panis vit coloratum, nec sapore sapidum. Ad quod respondendum est, quod sicut Deus in omnibus est mirabilis, sic et in istis. Facit enim in suo sacramento accidentales qualitates existere per se, quod in cæteris est impossibile. Sed qui virgini dedit fecunditatem sine semine, quid mirum si sine substantiæ fundamento facit qualitates existere? Cum ergo in tanto sacramento non sit quæ corrumpi possit panis et vini substantia, sed tantum panis et vini, quæ deficere quidem, sed ita (50) defecari non potest cum suis qualitatibus forma, qua etiam operata creditur, corporis Christi, quæ est incorruptibilis substantia, non est tibi de stercore suspicandum, ubi non est aliqua hujus fœditatis natura, sed tantummodo divinæ virtutis miraculum.

Non sunt igitur observanda Græcorum hæreticorum, qui merito Stercoranistæ vocantur, deliramenta, qui dicunt participatione corporis et sanguinis Christi, solvi ecclesiastica jejunia usque ad crapulam et ebrietatem ventrisque distentionem, putantes cœlestem escam velut terrenam indifferenter accipi, et in sordidum vomitri secessum emitti. Sed absit a cordibus fidelium, ut in diebus jejuniorum quotacunque hora missæ celebrentur, solvi credant jejunium; quia, cum non sit corporalis, sed spiritualis esca, corporalis per eam non solvitur abstinentia.

Sed nec observandum est quod in quibusdam apocryphorum monumentis decernitur, ne scilicet communis cibus accipiatur, donec sumpta sacramenta per se digerantur, ne vel commistione alterius cibi corrumpantur. Neque enim Dominus in cœna post esum agni paschalis sacramenta corporis sui dedit discipulis, si ex ciborum communium admistione corruptionem vidisset suis accidere sacramentis, quamvis Ecclesia non hoc imitabile in ipso decernat certis de causis, sed prorsus aliis. Dignum enim erat, ut ipse mediator Dei et hominum, finis legis, initium gratiæ, post esum agni paschalis, post completionem legis veteris, novo sacramento, novum gratiæ testamentum institueret ad vesperam, ut utrumque hoc in fine mundi se agere declararet. Dignum nihilominus ut Ecclesia, cui talis officii causa non suppetit, ut post umbram veritatem instituat, talem ordinem in Christo, non imitetur, discernens ob reverentiam tanti sacramenti, ut jejunio corpore dum sobrietas viget, carnis fervor quiescit, animus ad intelligendum serenior est, cibo spirituali homo interior prius reficiatur, quatenus ipse qui in nobis præeminet, cœlestis cibi fortitudine roboratus facilius regat corpus sibi subjectum, ne ad superflua vel noxia relaxetur. Unde Augustinus ad Januarium (54, n. 8, t. II, c. 126) : « Placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi. » Neque enim quia prius cibos dedit

(50) Alias defecari.

Domini, propterea pransi aut cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendum convenire debent, aut sicut faciebant quos Apostolus arguit et emendat, mensis suis ista miscere. Sed etsi quis spiritualiter refectus, ob eandem sacramenti reverentiam aliquandiu jejnet, ut hospiti suo Christo sobria hilaritate condelectetur, bonum est, quamvis ablata omni suspicione stercoris, sicut ante cibum, sic et post, in periculo vitæ constitutis dari concedatur si necesse est.

Sed opponunt hæretici : Si multi panes et multa vina sacrentur, diu hominem inde posse vivere, ut non de præterito, sed de hoc præsentis et diuturno victu illum astruant interim secessum habere. Dicunt etiam aliquos per multa tempora hoc expertos, eo desiderio, ut etiam in hac vita cibo alerentur angelico, quos ne defectu propriæ carnis, ut in infirmitatibus solet, secessum habuisse videantur, ita eos carne vegetatos his cibis et saginatos, sicut et communibus astruunt, ut cum negatur defectus carnis, probetur secessus sacræ fuisse communionis.

Sed, Deo annuente, nec sic vincent hæretici, quia credendum quidem est, quod cœlestis cibus qui confert vitam æternam potest, quibus sibi placuerit, conferre temporalem; sed, ne indigestionem solvi credatur, qui defectu carnis suæ secessum facit infirmo, de ipsa carne nec tamen deficiente non potest secessum dare sano? Sareptanæ vidæ: lecythus consumebatur, nec minuebatur; et quid mirum si per tanti cibi virtutem caro alicujus comedatis et vegetetur, et crescat, et digeratur, nec deficiat? Quinque panes hordeacei post saturitatem quinque millium hominum usque ad implendos duodecim coptianos creverunt; et cum illi, Deo jubente, in sua consumptione acceperint augmentum, quid mirum si eodem volente caro humana in sua digestionem non patiat defectum? Aliquos quidem de sanctis Patribus legimus nullum aliud edulium sumentes, sola communionem Dominica diebus Dominicis refectos, multis annis vixisse, sicut Eliam in fortitudine cibi illius quem angelus ministraverat, quadraginta diebus jejnasse (*III Reg. xix*) sed cujus potentia, nisi illius, qui omnia quæcumque voluit fecit in cœlo et in terra? Qui enim de nihilo fecit omnia, sicut potest carnem alere sine carnali victu, sic etiam ei dare secessum sine carnali defectu.

Sed iterum opponunt hæretici ad tanti sacramenti indignitatem, quod panis et vinum in sacramento mucidum vel putridum fiat, panis a muribus corrodatur, et in ventre eorum inveniatur, ignibus etiam comburatur.

Sed quia, ut ait Augustinus, ideo sacramenta dicuntur, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur, ita quod fit in eis, aliter videtur, aliter intelligitur. Sicut enim in quolibet corpore sine detrimento substantiæ, albedo nigredine, vel quælibet qualitas superveniente contraria qualitate dispellitur, sic in

A sacramento Christi, quicquid mutationis specie tenus, vel formæ, vel cæterarum qualitatum seu soricum corrosione, seu vetustatis mucore, vel quibuscunque modis fieri videtur, ad sacramenti substantiam, Christum scilicet, non atinet, quem certissime scimus incorruptam permanere in cœlis, quicquid in ejus sacramento contingere videatur in terris. Sicut enim in proprio corpore, modo horulanus, modo peregrinus, modo phantasma, prout fides erat intuitum, apparuit, extrinsecus autem alapas, sputa, flagella susinuit, sic etiam ad probationem fidelium et scandalum infidelium usque in finem sæculi talia fieri permittet in suo sacramento, unde electi exerceantur, reprobi indurentur. Dum enim Christus in sacramento occultatus, tantaque sua indignitate dissimulatus, non minus tamen ibi creditur esse, nec minore reverentia a fidelibus colitur; fides hoc modo probata, dum contra hoc quod videt de Deo sentit, majora meretur: infidelitas autem majori suo scandalo indurata damnatur, quæ ibi contemnit Christi revereri substantiam, ubi in repellenda sacramenti sui indignitate, nullam viderit ejus potentiam. Sed si ibi Christus vel suæ præsentis evidentiæ innotesceret, vel suæ potentis miraculis claresceret, quod fidei esset meritum, cui suæ cognitionis tam manifestum daret experimentum?

Fit etiam aliquando hujusmodi indignitas, ad puniendam vel corrigendam ministrorum negligentiam, pro eo quod corpus Domini indigne tractaverint, vel contra ecclesiasticas regulas minus attente, vel diutius quam debent servaverint. Nonne enim manna, si in alterum servaretur diem purificabatur, quia interdictum erat a Domino; et tamen si pridie Sabbati collectum, usque in Sabbatum servaretur, incorruptam permanebat, quia sic erat institutum ab eo.

Quicquid ergo deformitatis in Christi sacramento contigerit specie tenus, non debet a nobis fidem extorquere veritatis ejus, quia qui in corpore suo cum verus Deus esset, multis indigna pertulit, nihilominus in sacramento suo perfert, quamvis vere ibi sit. Ut enim ait Gregorius in Dialogo suo (*Homil. 59 in Evangelia, t. I, col. 1651*), in specie leprosi Christus Martyrio monacho apparuit, qui cum bajulatus de collo ejus evanisset, subsequenter ait: « Quia non me erubuisti, o Martyri, in terra, nec ego erubescere te debeo in cœlo. » Quis igitur in sacramento Christi quaslibet indignitates debeat erubescere, cum pro digna ejus reverentia cœlestem remunerationem debeat obtinere? Senex Simeon Salvatoris quasi brutam et insensatam infantiam, ejusque exilem et debilem quam in ulnis gerebat formam, vilibusque pannis obsitam personam non attendens, majestatem Deitatis in tantillo corpore agnovit et credidit, Dominum vocavit, se ejus servum professus est, ut ab eo in pace dimitteretur oravit, salutare Dei se videre perhibuit, lumen esse ad revelationem omnium gentium, et gloriam plebis

sua Israel prophetavit. Ut ergo qualibet indignitates in sacramento Christi fides vera non erubescat, sciendum est quia, sicut multa agantur in sacramento Christi quæ non videntur, in eo multa videntur fieri quæ aliter dispensantur. Gregorius enim dicit in ipsa immolationis horæ coelos aperiri, angelorum choros adesse, etc., quæ quamvis vere fiant, non tamen videntur (lib. Dialogorum IV, cap. 58, col. 473). Item idem ait: « Caro ejus in salutem populi partitur, ejusque sanguis funditur, sitque aliter quam videatur cum ipse integer perseveret et vivus. » Sed quid mirum de his? Ipsum corpus Christi videtur panis esse, et non est panis. In eo igitur quod videtur esse et non est, fieri multa videntur quæ non fiunt, velut, quia Christus Martyrio leprosus apparuit, nunquid Christus speciosior sole, vera lepra respersus fuit? In vitis Patrum legitur, aspiciente quodam sanctissimo Patre angelum Domini quibusdam indigne communicantibus corpus Domini subtrahere, et pro illo carbones porrigere. His igitur aliud videbatur, et aliud fiebat. Item legitur Tharsitius martyr corpus Domini ferens, cum a pagano comprehensus requireretur quid ferret, et sanctam canibus dare nollet, martyrium obtinuisse. Cumque illa mortuo curiose quærerent quid ferret, corpore Christi collitus sublato, linteamina ... tantum quibus ipsam continebatur, reperta sunt. Sic et alia multa in hoc spiritali sacramento invisibiliter fieri credenda sunt, angelico ministerio.

Quidquid igitur in sacramento Christi specie tenus, ut dictum est, fieri etiam monstruose videatur, seu pro aliquorum negligentia puniendi vel corrigenda, seu pro fide probanda et firmandi, seu pro perfidorum scandalo et ruina, fidem Christi non evacuat; quia, dispensante aliter Deo, nullatenus ad sui corporis indignitatem attingere credendum est. Nec solum corpori Christi, sed et ipsi sacramento visibili eadem causa mucorem negamus et putredinem, qua superius digestionem, quia cum illa species sine panis et vini substantia sint, quomodo mucescere et putrescere magis quam digeri possint, non facillis patet causa. Ipsi vero speciebus, cum non sint æternæ, defectum negare non possumus; sed ipsum defectum ita dicimus simplicem, ut nullam scditatis admittamus corruptionem. Possunt tamen videri mucidæ et putridæ, quamvis ita non sint, sicut Christus hortulanus, peregrinus, prout erant intuentium mentes; sed hac visione cum eis quibus fit ira agitur, ut supradictæ causæ in eis compleantur.

Quod autem ventrem distendere vel inebriare dicuntur, ne hoc quidem suum esse approbamus; sed quando ista (51) facere videntur, eisdem supradictis causis id fieri credimus. Si autem in vomitu ebriorum vel infirmorum hujusmodi forma apprehenditur, vel etiam in ventre bestiarum quid aliud protenditur, nisi quia cum ebriosis vel impenitentibus infirmis, ut dignum est, manere contempsit;

(51) Alias ita.

A vel eos a quibus servari et sumi debuit bestiis detiores ostendit? Cum enim præter peccatum Creatori, qui ubique est, omnia munda sint, quomodo videtur immundius esse in ventre muris quam in ventre adulteri impenitentis?

Quod autem etiam a religiosis incendio tradi, et ibi disparere dicuntur ipsæ sacramentales species, non ad indignitatem Christi fit, quasi ignibus exrendas tradatur, quod impossibile est, cum sit omnium elementorum Deus, sed quoties aliqua talis indignitas ipsi sacramento negligenter acciderit, ut horrorem sumendi incutias ipsæ sensuales species, quas ibidem Deus altissimo suo consilio post mutationem suæ substantiæ remanere voluit, ignibus traduntur, ut ostendant quod suum est, deficiendo et disparendo sine omni scditate in illo purissimo ignis elemento.

Quapropter, sicut summa sumi reverentia, sic summa etiam servari debet diligentia; quia res tantæ dignitatis, tantæque salutis, negligentia vel oblivioni subjacere non debet, sed quod magna Dei gratia agitur, decet et oportet ut magna Ecclesiæ sollicitudine, devote et indesinenter super omnia honoretur.

CAPUT II.

Cur visibile sacrificium, invisibili Deo fiat.

Quæritur autem cum sacrificium Ecclesiæ constet visibili elementorum specie, cur Deus illud visibile esse voluerit, cum ipse invisibilis sit et a veris adoratoribus Patrem in spiritu et veritate adorandum esse dixerit (Joan. IV, 24), et Psalmista sacrificium Deo spiritum contribulatum astruxerit? (Psal. L, 19.) Sed sciendum quia in sacramento visibili præsentia invisibilis corporis sui exhiberi nobis voluit, ut sic nostram magis excitaret memoriam ad recolendam tantæ suæ pietatis gratiam. Sicut enim cum omnia posset, non in nobis ipsis, sed in exterioribus alimoniis temporalem vitam nostram retineri voluit, ne nobis debere videremur quod sumus, sed ei potius a quo sunt illa munera unde vivimus, sic etiam visibili suo sacramento quo vitæ æternæ pignus accipimus, admoneri nos voluit ejus gratiæ esse referendum quod ab ipso vitam æternam accipimus, quam in nobis non habebamus, in eo per nos perdidimus. Sicut ergo, teste Apostolo, invisibilia, ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur (Rom. I, 20), sic invisibilis præsentia suæ signum sacramentum suum esse voluit, ut sic intellectum nostrum de sua reddens gratia certiolem, affectum nostrum faceret erga se ardentiorem. Ne autem existimetur, cum ipse invisibilis sit, visibilium sacramentorum sacrificia ei non congruere, ait Augustinus in libro X De civitate Dei (cap. 19, tom. VII, c. 235): « Qui autem putant hæc visibilia sacrificia diis alienis congruere, illi vero tanquam invisibili invisibilia, et majori majora, meliori que meliora, qualia sunt puræ mentis bonæque voluntatis officia, profecto nesciunt hæc ita esse

signa illorum sicut verba sonantia signa sunt rerum. Quocirca sicut orantes et laudantes ad Deum dirigimus significantes voces, cui res ipsas in corde quas significamus offerimus; ita sacrificantes non alteri, visibile sacrificium offerendum esse noverimus, quam illi, cujus in cordibus nostris invisibile sacrificium nos ipsi esse debemus. Sciendum enim est nos qui non solum spiritus, sed et corpora sumus, corporalia etiam sacrificia exhibere debere, ut sicut ex utrisque consistimus, ne quod otiosum remaneat, ex utrisque Deo corporaliter et spiritualiter serviamus.

CAPUT III.

Cur sacrificium Ecclesie non constet solo sacramento, vel corpore et sanguine Christi sine sacramento, vel cur utroque.

Quæritur autem quare sacrificium Ecclesie non constet solo sacramento, vel tantum corpore et sanguine Christi sine sacramento, vel quare utroque?

Ad quod respondetur: Quia si solo sacramento, id est, pane et vino consecrato et non mutato constaret, non esset causa, quare Novi Testamenti sacrificium Veteri Testamento superordinatum esset cum sicut illud tantummodo fuit umbra et figura futurorum, sic istud tantummodo esset et commemoratio præteritorum. Cum enim Christus dixerit: *Hoc facite in meam commemorationem*, quid nisi figuraret et repræsentaret præteritam Christi passionem? Conferamus ergo novam umbram veteribus, simplicem simplicibus, ut quæ ex his præpolleant tam corporaliter quam spiritualiter videamus.

Cum enim præsens sacramentum, si tantummodo sacramentum est, corporalis cibis sit sicut fuit, nonne manna quod Deus de cælo pluebat, et omne delectamentum saporis in se continebat, erat dignius et melius? Itemque panes propositionum, similitagines, et vituli, et cætera quæ ille populus sacrificabat, nonne meliora erant ad reficiendum, quam modicum panis et vini vix ad degustandum? In novo enim sacramento ablata fide gratiæ interioris, exterior species in panis mica vel vini gutta nullius est æstimationis, quia et in eo ideo nullius æstimationis exteriora facta sunt, ut ei quæ interior creditur gratiæ, omnis impenderetur summa devotionis. Cassa enim videretur tot hominum assistentium, et huic sacramento ministrantium vel adorantium veneranda sedulitas, nisi ipsius sacramenti longe major crederetur quam videretur veritas et utilitas. Cum ergo exterius quasi nulla sint, quibus tanta impenduntur venerationis obsequia, aut insensati sumus, aut ad intima mittimur magnæ salutis mysteria.

Sed et sacramentali officio non præpollet novum veteri. Cum enim sit memoria tantam et figura passionis Christi, tanto indignius est novum renuntiando præterita, quod memoriæ ejuslibet hominis est, quanto vetus melius et divinius est, prænuntiando eadem futura, quod solummodo prophetiæ

A divinæ est. Si enim panem non vere carnem Christi sed umbratice tantum in memoriam crucifixæ ejus carnis dicimus, nonne novum sacramentum umbra tantum et figura, sicut et vetus erit? Ideo autem deterius, quia illud umbra futurorum fuit spiritualiter, istud præteritorum carnaliter. Sed et effectus non præpollet, quia nec peccata remittit, nec cæli januam aperit. Cum enim solummodo vetus in cibis et potibus et variis baptismatibus, et justitiis carnis non potuerit juxta conscientiam perfectum facere servientem, ut ait Apostolus, quia umbram quidem futurorum bonorum habebat (*Hebr. x, 1*), non ipsam imaginem rerum, quomodo novum similiter sit umbra remissione peccatorum, profectu virtutum, juxta conscientiæ munditiæ, perfectum servientem red-

B dere poterit? Quia ergo vetus in hac vita, perfectam meritorum conferre non potuit gratiam, ideo nondum reserata paradisi janua non statim post hanc vitam, perfectam mercedem contulit, se distulit coronam, sanctis quidem animabus requiem tribuens a labore, sed requiem cum gloria non retribuens pro labore. Cum igitur nec ventris saturitate, nec sacramentali prophetia, nec effectu spiritualis gratiæ, temporalis et æternæ, novum veteri præpolleat, quomodo magis quam illud proficere habeat? Nisi enim in hac vita conferat plenitudinem gratiæ, post hanc vitam non conferet plenitudinem quietis et gloriæ. Si ergo novum sacramentum neque corporaliter neque spiritualiter melius esset antiquo, quare ei superordinari deberet nulla esset ratio. Quid ergo dignius contulisset Christus quam Moyses, Filius Dei in domo propria, quam servus in aliena? Si autem umbram umbra mutaret nec completeret, quando vel a quo veritas veteribus sacramentis figurata et promissa complenda esset, si ille qui veritas est, non veritatem, sed umbram pro umbra daret? Dedit ergo Ecclesie suæ Veritas veritatem, Christus corpus suum et sanguinem, ut quod vetus umbra non poterat, ipse redemptionem remissionemque peccatorum, quam semel fecerat in cruce, faceret similiter in altari quotidie, et quotidiano peccatorum contagio salubrius quotidiano subveniret remediis, idem-

C que ipse qui futurus erat electis vita et præmium, in præsentem esset medicina et viaticum. Nisi enim ipse sacerdos qui cælos penetravit, fieret nobis via ad seipsum, cæli janua nobis clausa foret in æternum: quæ ideo post passionem Christi reserata est credentibus, quia idem qui est sacerdos sacrificium factus unitur sibi commorientibus, ut dum unum sunt cum ipso, ubi ipse est (52) ipsi sint in ipso. Unde etiam ad magnam spem justis et peccatoribus, in passione Christi, eadem die latro, eadem die justus, eadem die cum Christo in paradysum est assumptus, præ omnibus justis prius; ut non solum constaret eadem die paradisi januam hominibus reserata, sed et constaret Dei gratiam non articulo temporis astringi, non peccatorum quantitate vinci, cui

(52) Alias ibi.

ad aeternae vitae praemia statim conferenda sufficit vix unius horae poenitentia post tot flagitia. Quis ergo dubitet Christi passionem vere omnium peccatorum esse remedium, quae tam sero, tam cito, quasi omnium peccatorum primitias justificavit et salvavit sceleratissimum? Tantam gratiae praerogativam in sacramento Christi beatus Ambrosius intuens, ait in sermone De sacramentis ad neophytos (De myst. c. 8, t. II, col. 337), nova sacramenta veteribus praefrens: « Summo studio volumus comprobare, quod et antiquiora sunt sacramenta Ecclesiae quam Synagogae, et praestantiora quam manna. » Et paulo post: « Probatum est antiquiora esse Ecclesiae sacramenta, nunc cognosce potiora. Revera mirabile fuit quod Deus manna pluerit patribus, sed tamen qui illum panem manducaverunt, omnes in deserto mortui sunt. Ista autem esca quam accipis, iste panis vivus qui descendit de caelo, vitae aeternae substantiam subministrat et corpus est Christi. Considera nunc utrum praestantior sit panis angelorum an caro Christi quae utique est corpus vitae. Manna illud e caelo, hoc supra caelum. Illud caeli, hoc Domini caelorum. Illud corruptioni obnoxium, hoc alienum ab omni corruptione. Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis e Christo. Illos ad horam satiavit aqua, te sanguis diluit in aeternum. Judaeus bibit et sitit; tu cum biberis, sitire non poteris. Illud in umbra, hoc in veritate. Si illud quod miraris umbra est, quantum istud est, cujus et umbram miraris? Cognovisti praestantiora. Potior est enim lux quam umbra, veritas quam figura, corpus auctoris quam manna de caelo. » Et paulo post: « Accipe quod dico, diviniore esse sacramenta Christianorum quam Judaeorum. Jure ergo nova sacramenta superordinata sunt veteribus, quae ita eis praeminent veritate, dignitate, potestate et gratia, ut omnia compleant quae illis fuerant immobilia. Quam vere enim Christus seipsum daturus est sanctis ad gloriam in futuro, tam vere ad omnem gratiam dat seipsum Ecclesiae suae modo, quamvis non ita manifeste sed sub sacramento. Si enim sine sacramenti velamine corpus suum et sanguinem daret, quis sumere non abhorreret? »

Ut enim superius aiunt Augustinus et Hieronymus, homines hominem comedere, flagitium esset aut facinus, quia interdictum est divinis et humanis legibus. Unde etiam discipuli audientes quod carnem suam daret ad manducandum et sanguinem ad bibendum, putantes quod crudum aut coctum aqua, vel veru assum, visibiliter daturus esset seipsum, recesserunt ab eo, dicentes: Durus est hic sermo. « Igitur, ut ait Ambrosius (lib. De sacram. vi, cap. 1, col. 380), ne plures hoc dicerent, velut quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptionis, ideo in similitudine quidem accipis sacramentum, sed verae naturae gratiam virtutemque consequeris. »

Et ut probemus Christum salubrius sumi cum sacramento quam sine sacramento, quid inde pro-

veniat; modis omnibus attentemus. Aut enim eum vivum sumeremus aut mortuum. Sed sumi mortuum est impossibile cum sit immortalis: Christus enim resurgens ex mortuis, jam non moritur (Rom. vi, 9). De caetero, quam vitam ali eo speraremus quem mortuum sumeremus? Non igitur per partes concisum, vel elixatum, vel assatum, ut illi putabant, possumus eum sumere. Si autem vivum, aut in eo statu quo fuit ante passionem, aut in eo quo fuit post resurrectionem. Sed si in eo statu quo fuit ante passionem, quis deglutire posset hominem triginta annorum vivum et integrum? Quod si etiam fieri posset per eandem potentiam, qua ipsum corpus integrum per integra matris virginalia trajecit, non ergo fides haberet meritum, cui tanta evidentiæ suae ratio praebere experimentum. Si autem in eo statu quo post resurrectionem est, glorificatum ergo corpus suum quale in caelo est ostendens, intolerabilem claritatem suam oculis intuentium offerret, et non sustineret humana fragilitas. Unde Augustinus in libro ad Orosium: « Clarificata carne utique Christus resurrexit, sed noluit in ea clarificatione discipulis apparere (Math. xvii), quia non possent oculis talem claritatem perspicere. » Si antequam moreretur et resurgeret, quando transfiguratus est in monte, discipuli eum videre non potuerunt, quanto magis clarificata carne Domini eum videre non potuerunt? Si autem sua potentia claritati visum nostrum contemperaret, non suo loco aut tempore in contemplationem suae gloriae remunerationem suam nobis praerordinans, meritum auferret, quia amplius laborare non liberet, sicut et Petrus in transfiguratione dixit: *Bonum est nobis hic esse; faciamus hic tria tabernacula (Math. xvii, 4)*. Quod, ut ait Leo, non erat improbum sed inordinatum. Unde et ipse Christus filios Zebedaei potentes sibi sedem a dextris ejus vel a sinistris (Math. xx, 29), prius misit ad laborem quam ad requiem dicens: *Calicem meum bibetis*, quia vidit eis magis expedire, ut per meritorum ordinem digni et fructuosius ad praemia pervenirent.

Quia igitur nec per se sacramentum, nec per se expediebat in sacrificio suo dare corpus suum, sacramentum unum omnibus legalibus sacramentis dignius superordinavit, quo et nobis praedictas incommoditates horroris vel splendoris corpus suum abscondendo auferret, et veritate sui corporis umbras et figuras sacrificiorum veterum complendo ut superfluas repelleret, et eis ipsa sui sacramenti figura quia plus quam figura est, praecelleret. Licet enim Augustinus dicat quia sacramenta in signis diversa sunt, in re quae significatur paria, hoc tamen singulare sacramentum, dum figura et corpus Christi est, sicut Joannes, quia quod praedixit ostendit, propheta et plus quam propheta fuit (Math. xi, 9): ita etiam hoc sacramentum figura est et plus quam figura, significando quidem par consignantibus, sed significans et significatum existendo, praecellens tantum significantibus. Nec

solum pius Dominus umbras et figuras veteres ut A in hoc autem solo quod ex seipso facit, fides exercitatur, ut victa et invicta feliciter coronetur. Victa, inquam, ne comprehendat, sed invicta ne diffilat; dum exteriores quidem sensus, objecta panis et vini specie, colore, odore et sapore, ipsum quod fuerat mentiundo, panem et vinum quod non est nituntur astruere; interior autem intellectus, ipsum quod est corpus scilicet Christi contemplans, nec comprehendere sufficiens, non tamen desistit credere.

Egregium igitur et super omnia excellens sacramentum nobis providit Deus in sacrificio suo, quo corporis et sanguinis sui veritatem panis et vini qualitatibus tectum abscondit digna causa, ne scilicet infidelibus pateat, et eorum blasphemias vilescat, neve nos judicent inhumanos et crudeles, utpote humani corporis comestores et sanguinis bibitores. Fidelibus autem quibus paravit ad salutem, in panis et vini specie et sapore sumendi fecit aptitudinem, ne, ut superius dictum est, si carnis et sanguinis humani colorem videret, saporemque sentiret, humana pietas abhorreret, splendore autem ejus si intolerabili præstringeretur, stuporem mentis incurreret; si glorioso demulceretur, bonorum operum torpore hebesceret. Sicut enim carnalem nobis occupationem abstulit, extirpata multitudine sacrificiorum veterum, ut mentem spiritalibus expediret; ita inusitatis quibuslibet sacrificii sui circumstantiis impedire voluit, quo spiritalibus et liberius nos sibi in suo sacramento uniret. Ne ergo insolita visione mens turbaretur, consuetam suo sacramento reliquit speciem, ut ad interiora contemplanda puriore fidei dirigeremus aciem. Per acceptionem enim hujus sacramenti Christo perfecte uniri et incorporari debemus, et in hac vita conformitate innocentiae quantum possumus, et post hanc vitam simili beatitudine quantum digni fuerimus; nec decet ad exteriora distendi, nec ad multiplicia dissipari, quos ab omnibus, ut unum cum Christo sint, oportet recolligi.

Quod tamen Ecclesiae suae Deus voluit esse tam fructuosum, non omnimodo voluit esse otiosum; quia, dnm in mysterio, quod non est apparet, quod est occultatur, fidei lucta proponitur ut meritum augeatur; dum contra hoc quod videtur, credens quod non videtur, de credita intus veritate, de superata exteriori falsitate duplicem assequitur gratiam. Cætera enim Christi miracula cum sint infidelibus in signum ut convertantur, hoc solum fidelibus datur ad meritum ut illo erudiantur. In illis enim quæ Deus in extrinseca materia fecit, roboratur fides,

in hoc autem solo quod ex seipso facit, fides exercitatur, ut victa et invicta feliciter coronetur. Victa, inquam, ne comprehendat, sed invicta ne diffilat; dum exteriores quidem sensus, objecta panis et vini specie, colore, odore et sapore, ipsum quod fuerat mentiundo, panem et vinum quod non est nituntur astruere; interior autem intellectus, ipsum quod est corpus scilicet Christi contemplans, nec comprehendere sufficiens, non tamen desistit credere.

Hanc credendi difficultatem sancti attendentes et caventes, de hac sacramentali confectione astruenda diu multumque laboraverunt, quia non solum invisibile, sed etiam inusitatum esse viderunt, et admirabile, ut invisibilis sacerdos, visibiles creaturas in substantiam suæ carnis invisibiliter convertat, et quod terrenum est cœleste faciat, ut qui pro nobis tanta in se operatur, nobis de nobis majora promittat. Qui enim aquam pro nobis figurate oblatam sicut et vinum pro se oblatum in veritatem et unitatem sui sanguinis mutat in suo et nostro sacramento, quanto magis nos secum faciet unum in æternitatis suæ præmio? Sed et in tanti mysterii fide, intellectus intrinseci et exteriorum sensuum luctam subinnuens ait Augustinus in sermone De verbis Domini: « Quod videtis in altari panis et calix est, quod etiam oculi vestri renuntiant, quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus, calix est sanguis. »

Sed potest animo ejuspiam cogitatio talis subriri, Dominus Jesus Christus novimus unde carnem acceperit, de virgine Maria scilicet, nutritus est, crevit, sepultus est, resurrexit, cœlum ascendit, illuc levavit corpus suum, unde venturus est judicare vivos et mortuos. Ibi est modo sedens ad dexteram Patris. Quomodo ergo panis corpus ejus, vel quod habet calix, quomodo est sanguis ejus? Ista ideo, fratres, dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur; quod videtur, speciem habet corporalem; quod intelligitur, fructum habet spiritualem. In quo videtur innui, quasi quærat cum Christus in humana forma rationabiliter se gesserit, vel natura humana, vel potentia divina, et in cœlo usque ad diem judicii corporaliter mansurus sit: quis corpus Christi huc deduxerit, vel panem nostrum illuc levaverit, ut tam subito in corpus Christi mutari possit? Quod quia ineffabile est, quomodo corpus Christi hic fiat, et ibi maneat, ad intelligentiam spiritualem et fidem talia cogitantes revocat, qui etsi sciri non potest, credi potest; quia quod videtur, non materiale corpus panis est, sed species corporalis; quod autem intelligitur Christus est, qui omnia quæcumque vult in cœlo et in terra potest. Sicque dum exteriorum sensuum testimonio non acquiescit, nec interiore inquisitione comprehendens, de veritate tamen non titubat; fit per Dei gratiam, ut in tali suo agone fides nostra exerceatur, exercendo augeatur, augendo perficiatur, perfecta coronetur. Unde Au-

gustinus in sermone super Joannem LXVIII (n. 3, A col. 680): « Fides quæ eorum, qui Deum visuri sunt, quandiu peregrinantur, corda mundantur; quod non videt, credit. Nam si vides, non est fides. Credenti colligitur meritum, videnti redditur præmium. Eat ergo Dominus, eat ne videatur, lateat ut credatur; creditus desideretur, ut desideratus habeatur. Quis ergo in hac peregrinatione nostra expedit latere Christum ut credatur, » etc.

Bene igitur Christus sub sacramento dedit nobis seipsum, ut per hoc nobis et fidei meritum, et gratiæ suæ augeat beneficium: dum in terrena quadam, et prorsus stolidæ panis et vini forma, majestatem sapientiæ Verbi Dei substantialiter comprehensam, incomprehensibilem credere et venerari non erubescimus, quæ quantitate et qualitate sua ita ejus excellentiæ videtur indigna, ut nullatenus etiam æstimari debeat, nisi quia ipse est Deus, qui omnia quæcumque voluit fecit in cælo et in terra, nisi quia etiam caro ejus ipsa est cui data est omnis potestas in cælo et in terra, ut potestate tali sit in unitate personæ in cælo et in terra quodcumque, quomocumque sibi placuerit. Hac fide ipsum sacramentum quasi divinum quiddam adoramus, quasi vivum quiddam et rationale alloquimur et rogamus: Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis; quia non quod videtur, sed quod vere est, Christum ibi esse credimus.

CAPUT IV.

Cur fides tantopere exigatur in hoc sacramento corporis Christi.

Quæritur autem quare fides tantopere exigatur in hoc sacramento? Quia videlicet falsa fide mundus periit, quando Adam plus diabolo quam Deo credere præsumpsit, dum in ligno scientiæ boni et mali vetito plus speravit divinitatem assequi, quæ ab hoste promittebatur, quam incurrere mortem quam Deus minabatur. Sicut ergo diabolus non umbram in ligno inobedientiæ, sed ipsum verum et visibilem fructum exhibens, promissit id quod non videbatur, scilicet, *eritis sicut dii* (Gen. III, 5), sic et Deus non umbram, sed ipsum qui in ligno pendit obedientiæ, in suo visibili sacramento exhibens, promittit vitam æternam quæ non videtur, ut dum ea re plus ei modo creditur quam hosti, ut dignum est, sanetur hæc vera fide illa perfida fides, qua olim plus diabolo quam sibi injuste creditum est. Sicut igitur non in ligno vetito, sic nec in Christi sacramento debet visus aut gustus, sed fidei vigere judicium, quia sicut pomum visu decorum et suave ad comedendum, cibus vitalis videbatur, et mortem intulit, sic è contrario sacramentum corporis et sanguinis Christi videtur cibus mortalitatis nostræ, cum vere vita æterna sit. Quapropter utriusque rei media vera fides videtur necessaria, Adæ, ut crederet mortem esse in pomo, et ita

A vitaret; nobis, ut in sacramento Christi vitam credamus, et ita assequamur. Utrique (53) enim ex se contrarium visui esse effectum parit, illud dum videtur cibus voluptatis et vitæ, mortem inferens; istud dum videtur cibus mortalitatis vitam æternam exhibens. Sicut igitur a Petro post trinam negationem trina confessio repetita est, sic ab homine ut salvari possit, pro perfida fide qua periit, vera fides exigenda est, quia tantum sacramentum nec sine fide potest intelligi, nec nos etiam per illud sine fide salvari.

CAPUT V.

Cur magis consecretur in pane et vino et aqua corpus et sanguis Christi, quam in cæteris corporum speciebus.

Quæritur item quare in pane et vino consecretur magis corpus Christi quam in cæteris corporum speciebus, cum cibo mortalitatis non videatur apte vita immortalis designari? Sed sciendum quia Christus in hoc sacramento non se hoc modo significari voluit, quo se habet cum Patre per naturam, sed quo se habet nobiscum per gratiam; quia non scilicet quod sit Patris sapientia, sed quod sit omnium hominum vita, ut sic suam charitatem nobis magis commendaret, et nostram erga se magis accenderet. Vita vero æterna, cum in corporum speciebus nulla perfecta similitudine exprimi potuerit, nulla tamen aptiori quam illa, quæ aliquo modo vita est, quia humanæ vitæ æternæ et retinendæ congruit. Quia enim temporalis cibus et potus noster vita æterna esse non poterant nec debebant, nomine eorum et specie Christus se significari voluit vitam æternam, ut non solum consueta cibi similitudine congrueret in sumendo, sed et eadem cibi similitudine nobis proficeret in sperando: dum scilicet, sicut cibus et potus sunt nostra vita temporalis, quandiu Deo placuerit, sic et multo amplius ipse panis cælestis sit vita æterna, quibus ipse voluerit.

Et quid miram si Creator creaturæ conferre possit vitam æternam, cum etiam creatura creaturæ retinere potuerit æternaliter eam? Sicut enim lignum vitæ in paradiso positum est, quo æternaliter homo in corpore viveret, sic Christus in Ecclesia lignum vitæ seipsum posuit, ut in se credentibus vita æterna esset: quod non solum fuit ipsius Christi mysterium, sed et fidei nostræ magnum firmamentum. Quia si hoc creaturæ non viventi fuit naturale, ut corpori vitam æternaliter retineret, quanto magis vero ligno vitæ viventis, creatori Christo est omnipotentiale, ut corpori et animæ gloriosius conferat æternaliter vitam? Unde etiam quia cibo et potu ita vivimus, ut alterutro carere nequeamus, utrumque in sacramento suo esse voluit, ne si alterutrum deesset, quasi imperfecto vitæ signo, ipse non plena, sed imperfecta vita signari videretur.

Dignum etiam fuit, ut eisdem speciebus quibus alitur et creatur caro et sanguis in quolibet homine

(53) Alias utrumque.

naturaliter, consecratur etiam in Dominico homine spiritualiter, non solum propter commodiorem aptitudinem sacramentalis perceptionis, sed et ut adjuvetur fides aliqua evidentiâ similitudinis, quia si panis in carnem, et vinum in sanguinem cujuslibet transformatur naturaliter, quanto magis, si Deus voluerit, in carnem et sanguinem suum transfertur omnipotentia liter.

Sed et aliis speciebus non potuit aptius significari in nobis unitas suæ incorporationis, quam eis quæ in communibus cibis et potibus familiarius et verius solent incorporari nobis. Item ipsius Ecclesiastici corporis unitas ad invicem aptius signatur: quia sicut panis ex multis granis, et vinum ex multis acinis, sic Ecclesia ex variis personis colligitur. Item, quia panis et vinum proprie proprius cibus et potus est, non bestiarum sed hominum; ideo Christus utriusque est usus mysterio, ut singularis et propria hominum crederetur refectio, cui etiam postmodum per apostolos aquam admisceri voluit, qui communis potus est bestiarum et hominum, ut ad unitatem tanti mysterii pertinere signaret, non solum justorum sed et peccatorum, si poenitere vellent, consortium: ut quod suum erat, ipse per se in exordio sacramenti prius exsequeretur, et nos quod nostri erat mysterii postmodum adderemus. Idem (34) autem cibus mortalitatis videri voluit exteriori in sacramento, cum intrinsecus vere vita æterna sit, nostro contemperavit mysterio, ut quia eodem suo sacramento interius renovamur ad vitam, nec tamen exteriorius immutatur ad immortalitatis gloriam, ita in suo sacramento nihil exteriorius immutaretur, sicut et in nobis nihil exteriorius innovaretur: cum tamen interius idem hoc in nobis inveniremus, quod de ipso crederemus, quia vitam de vita reciperemus. Quia igitur nos necdum apparemus quod sumus, ideo Christus noluit apparere quod est, ut sit desiderabilior, qui tunc quidem apparebit quod est, quando nos apparebimus quod sumus, ut sit gloriosior. Unde divus Joannes in Epistola sua: *Filii Dei sumus, et nondum apparet quid erimus* (1 Joan. III, 2). Et Paulus: *Cum autem apparuerit Christus vita nostra, tunc et nos cum ipso apparebimus in gloria* (Colos. III, 4). Sicut ergo in Eumæus peregrinis a fide peregrinus apparuit in specie (Luc. XXIV, 13), sic nobis peregrinis in mundi exilio peregrina et extranea sibi specie apparet in sacramento, ut quia quod de nobis exteriorius apparet mortale est, mortalitatis cibus ipse exteriorius videatur, cum tamen per ipsam qui immortalitatis est aliaonia, intus vere et invisibiliter mors æterna sanetur.

CAPUT VI.

Cur sumpto corpore Christi non statim etiam in carne vivamus æternaliter, cum ipsum sit vita æterna.

Queritur etiam quandoquidem tantum sacramentum vita est, cum Christus dicat: *Qui manducat*

meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam (Joan. VI, 53), quare non statim etiam in corpore per vim tanti sacramenti vivimus æternaliter, cum ipse non in futuro dixerit, *habebis vitam æternam, sed habet præsentia liter?*

Sed sciendum quia sicut Adæ dictum est: *Quacunque die vetitum comederis, morte morieris* (Gen. II, 17), et tamen eadem die non in corpore, sed in anima mortuus est, sic Christus dicit *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*, non quod in corpore statim æternaliter vivat, sed ut animam quæ prius in Adam mortua fuit quam corpus, per unitatem tanti sacramenti resuscitatam astruat, ut scilicet recto ordine, ipsa quæ peccando a Deo, qui vita æterna est, divisa, prius fuit mortua, per communionem tanti sacramenti, iterum conjuncta Deo et unita credatur, et sit sicut prius rediviva. Quia enim peccando Adam a Deo divisus est, ideo Deus postmodum in morte corporali, dividuum eum facit a seipso, ut in corporis et animæ divisione cognosceret, quia ipse ejus anima, Deo qui vera est vita, non adhæsisset. Quia igitur inos exterior, mortis intrinsecæ tam erat figura quam pœna, ideoque hinc terrendo, hinc monendo erat quædam ipsius culpæ medicina. Si Deus prius abstulisset pœnam medicinali, quam culpam mortiferam, incurabiles non redderet, quia ablata pœna magis condelectaremur culpæ, et ita culpa vigente et obstante, nullus divinæ relinqueretur locus gratiæ. Cum igitur culpa mors sit animæ, interim puniendi erat per temporalis mortis molestiam, et sic sananda per gratiam, ut interim in regno mortis amaritudo passionum et laborum, peccata excoquens, purgaret, et ita gratia cœlestis virtutum germina, quo liberius eo uberius inserens, nos vitæ æternæ reformaret.

Propter peccatorum igitur excoctionem et purgationem non erat interim mors temporalis auferenda, sed æterna, ne aut immundi et impuri requiem obtineremus illicitam, aut imbelles et immeriti, justitiæ reciperemus mercedem nobis indebitam. Non enim esset divinæ discretionis æquitati condignum, ut vel sociata sibi perversorum inunditia suam fuscaret puritatem, vel immeritorum ignavium remunerans, nullo magis merito homini quam lapidi tantæ suæ gloriæ largiretur dignitatem. Ne itaque peccati obstinatione incurabiles fieremus, magna sua gratia mortem non abstulit temporalem ne in æternum moremur; vitam æternam distulit, ut majori etiam merito, majorique fructu reciperemus; quia pro certo nisi ita esset, ad fidem Christi omnes convolarent, tantummodo propter præsentis vitæ æternitatem; et ita dum tantæ securitatis torpore non exercerentur ad bonum, futuræ gloriæ Christi majus omitterent lucrum. Unde etiam Deus Adæ misericorditer prohibuit lignum vitæ, dicens: *Videte ne forte sumat de ligno vitæ. Quia si ille qui in*

(34) Alias *Quod*.

anima perierat per lignum inobolentiae, viveret etiam in carne aeternaliter per concessum lignum vitae, ex toto periisset; dum carne aeternaliter vivens, et in anima peccando aeternaliter moriens, incurabilis esset ut daemones, vel etiam post hanc vitam cum carne victuri aeternaliter ut mali homines. Mali enim etiam in corpore vitam aeternam habebunt, quam tamen magis mortem dixerim, quia Deo qui vere vita est, non placebunt, et ideo sine divina gratia misera eis erit aeternitas, quia aeterna miseria.

CAPUT VII.

Cum temporalibus meritis aeterna retributio fiat.

Quæritur iterum quare aeternitas felicitatis vel pœnæ retribuitur temporalibus meritis, recatus vel justitiæ?

Ad quod respondendum est, quia Deus non temporalem actionem sed perpetuam boni vel mali remunerat vel damnat voluntatem, quæ si in aeternum viveret, in aeternum in suo proposito permaneret, ideoque juste aeternitatem retributionis aeternitati voluntatis appendit. Unde etiam cum ut ait Apostolus, passiones hujus temporis non sint condignæ ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis; quia si ab initio mundi usque ad finem (Rom. viii, 18), non modo quis pro Deo laboraret, sed et pateretur, non tamen esset condignum, ut hoc temporali commercio aeternitatem mercaretur, ne tamen malis diutius liceret peccare ad majorem sui pœnam, ne etiam bonos in mundi exsilio tæderet vivere, si nimia foret eis dilatio ad patriam, breviam. Deus humanæ vitæ dies propter electos, ne pravorum afflictione, vel nimio suo labore deficerent. Sed et ne minuto temporalis laboris aliquod aeterni præmii videretur dispendium, ipsius præcursoris sui vitam quo nemo major, ipso teste, surrexit, triginta duorum et semis annorum esse voluit, sui etiam ipsius, qui super omnes est, eodem numero consumnavit, ut quia *Deus non curat ex quanto tempore, sed ex quanto corde sibi servatur*, perfectionem meriti non temporari ascriberet, sed virtuti. Ecce enim in tantillo tempore plenam obedientiam Deo Patri servavit, quod nullus ab origine mundi facere potuit. Et quis diutius eo vixisset, si temporis diuturnitatem, et non virtutem meritum perfectioni sufficere vidisset? Sed et quomodo Joanne nemo major surrexisset, cum abraham, Isaac et Jacob, et cæteros quamplures in obsequiis divinis diutius laborasse constet? Sed evidens est pro certo, quia etsi plures eo laboraverunt diutius, nemo ferventius et purius qui tempore juventutis suæ inventus est in tentatione fidelis et fortis, quo caro spiritui semper magis est rebellis, adeo ut occidendus etiam Herodem increpare non metueret in carcere, quia fratri suo uxorem suam præsumpisset tollere.

CAPUT VIII.

Cur panis in carnem, et vinum in sanguinem per se consecrentur.

Quæritur quoque quare panis in carnem, vinum

A in sanguinem per se consecrentur, et illud per se caro, et illud per se sanguis dicatur, cum in carne totus Christus, et in sanguine totus Christus sumi credatur, nec tamen divisim duo Christi, sed in utroque unus solus Christus?

Ad quod respondetur, quia iste mos inolevit in Ecclesia ab ipso Christo, qui corpus suum et sanguinem divisim consecravit et dedit, non ad divisionem substantiæ suæ, ut illi duos Christos acciperent, cum in utroque unum Christum acceperint, sed ad discretionem figuræ, ut panis dum dentibus teritur, carnem Christi in passione attritam, et dum vinum in ora fidelium funditur, sanguinem de latere Christi fustum signaret.

B Sed nec ideo corpus et sanguis per se dicitur, quasi corpus exanime, et sanguis effluens et divinus a corpore credi debeat, cum utrumque unus sit Christus immortalis, indivisus; sed in memoriam passionis ejus ita dicitur, quia in ipso sacramento mortem Domini annuntiare debemus. Unde etiam aqua in sacramento admiscetur, non solum ut capiti suo Christo, populum ecclesiasticum uniri significet, sed etiam ut aquam quæ de latere Christi cum sanguine fluxit, repræsentet. Dicuntur autem duo diversa sacramenta panis et vinum, quantum ad diversas suas species, cum tamen sint unum, quantum ad unam eandem suam significationem. Unde Augustinus sacrificium Ecclesiæ dicit duobus consici, duobusque constare: uno scilicet sacramento, quia panis et vinum idem significant, et una re sacramenti, quia corpus et sanguis unus est Christus. C Alioquin non duobus, sed quatuor constaret Ecclesiæ sacrificium, essentque sicut duo sacramenta panis et vinum, sic duæ discretæ res sacramenti, corpus et sanguis, quod est impossibile, cum Christi corpus non sit exsanguis et mortuum.

Deo etiam corpus et sanguis divisim in sacramento videntur, ut quia Christus pro nobis mortuus est, nos qui corpore et anima perieramus, corpus per corpus, et animam per animam redimens, corpus et animam suam pro nostra redemptione in morte divisa fuisse signetur, dum corpus ejus in sepulcro jacuit, anima vero ad liberandas sanctorum animas ad inferna descendit. Cum igitur in tali mysterio corpus per corpus, anima autem Christi significanda esset per aliquam visibilem speciem, nihil inventum est in creaturis, per quod vicinius et aptius repræsentaretur, quam per sanguinem, qui est sedes animæ. In quo etiam ut signetur animas nostras et corpora, animæ Christi et corpori uniri et conformari debere, simul corpus et sanguis sumitur a fidelibus, ut sumpto corpore et anima Christi, toto Christo totus homo, in anima et corpore vivificetur; dum ipsa caro Christi, ut dictum est, non exsanguis et mortua, sed viva et vivificatrix creditur. Unde, ut ait Augustinus, nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne, jure communicatur. Item Gelasius Majorico et Joanni episcopis: *Comperimus quod quidam sumpta tantum corpo-*

ris sacri portione a calice sacri cruoris abtineant, A qui procul dubio aut integra sacramenta accipiant, aut ab integris arceantur, quia divisio unius ejusdemque mysterii, sine grandi sacrilegio non potest provenire (55). »

CAPUT IX.

Cur corpus Christi magis consecretur in pane candido quam nigro, vel cujuscunque coloris, cum sanguis consecretur in cujuscunque coloris vino.

Quæritur autem quare in candido pane consecretur magis corpus Christi, quam in nigro, vel cujuscunque coloris, cum sanguis consecretur in vino albo vel rubro, vel cujuscunque coloris.

• Pane quidem cujuscunque annonæ sive coloris non prohibetur fieri corpus Christi, si necessitas fuerit; sed decet revera cum candidissimum esse et mundissimum si facultas non defuerit, qui transferri debet in splendidissimum corpus immaculati Agni. Sicut enim mucor et vetustas in tali sacramento prohibentur, ne irrogent sumentibus fastidium, sic in eo nihil debet esse, quod sumendi minuat desiderium.

CAPUT X.

Cur magis consecretur corpus Christi in pane azymo quam fermentato.

Item quæritur quare in azymo pane consecretur caro Christi magis quam in fermentato, vel fæcato, cum sanguis consecretur in vino seu defæcato et puro, seu cum fæce, ut musto de racemis statim expresso? Quare igitur fæx vel fermentum in pane refutatur, cum recipiatur in vino quo idem sacramentum conficitur?

Ut ergo supra dictum est, panis et vinum unum sacramentum est; quia in utroque unus Christus est, utrum ergo ex azymo an ex fermentato pane corpus Christi confici debeat inter Latinos et Græcos magna concertatio est, in tantum, ut illi istos *Azymistas*, isti illos *Fermentarios* quasi cujuslibet hæresis notent vocabulo, cum tamen, ut multis bonis catholicis videtur, non sit contra fidem Christianam seu azymum seu fermentatum sacrificetur (56), tum quia utrumque panis est, et sicut utrumque vitam transitoriam, sic corpus Christi dat æternam, tum quia etiam quamvis Christus de azymo pane corpus suum fecerit (forsitan non quia res quæ fiebat hoc exigebat, sed quia cœna in qua hoc factum est, panem alium non exhibebat), panem tamen fermentatum non prohibuit. Quamvis enim in veteri lege præceptum sit azymum panem in pascha comedi, ut per eum figuraretur Christus sincerus et mundus fore, et nos etiam qui manducaturi eramus corpus ejus, similiter moneremur purgari ab omni fermento malitiæ et nequitiae; figura tamen tali in pane illo non indigemus, de quo carnem Christi conficimus, quia qui de figura veteri ad veritatem transivimus, azymam et puram carnem Christi in quocunque pane consecrato sumimus.

(55) Apud Gratian. De consec. dist. II, c. 12, p. 454.

Astruunt etiam, quia sicut ad invocationem divini nominis, quæ in nullo sacramento annuallari creditur, sed sola per Dei gratiam omnia in omnibus operatur, non obsunt vel prosunt sacerdotum merita, quo magis vel minus flant ecclesiastica sacramenta, sic nec color, nec species aliqua panis et vini obest vel prodest, quo minus vel magis corpus Christi fiat, dum tantummodo sit panis et vinum, quorum substantia, ut Christus præcipit, in substantiam corporis Christi et sanguinis transeat.

Dicunt tamen Græci Latinos injuste azyma immolare, cum azyma veteris testamenti sit, et Christus omni vetustate ablata, utpote præseente veritate salutis humanæ superflua, non in azymo, sed in fermentato novum testamentum instituerit. Contendant enim quia novum testamentum non perfecte instituit, nisi omnino vetus tam in azymis quam in cæteris suis ritibus destituisset. Detestantur ergo Latinorum sacrificia, quia in eis ipsos judaizare reputant, immolando azyma.

Dicunt econtra Latini Christum in azymo pane novum testamentum instituisse, quia cum XVI luna ad vesperum vetus testamentum compleverit et novum instituerit, fermentatum in cunctis finibus Israel inveniri non licuit; quapropter quia cœna ipsa in qua hoc factum est panem tantummodo azymum exhibebat, azymo pane novum testamentum instituit. Quod si Christus non judaizando fecit, quis nes eum imitando judaizare dixerit? Sed opponunt Græci Christum fermentatum panem mirabiliter sibi exhibuisse, sicut de quinque panibus legitur millia hominum pavisse.

Econtra Latini: Quia hoc miraculum eum fecisse non legitur, licet potuerit, quod tamen fecerit nulla auctoritate firmatur; præsertim qui cœtenus ita legem servaverat, ut ex ea nec iota unum solvere voluerit. Quia enim natus ex muliere, factus sub lege, debitor legis extiterat; si cœtenus legem solvisset, legem transgrediendo peccator fieret, causaque nostræ salutis periret. Nisi enim omnino innocens et mundus pro nobis immundis et injustis occumberet, non alienæ, sed suæ culpæ debitum moriendo solveret, et sic Adæ peccato non deleto, regnum mortis æternæ non cessaret. Cum enim de observantiâ azymorum lex dicat: *Quicumque fermentatum comederit, peribit anima illa de Israel (Exod. XII, 15)*, justam occisionis suæ causam Judæi invenissent, si eum ut legis transgressorem punirent. Qui enim adversus eum tam studiose tot falsos testes subornaverunt, proditore ipso qui cœnæ interfuit deferente, tam justam causam non reticuisissent.

Opponunt Græci: Quia et si ante passionem legis debitor fuit, post resurrectionem legi nihil debuit, quia, ut ait Apostolus, Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur, quod enim vivit, vivit Deo. Quoniam igitur post resurrectionem non legi, sed Deo vivit, ideo

(56) Hæc est vera sententia

ipse nil jam legi debens, baptismum novæ gratiæ, A quod ante non fecerat, in remissionem peccatorum non Judæis tantum, sed et omnibus gentibus prædicari et præstari instituit. Unde etiam astruunt, quia etiamsi Christus panem azymum consecraverit, non tamen hoc imitandum sit in ipso, sicut nec circumcissionem cum baptisate, nec celebrationem veteris paschæ cum novo usurpamus : quamvis ipse ut mediator novi testamenti ac veteris, illud complendo, istud instituendo, peragere sit dignatus ; quia ante passionem quidem aliqua novi testamenti ac veteris pro sua dignitate rite perfecit, sed post resurrectionem omni legalis vetustatis umbratica superfluitate remota, solius gratiæ veritatem omnibus instituit.

Dicunt econtra Latini, quia revera hoc salubriter imitandum est in ipso, quod Ecclesiæ suæ faciendum tradidit, exemplo, testimonio, præcepto. Cum enim dixisset : *Panis quem ego dederò, caro mea est pro mundi vita, azymum panem benedixit, fregit et dedit, dicens : Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur.* Et addidit : *Hoc facite in meam commemorationem.* Cum ergo testatus sit azymum panem corpus suum factum, et sine exceptione præceperit hoc in sui memoriam faciendum esse ; quis, attestante Deo, non credat azymum panem corpus Christi fieri ? quis ad hoc idem faciendum non obediat præcipienti, sub exemplo idem faciendi ? Si mortiferum scisset Christus fidelibus suis fore de azymo corpus suum conficere, sicut cætera peccata ne hoc faceremus interdixisset, vel saltem facere non præcepisset. Nunc autem cum dixerit, *Hoc facite*, et azymum non exceperit, quis audet excipere quod ipse non exceperit ? aut quis audet prohibere quod ipse in sacramento suo non prohibuit ? Sed ipse faciens, nos hoc ipsum facere præcepit. Cum dicit, *Hoc facite*, convenienter subauditur, *quod ego* ; quis æque competenter subaudire audeat, *sed non de hoc unde ego* ?

Hæc, si mutandum est fermentato azymum mutetur etiam quolibet alio liquore vinum. Si enim vinum recipitur, cur azymum refutetur ? cum sicut ex azymo, sic ex vino Christus vetus pascha fuerit, et novum inchoaverit, et utrumque nobis in sacramento suo æque celebrandum tradiderit ? Judæi autem æque utantur in suis cæremoniis vino sicut et azymo, Hoc utique Christus faciens, non fecit tantummodo ut præceptum de azymis in pascha servaret, sed etiam ut fermentarios quos prævidebat, reprobandos, azymitas approbare ; aut certe si etiam fermentarii approbarentur, ipse azymitas, azymitas præponeret. Si enim divina sacramenta per eas elementorum species quæ digniores sunt, celebrare debemus, quem panem digniorem existimabimus (87), quam eum quem et vetus lex ad significandam, et Evangelium elegit ad exhibendam Dominici corporis veritatem ? In lege azymus panis afflictionis dicitur, ut per hoc etiam nos, qui memoriam passionis Christi in sacramento recolimus, animas nostras

affligere doceamur. In gratia enim, ut ait Apostolus, non in fermento veteri, sed in azymis sinceritatis et veritatis epulari monemur (*I Cor. v, 8*), ut per azymum sinceri et puri esse debere signemur.

Quid igitur ad consciendum Christi sacramentum dignius, quam illud quod et veritate et figura, salutem omnimodis operatur ? Nec tamen figuris utentes judaizare putandi sumus, quia licet in hoc idem faciamus quod Judæi, non tamen eadem causa facimus qua et ipsi, quia non facimus ut judaismum servemus. Et cum ipsi suis figuris futura tantum portendant, non Christum per azymi signam qualemcunque futurum significamus, sed potius quod sine fermento, id est, infectione peccati fuit ille cujus corpus immolatur, representamus : et nos ipsos, secundum Apostolum, ut epulemur non in fermento malitiæ et nequitæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis admonemus.

Cum ergo nos Christum non talem futurum ut Judæi, qui figurant futura et expectant, sed fuisse purum, ut Christiani significemus, et nos tales fieri qualis ipse est, moneamus : in azymo frustra nos reprehendunt Græci, nisi forte velint, ut quia vetera transierunt, in quibus futurorum umbræ necessariæ erant, nullis figuris utantur Christiani. Ubi est quod ait Apostolus : *Consepulti sumus cum Christo per baptismum in mortem* (*Rom. vi, 4*), si baptismus non est nobis figura mortis Christi et sepulturæ ? Sed forte non eisdem nos uti volunt figuris, quibus illi utuntur in suis cæremoniis ? Sed si idem velatur azymum quia eo utuntur Judæi in ritibus suis, ita etiam eorum vetetur fermentatum, quia eo etiam utuntur Judæi in sacrificiis suis. Unde in Levitico : *Offeret panes fermentatos cum hostia gratiarum, quæ offertur pro pacificis* (*Levit. vii, 13*). Item in eodem : *In Pentecoste offeretis panes primitiarum de duabus decimis similæ fermentatæ* (*Levit. xxiii, 17*).

Quia ergo nulla ratio cogit ut azymum a Christi sacrificio repellatur, dignum est ut quod Græcam instituit, omnis autem Ecclesia præter Græcam a primordio sui ex traditione principum Ecclesiæ, Petri scilicet et Pauli, celebravit, indesinenter conservet, donec Christus ad iudicium veniat, sicut ipse instituit. Si enim quia Apostolus ait : *Vetera transierunt, ecce omnia facta sunt nova* (*I Cor. v, 17*), credantur transisse omnia, et perisse veteris testamenti instituta, ibi est dilectio Dei et proximi, ubi sunt præcepta Decalogi, ubi est ordo levitarum et sacerdotii, dedicatio altaris et templi ? Hæc omnia ab illis ad nos non deficiendo, sed proficiendo transierunt. Encæniam, Pascha, Pentecosten, Quadragesimam, quia in veteri lege instituta sunt, celebrari non desistimus ; pontifices, sacerdotes, levitas, reliquosque ecclesiasticos ordines ad exemplum veterum institimus, et cætera quamplura in hunc modum.

(87) Alias æstimabimus.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Quod sancti quibusdam suis auctoritatibus videntur astruere, hæreticorum sacramenta esse irrita et noxia.

Quia de peccatoribus ministris, sed tamen ecclesiasticis, quod vera et rata sacramenta celebrent astruximus, nunc de extra Ecclesiam peccatoribus hæreticis scilicet vel schismaticis, quamvis non rata, si saltem vera sint quæ celebrant, videamus: maxime quia sancti aliquibus in locis ea sacramenta esse negant, et potius ea sacrilegia vocant.

Et quia de corpore et sanguine Domini, quod presentis est negotii, major est dubitatio, de ipso, ipso auxiliante, sed et de cæteris, præsens fiat disputatio. Positis ergo auctoritatibus quibus sancti hæreticorum sacramenta detestantur tanquam irrita, et quantum ad ipsos noxia, subjungamus auctoritates et rationes quibus astruantur, quantum ad Deum, vera et sancta.

Ait Augustinus: « Extra catholicam Ecclesiam veri sacrificii locus non est. » Pelagius papa Viatori et Pancratio inter cætera: « A schismaticorum sacrificiis, potius autem sacrilegiis abstinere debetis. » Item idem ad eosdem: « Non est corpus Christi quod schismaticus conficit. » Item Augustinus in Enchiridio (cap. 5, t. VI, c. 196): « Si quæ ad Christum pertinent cogitentur, nomine tenus invenitur Christus apud quoslibet hæreticos: re autem ipsa non est apud eos. » Item Cyprianus (58): « Constat eos oleum unde baptizati unguuntur sanctificare, et eucharistiam apud illos fieri non posse: ubi spes nulla eum, et fides falsa, ubi omnia per mendacium geruntur. » Item Ambrosius in libro De initiandis rudibus (De myst., cap. 4, t. II, col. 330): « Non sanat baptismus perfidorum, non mundat sed polluit; quia in harum diluvio aquarum ad Deum non approximatur. » Item Hieronymus in Aggæum prophetam (cap. 2, t. VI, c. 764): « Omne quod fecerint hæretici, vel quod mihi obtulerint, vel vota vel cætera, contaminata erunt in conspectu meo. Quamvis enim sancta videantur specie sui, quæ offeruntur; tamen quia tractata sunt ab illo qui pollutus est in anima, polluuntur omnia. » Item B. Gregorius in Dialogo (lib. III, c. 31, t. II, col. 345): « Superveniente Paschalis festivitatis die, ad Erminigildum perfidus pater Arianni episcopum misit, ut ex ejus manu sacrilegæ consecrationis communionem perciperet, atque per hoc ad patris gratiam redire mereretur. Sed vir Deo dilectus ejus a se perfidiam dignis incropationibus repulit. » Item idem: « Cur non perpenditur quia benedictio illi in maledictio-

(58) Ita legitur in sententia episcoporum 87 de hæreticis baptizandis (inter opera S. Cypriani, pag. 330), quam damnavit sedes apostolica.

A nem convertitur, qui ad hoc ut fiat hæreticus promovetur? » Item: « Sacerdotium illic subsistere non arbitror. » Item Cyprianus: « Ad hæc omnia accedit etiam illud malum, ut antistes diaboli audeat eucharistiam facere, cum nec sanctificari illic oblatio possit, ubi Spiritus sanctus non est. » Et paulo post: « Falsa altaria et illicita sacerdotia, et sacrilega sacrificia, et omnia adulterata fingentes: inter ethnicos et publicanos computentur omnes, quos constat a charitate atque unitate Ecclesiæ catholicæ recessisse. Ergo omnia quæ faciunt hæretici carnalia sunt, inania et falsa. Non statim suscipienda et assumenda sunt, quæ jaclantur in Christi nomine, sed quæ geruntur in Christi veritate. Quomodo enim perficere quæ agunt, et impetrare aliquid a Deo possunt, qui contra Deum quod eis non licet moliantur? » Item Gregorius in Moralibus (lib. XIII, c. 1, col. 733): « Hæreticorum sacrificia Deo accepta esse nequeunt, nisi pro eis universalis Ecclesiæ manibus offerantur. » Item idem (lib. XV, cap. 3, n. 13, col. 1148): « In una namque domo agnus comeditur: quia in una catholica Ecclesia vera hostia Redemptoris immolatur. »

His omnibus auctoritatibus videntur sancti astruere, extra Ecclesiam ab hæreticis vel schismaticis corpus Christi confici non posse cum nec Christus, nec Spiritus sanctus, per quem omnia sanctificantur, sit apud eos, nec locus sacrificii, nec sacerdotium subsistat apud eos: et ideo offerant sacrificia sacrilega, inania et falsa. Ad hoc etiam accedit, quod cætera sacramenta forma sunt tantum et figura sanctorum effectuum, non ipsa veritas, possuntque apud hæreticos vera quidem dici quantum ad formam, et inania et falsa, quantum ad effectum gratiam, quam apud eos non conferunt. Sed sacramentum corporis Christi cum nullatenus sit sine corpore Christi, si verum est apud hæreticos, nullatenus est inane et falsum apud eos, quia ubicunque est sacramentum corporis Christi, ibi et Christus, qui non est inanis et falsus, sed semper verus. Si ergo sacrificium eorum est sacrilegum, cum Christus sit sacrificium, ergo Christus est sacrilegus. Si non est acceptum Deo, ergo Filius in quo sibi Pater complacuit, Patri non est acceptus. Si non est accipiendum et assumendum ab hominibus, ergo ille qui adorandus est ab angelis, est ab hominibus reprobandus et respiciendus.

Quod de Christo, qui Agnus immaculatus est, sentire est nefarium, ut alieno scelere aliquatenus eum credamus contaminandum, qui omnia peccata mundi solus pertulit et abstulit. Ne ergo aliquate-

nus de eo credatur hoc inconveniens, consentiunt Pelagio, quod non sit corpus Christi, quod schismaticus conficit, et Cypriano, quod apud hæreticos eucharistia fieri non possit, voluntque invocationem divini nominis, quam Gregorius sacrilegam consecrationem vocat, in hoc irritam duci, qui Cyprianus dicit non statim suscipi debere, quæ jactatur in Christi nomine, sed quæ geruntur in Christi veritate, ut dum omnino nihil esse astruunt, quod hæretici conficere videntur, ignominiam illam a Christo auferant, quam sancti de sacrificiis, vel cæteris hæreticorum sacramentis attestantur.

CAPUT II.

Quod solius Dei sit, omnia sacramenta facere semper vera et sancta quantum ad ipsum.

Sed si ita est credendum, quam late pateat inconveniens videamus. Primum invocationem divini nominis in sacramentis suis annullari, credere nefas est. Ait enim Augustinus ad Parmenianum (lib. II, c. 6, t. IX col. 32) : « Sacrificia, inquit, impiorum execratio est Domino. Etenim inique offerunt illa. » Et post pauca : « Sacrificia ergo impiorum eis ipsis oberunt qui offerunt impie. Nam unum idemque sacrificium propter nomen Domini quod invocatur, et semper sanctum est, et tale cuique sit, quali corde ad accipiendum accesserit. » Item idem in homilia super Joannem 80 (n. 3, t. III, col. 703) : « Unde ista tanta virtus est aquæ, ut corpus tangat et cor abluat, nisi faciente verbo? Non quia dicitur, sed quia creditur. » Item ad Donatistas : « Si Deus adest sacramentis et verbis suis, per quoslibet adjuvantur, et sacramenta Dei ubique recta sunt, et mali homines quibus nihil prosunt, ubique perversi sunt, id est intus et foris. » Item : « Ergo non foris, sed nec intus quisquam qui ex parte diaboli est, potest in se vel in quoquam maculare sacramentum quod Christi est. » Quomodo enim posset maculare malus quod non potest consecrare vel meliorare bonus, quod solus efficit Christus et nullus alius? Si enim alius efficeret, jam ad Christum non attineret. Sed quod bonum sine summo bono esse posset? Quamvis ergo omnia sacramenta Christi esse dicantur et Ecclesiæ, non tamen ita ut in eis Ecclesia Christo, quasi par conferatur, sed ut particeps Christi gratiæ astruatur, ut et solius Christi sint, quantum ad potestatem qua fiunt; et Ecclesiæ, quantum ad utilitatem qua conferuntur, ut in eis et ille suam exhibeat gratiam, et illa suam suppleat indigentiam. Sciens enim Christus vel hominum peccata impedire, vel merita non sufficere ad vitam, sacramentorum suorum adhibuit gratiam, ut Ecclesia quod minus habet in meritis, divinis credens suppleri sacramentis, quanto in sua imperfectione Deo esset humilior, tanto in superabundantia beneficiorum ejus fieret perfectior. Quod ergo suis Christi gratia reservavit privilegiis, nihil debere voleit ministrorum meritis vel officiis, sed quod suum est ita fecit sibi libere liberum, ut nec eorum

A dignitate sit melius, nec indignitate deterius, ne vel boni divino operi superaddidisse videantur, tanquam Deo meliores, vel mali minere, tanquam contra Deum fortiores, vel tanquam sint ipse Deus suum omnino deputare quod omnino divinum est. Ne ergo sacramenta Ecclesiæ bonorum vel malorum hominum, sed solius Dei esse astruantur, apud omnes indifferenter quantum ad se, vera et sancta esse creduntur; ut cum apud omnes ab eodem eadem sint semper, sicut Deus incommutabilis seipso nunquam pejor vel melior est, sic et sua sacramenta incommutabiliter apud omnes eadem nunquam seipsis sint pejora vel meliora.

CAPUT III.

Quod sacramenta Christi pro meritis ministrorum fieri credenda non sunt, ne pereat unitas sacramentorum et Ecclesiæ.

Si enim pro meritis ministrantium apud hos vel illos melius vel pejor fieri putarentur, jam non Christi gratiæ, sed eorum meritis ascriberentur, et cum quilibet nunc pejor nunc melius, non idem sed diversum sit, jam non staret unitas baptismi vel corporis Christi; quis baptismus ejus in his vel illis melior vel pejor, esset diversus, et similiter corpus Christi diversum. Si enim a malo mala, a bono bona, a meliori meliora fierent sacramenta, nonne pro variis meritis hominum, varia essent baptismata et Christi corpora? Et si multa corpora Christi, ergo non unus sed multi Christi; nec una Ecclesia, sed multe, quod est nefas. Et quia constat multos Christos non esse, de unitate baptismi et Ecclesiæ videamus, ut de majori magis pateat, quod de minori sacramento probabitur.

Ait Augustinus super Joannem homilia 6 (n. 6, col. 352) : « Per hanc potestatem quam Christus solus sibi retinuit, et in neminem ministrorum transfudit, quamvis per ministros baptizare dignatus sit, per hanc stat unitas Ecclesiæ, quæ significatur in columba de qua dictum est : *Una est columba mea* (Cant. vi, 8), una est matri suæ. Si enim transferretur potestas a Domino ad nostros tot essent baptismata quot ministri, et non staret unitas baptismi. Quamvis ergo baptizent sive justis sive injustis, non tribuitur sanctitas baptismi, nisi illi super quem descendit columba, de quo dictum est : *Hic est qui baptizat in Spiritu sancto* (Joan. i, 33). Petrus baptizet, hic est qui baptizat; Paulus baptizet, hic est qui baptizat; Judas baptizet, hic est qui baptizat. Nam si pro diversitate meritorum baptismus sanctus est, quia diversa sunt merita, diversa erunt et baptismata. Sed quomodo cum baptizat bonus et melior, non idem iste bonus accipit et ille melius, sed unum est et æquale quod accipiunt : sic et cum baptizat malus; quod datum est, unum est, nec impar propter impares ministros, sed par et æquale, propter *hic est qui baptizat.* »

Sed ne patetur dictum de his malis, qui vel ignorantur aut tolerantur in ipsa Ecclesia, ait Augustinus

nus ad Cresconium grammaticum (lib. II, c. 21, t. IX, c. 422) : « Si quaeris quomodo baptizent quos damnavit Ecclesia, respondeo, sic eos baptizare, quomodo baptizant quos damnavit Deus, antequam de illis quidquam judicaret Ecclesia. » Item (lib. III, cap. 5, n. 6, c. 438) : « Si inter bonos ministros, cum sit alius alio melior, non est melior baptismus qui per meliorem datur, nullo modo est malus qui etiam per malum datur, quia idem baptismus datur ; et ideo per dispares ministros Dei munus aequale, quia non illorum, sed ejus est. » Item idem in libro VI De baptisma (cap. 1 t. IX, col. 161) : « Etiam corde tardiores intelligunt baptismum Christi nulla perversitate dantis vel accipientis posse violari. » Item idem in 6 : « Illud et in homine justo, et in homine injusto semper sanctum est, quod neque alicujus aequitate augetur, neque alicujus iniquitate minuitur. » Item idem in libro III De baptismo (cap. 2, col. 113) : « Catholica Ecclesia propterea non debet iterare baptismum qui apud haereticos datus est, ne judicare videatur ipsorum esse quod Christi est, aut eis non habere, quod intus cum acceperint, amittere utique foras exeundo non possunt. Unus igitur idemque baptismus Christi est apud omnes, bonos scilicet et malos, damnatos et non damnatos, haereticos et non haereticos : ita ut per dispares ministros munus Dei semper aequale sit, quia non illorum sed ejus est, nec melius nec pejus quantum ad sanctitatem, nec majus nec minus quantum ad veritatem ; non a dante vel accipiente violatum, non recedenti ab Ecclesia amissum, non redeunti iterandum, ut in quo nullius momenti omnia hominum judicantur merita, sola Dei valore credatur gratia. Si enim pro meritis suis ab Ecclesia recedendo possent amittere, permanendo obtinere, quod ipsi possent conferre vel auferre, ipsorum non Dei videtur esse. » Item quod recedenti esset amissum, redeunti esset iterandum, fierentque duo baptismata, quibus bis renasceretur spiritualiter, semel natus carnaliter. Item, si quod sit apud haereticos non est sacramentum, quod cum illis refutatur, ipsorum non Christi esse judicatur. Item annullatur apud eos invocatio divini nominis, iteranda ut valeat a Catholicis ; sicque gratia Dei jam quasi per se impotens, quod valet hominum meritis debet, jam ubi non gratuita, sed meritis hominum obnoxia, dum apud haereticos nihil sine meritis, apud Catholicos autem operatur tantum pro meritis, et ita gratia jam non est gratia.

Unum igitur idemque apud omnes in sua veritate credendum est esse baptismum, ut catholica eadem in sua unitate Ecclesia. Sicut enim unus est Pater noster qui est in caelis, sic et sponsa ejus mater nostra Ecclesia una est quae generat, sic et unum baptismum quo generat ; quia, licet diversae sint aquae diversis locis et temporibus, non tamen consistetur nisi unum baptismum in remissionem peccatorum ; quia, teste Apostolo, unus Dominus, una fides, unum baptismum (Ephes. IV, 5). Similiter et diversi baptiste,

A semper unum baptismum. Si enim quot baptiste tot patres regenerare crederentur, esset regeneratio generatione deterior. Generatio enim carnalis ab uno homine coepit, ne contra se humana propagi erigeretur, et a se divideretur per superbiam, si non ab uno, sed ab isto et ab illo melius et pejus habuisset originem primam. Quam multo deterius regeneratio spiritualis non ab uno Deo, sed ab isto et ab illo melius vel pejus fieret, si tot patres quot baptistas haberet. Secunda enim generatio nihil amplius conferens quam prima, non coelestis sed terrena, sicut et prima, diceretur ; aliique Ecclesiae terrenis patribus renati, quia filii Dei non essent, nec haeredes Dei, nec cohaeredes Christi fierent, quia in regeneratione sua tanti patris nobilitate et hereditate orbi essent. Ecclesia etiam divisa tot Patribus, variorum schismatum confusione periclitaretur, dum ego Apollo, ego autem Cephas, ego autem Pauli (I Cor. I, 12) ab omnibus adulterinis filiis, quasi in divisionem Christi perstreperetur. Et quae esset charitas ubi non esset unitas ? Cum igitur radix omnium bonorum sit dilectio, Ecclesia sine dilectionis unitate omnium bonorum privaretur et merito et praevio.

CAPUT IV.

Quod Deus pretiosa sacramenta in non pretiosis speciebus posuit, non ut essent vilia et abjecta, sed gratuita.

Ne ergo Ecclesia tot Patres habere videatur, quibus unitatem suam dissipet, et a nobilitate coelesti degeneret, omnia sacramenta solius Dei creduntur esse, quae quam gratuita, quam utilia, quamque magnifica fecerit, studeamus perpendere, et cum viderimus de quantum rebus quanta Ecclesiae suae conferat, si solius Dei sint ipsa, et per ipsa operari manifestissimum fiat. Omnes sacramentales species natura vel quantitate sua ita nullius estimationis sunt in pretio, ut ad sacramentalem dignitatem nullo suo assurgere videantur privilegio : nisi quod dum naturali similitudine sua effectus sacramentalis praetendunt umbram vel imaginem, ad similem sanoti Spiritus gratiam percipiendam magis accendunt et certificant fidem. Verbi gratia : In quatuor speciebus Ecclesiae sacramenta maxime consistunt, aqua scilicet, oleo, pane et vino. Aqua, licet omnibus sit necessaria, nulla tamen sua venalitate est pretiosa. Oleum vero, panis, et vinum in sacramento ita paucitate sua effugiunt pretii quantitatem, ut nullam nisi in spiritali gratia sibi vindicare videantur utilitatem. Quod tamen non ideo fecit Deus, ut quia sacramenta sua specie tenus venalitati non sunt idonea, magis vilia videantur et abjecta, sed magis gratuita, ut dum in eis nihil videtur valere, nisi quod suum est, omnes de eis sibi soli haberentur gratiae, qui in suis beneficiis nostram abstulit expensam ne gravaremur, eam contulit incomparabilem gratiam, ut hilarius juvaremur. Si enim in quibuslibet pretiosioribus speciebus sacramenta sua Deus instituisset, quae natura et quantitate sua ita essent pretiosa, ut mundus

totas non sufficeret ad ea comparanda, non quidem sacramentorum esset digna comparatio, sed difficilis et onerosa pauperibus ad ea fieret accessio. Ideoque ut gratia Dei omnimodo esset gratuita, in sacramentalibus speciebus non quæsit dignitatem, sed aptitudinem. Quia enim aqua exstinguit, mundat, et candidat præ cæteris liquoribus, ideo etiam in baptismate, carnis incentiva exstinguit, peccatorum tam originalium quam actualium labem abluvit, innocentiae candorem reducit: et dum sic cœlestis Patris imaginem reformat, filios adoptionis regenerat. Oleum vero, quia athletis est congruum, incendio et lumini obnoxium, ut contra spirituales nequitiæ humana fragilitas fortius muniatur, oleo christiatis et baptismate et in confirmatione perungitur, ut sic datus Spiritus geminæ dilectionis, animam fide illuminet, dilectione inflammet, spe cœlesti muniat et roboret. Quia vero panis et vinum homini incorporatum, vita est temporalis, ideo Christus hoc sacramento nobis tanquam caput membrum incorporatus fit vitæ æternæ fidelibus. His tribus sacramentis baptismus rite perficitur: ut quia in Trinitatis nomine celebratur, Trinitatis etiam fidem suo ministerio attestans, per aquam Deo Patri nos regeneret, per corporis et sanguinis Christi communionem Filio Dei ad vitam nos concorporet, per olei unctionem Spiritus sancti virtute confirmet, ut qui in initio regenerationis tanta Dei gratia indigni præveimur, non desperemus ad vitæ palmam perducere, si cum eadem admitti voluerimus.

CAPUT V.

Quod tanta sunt Dei sacramenta ut omnium hominum superent merita.

Cujus ergo est tantam conferre gratiam, nisi solius Dei, qui in sacramentorum suorum excellentia ita omnium superat merita, ut ad eorum dignitatem vel potestatem aspirare omnino judicentur indigna? Quis enim de filiis diaboli potest regenerare filios Dei, nisi Pater Deus? Quis peccatores justificare potest, nisi qui pro peccatis nostris mortuus est Christus? Et cum spirituale sit quicquid in baptismo geritur, quis hoc potest peragere, nisi Spiritus sanctus? Frustra enim hoc in Trinitatis nomine fieret, si ad aliam quemlibet a Trinitatis potestate transiret. Non ergo præsumat homo sibi deputare, quod solius Dei est facere. Ait enim Apostolus: *Divisiones gratiarum sunt: unus autem Dominus, qui operatur omnia in omnibus, dividens singulis prout vult* (1 Cor. xii, 4). Unde etiam Christus cum diceret: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto* (Joan. iii, 5), de ministris omnino tacuit, quia de tanta gratia nihil ad eos attingere vidit. Unde beatus Augustinus super Joannem (*Tract. v, n. 15, col. 527*): *« Sed dicit mihi hæreticus: Non habes baptismum, quia malus tibi dedit. Si malus est, inquam, Christus, et malus mihi dedit. De officiali non disputo. Fuerint qualeslibet homines, ego a Christo accepi, ego a Christo baptizatus sum; ego novi, quia docuit me columba quam vidit*

Joannes. Sint justis ministri si volunt; sin autem, securum me facit magister meus, de quo dixit Spiritus ejus: *Hic est qui baptizat* (Joan. i, 33). Si fuerit justus minister, computo eum cum Paulo, qui gloriam suam non quærit, dicens: *Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit* (1 Cor. iii, 6). Neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. » Qui fuerit superbus minister, cum Zabulo computatur, sed non contamnatur donum Christi. Spiritualis enim virtus sacramenti ita est ut lux, et ab illuminandis pura excipitur, et si per immundos transeat, non inquinatur. Cum ergo, teste Apostolo, ministri non sint aliquid, sed Deus qui operatur omnia in omnibus, quid ipsi cum nihil sint in Dei sacramentis operantur cum solus Deus operetur omnia? Unde item Augustinus super Joannem: *« Baptismus talis est qualis est ille in cujus potestate datur; non qualis est ille per cujus ministerium datur. »*

CAPUT VI.

Quod laico vel pagano baptizare permittitur.

Ut ergo ministris auferretur meritorum jactantia, concedunt sancti si necesse sit laico, nec abnegant pagano baptizandi gratiam, quibus sine officio, sine merito non tantum quid permitteretur, si hominum merita vel officia ad baptizandum necessaria viderentur. Unde Gelagius papa, cap. 7: *« Diaconi absque episcopo vel presbytero baptizare non audeant, nisi prædictis forte officiis longius constitutis, si necessitas extrema compellat, quod et laicis Christianis facere plerumque conceditur. »* Item Isidorus: *« Si quis per negligentiam ordinetur antequam baptizetur, debent ab eo baptizari et ipse ulterius non ordinetur. Romanus enim pontifex non hominem judicat qui baptizat, sed Spiritum Dei subministrare baptismi gratiam licet paganus sit qui baptizat. »* Item Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum, cap. 104: *« A quodam ut audio, nescitis utrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis et quid inde sit agendum consultitis. Hi profecto, si in nomine Trinitatis, vel tantum in Christi nomine, sicut in Actibus apostolorum legimus, baptizati sunt: unum quippe idemque est, ut sanctus exponit Ambrosius; constat non esse denuo baptizandos. »* Ne tamen existimetur talis baptismus esse imperfectus, ait e contra Augustinus De baptismo libro iv: *« Potest dici alius alio doctior, alius alio magis vel minus baptizatus dici non potest. »*

CAPUT VII.

Quod sanguinis effusione, vel sola fide baptismus complectitur.

Sed ne sibi etiam attribuant officiales, laicum vel paganum saltem vicem suam explevisse attendant, gratiamque Dei ita liberam, ut nullis hominum meritis vel officiis astricta, quando vult, quomodo vult, eicunque vult, seipsam infundat. Cum enim constet sanctos vel suo sanguine vel sola fide baptizari, quid hic officiales suis attri-

buent meritis, ubi nullus funguntur ministeriis? Cum ergo Deus sine illis baptizet, patet quia hic solus est qui baptizat. Unde Augustinus De baptismo, lib. IV. (cap. 22, tom. IX, col. 139): « Baptismi vicem aliquando implere passionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum est: *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. XIII, 43): beatus Cyprianus non leve documentum assumit; quod etiam atque etiam considerans, invenio non tantum passionem pro nomine Christi id quod ex baptismo deerat posse supplere, sed etiam fidem conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinororum suorum; neque quia credidit passus est, sed dum patitur credit. Quantum itaque valeat etiam sine visibili baptismi sacramento, quod ait Apostolus: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. X, 10), in illo latrone declaratum est. Sed tunc impletur invisibiliter, cum mysterium baptismi non contemptum religionis, sed articulus necessitatis excludit. Et, sicut in illo latrone quod baptismi sacramento defuerat, complevit Omnipotentis benignitas, quia non superbia vel contemptu, sed necessitate defuerat, sic et in infantibus qui baptizati moriuntur, eadem gratia Omnipotentis explere credenda est: quod non ex impia voluntate, sed ex ætatis indigentia, nec corde credere ad justitiam, nec ore confiteri possunt ad salutem (cap. 24, col. 140). Baptismus quidem potest inesse, ubi cordis conversio defuerit; conversio autem cordis potest quidem inesse non percepto baptismo, sed contempto non potest. Neque ullo modo dicenda est conversio cordis ad Deum, cum Dei sacramentum contemnitur (cap. 25, col. 141). » Item in libro Sententiarum Prosperi: « Verus baptismus constat non tam ablutione corporis quam fide cordis, quemadmodum doctrina apostolica tradit dicens: *Fide mundans corda eorum* (Ephes. V, 26). Et alibi: *Salvos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum* (I Petr. III, 21). Ecce cum Dominus dicat in Evangelio: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* (Marc. XVI, 16), et sola fide sine baptismo salvantur homines ut latro, et solo baptismo sine fide ut pueri; sed tunc tantum cum non contemptus religionis, sed articulus necessitatis alterutrum excludit. » Unde Isidorus De officiis (lib. II, cap. 23, t. VI, p. 467, ed. Arev.): « Parvuli alio proficiente baptizantur, quia adhuc loqui vel credere nesciunt, sicut ægri, muti, vel sardi, quorum vice alius profitetur, ut pro eis respondeat dum baptizantur. » Item Augustinus De libero arbitrio (lib. III, cap. 23, t. I, col. 657): « Illud perscrutari homines solent, sacramentum baptismi Christi quid parvulis prosit, cum eo accepto plerumque moriuntur priusquam ex eo quidquam cognoscere potuerint. Qua in re satis pie

A rectoque creditur prodesse parvulo eorum fidem, a quibus consecrandus offertur. Et hoc Ecclesie commendat saluberrima auctoritas, ut ex eo quisque sentiat quid sibi prosit fides sua, quando in aliorum quoque beneficio, qui propriam nondam habent, potest aliena commodari. O ineffabilis Dei gratia, quæ ubi alterutrum deerat necessitatis articulo, et fidem prævenit sacramenti mysterio, et sacramenti vicem complex fidei merito, ut nullis legibus tenearis astricta, ne quantum in te est salutis æternæ aliquatenus patiamur dispendia! Ne tamen sit mirum quod sine ministris Deus per se quod suum est operetur, quid in utroque legis et gratiæ in initio fecerit videamus. Ait Dominus ad Moysen: *Congrega mihi septuaginta viros, et duce eos ad tabernaculum fœderis, et auferam de spiritu tuo, tradamque eis* (Num. XI, 16). Non dixit: *Auferes, et trades, sed auferam et tradam*. Quod ne forte ducati Moysi imputaretur, duo ex his qui descripti fuerant, ad tabernaculum non venerunt, et tamen Moysæ non ducebant sicut et cæteri spiritum acceperunt. Similiter et in nova gratia, cum solebat tantum dari per impositionem manus, tamen adhuc loquente Petro cecidit Spiritus sanctus super omnes (Act. X, 44). Quis ergo divinam gratiam suis imputet meritis vel officiis, cum in legislatore, in apostolorum principe, Deus ad eam prout vult distribuendam, neutrum horum assumpsit? »

CAPUT VIII.

C *Quod sicut in baptismo, sic in conficiendo Christi corpore, nihil a bono magis, nihil a malo minus fiat.*

Quia igitur astructum est ad officialium merita baptismi gratiam non attingere, videamus etiam de Christi corpore et sanguine conficiendo: quamvis ubi constat de minori satis etiam de majori videatur sacramento. Corpus enim Christi et sanguis non solum per baptismum est, sed et fundamentum ejus et completio, adeo ut sicut Eva de latere Adæ dormientis, sic et Ecclesia producta credatur de latere Christi in morte quiescentis; quia, sicut illa inde generata, sic ista inde regenerata. Unde mirifice sua profluxerunt sacramenta, aqua in regenerationem; sanguis in redemptionem. Unde Joannes in Epistola sua, ait: *Hic est qui venit per aquam et sanguinem Jesus Christus, non solum in aqua, sed in aqua et sanguine* (I Joan. V, 6). Et bene repetiit, quia nihil profuisset aqua sine sanguine, qui non solum abluit, sed et redimit, sed et quia redimit, ideo abluit. Unde in Apocalypsi: *Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni* (Apoc. VII, 14). Ne igitur etiam de hoc majori sacramento aliquid sibi usurpet ministrorum arrogantia: quid sancti inde sentiant attendamus.

Ait Augustinus in libro De corpore Domini: « Contra catholicam Ecclesiam in mysterio corporis et sanguinis Domini, nihil a bono magis, nihil a malo minus perficitur sacerdote, quia non in merito con-

secrantis, sed in verbo efficitur Creatoris, et in virtute Spiritus sancti. Si enim in merito sacerdotis, nequaquam ad Christum pertineret. Nunc autem sicut ipse est qui baptizat, ita ipse qui per Spiritum sanctum hanc creaturam suam efficit carnem, et transfundit in sanguinem. Credendum est enim quod in verbis Christi sacramenta conficiantur. Cujus enim potentia creantur prius, ejus utique verbo ad melius recreantur. » Cum ergo Augustinus ea quæ prius creata sunt, dicat iterum in sacramento creari, si hoc homines possent facere, constaret eos esse factores corporis Christi, et ita quasi creatores esse Creatoris sui, quod est impossibile. Ait enim Eusebius Emisenus : « Invisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui verbo suo secreta potestate convertit. » Item B. Ambrosius : « Ubi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Consecratio igitur quibus verbis est, et cujus sermonibus ? Domini Jesu. Ergo sermo Christi hoc conficit corpus. » Item Augustinus in homiliis : « Ante verba quando offertur panis dicitur, ubi verba Christi deprompta sunt, non jam panis, sed corpus Christi appellatur. Si ergo invisibilis sacerdos corpus suum verbo conficit, quomodo sit vel in verbo, vel in merito alicujus visibilis sacerdotem, quomodo id a bono melius, a malo pejus conficiatur sacerdote, a quo nullatenus ? Quod cum ita sit, jam non secundum diversa merita, diversa Christi corpora, sed semper unus Christus est, qui quibuscunque ministris sacrificantibus, solus est pro nobis offerens et oblatus. » Unde Augustinus in libro De Trinitate (lib. IV, t. VIII, col. 823) : « Quid tam grate offerri et suscipi posset, quam caro sacrificii nostri, corpus effectum sacerdotis nostri, ut idem unus ipse verusque mediator, unus esset qui offerebat, et quod offerebat ? » Item idem ad Parmenianum (lib. II, c. 6, t. IX, col. 32) : « Sacrificia, inquit, impiorum exsecratio Domino, etenim inique offerunt illa. » Jam supra responsum est, quia non est iniquus Christus, qui seipsum pro nobis obtulit, et noster in cælo mediator est, quo suam Ecclesiam gubernante, bonis mali non oberunt, qui vel ignorantur, vel pro pace tolerantur.

CAPUT IX.

Quod sacramenta hæreticorum de Ecclesia sunt, et in Ecclesia fiunt.

Sed opponunt, quia extra Ecclesiam non est locus sacrificii, nec est Christus, nec Spiritus sanctus apud hæreticos. Econtra Augustinus ad Vincentium Donatistam (95, n. 45, t. II, col. 249) : « Ex catholica Ecclesia sunt omnia sacramenta Dominica, quæ sic habetis et datis, quomodo habebantur et dabantur etiam priusquam inde exiretis, nec tamen ideo non habetis, quia non estis ibi unde dabatis. » Item ad Emeritum (87, n. 9, t. II, col. 212) : « Sacramenta quæ non mutastis, sicut habetis approbantur a nobis, ne forte cum vestram pravitatem

A corrigere volumus, illis mysteriis quæ in vestra pravitare depravata non sunt, sacrilegam faciamus injuriam. » Item Augustinus in libro De baptismo (lib. I, c. 8, t. IX, c. 85) : « Qui seipsos a societate cæterorum separantes, charitate violata, unitatis vinculum rumpunt, si nihil faciunt eorum quæ in unitate acceperunt, in omnibus separati sunt, et ideo quem sibi sociant, si ad Ecclesiam redierit debet omnia quæ non accepit, accipere. Si vero nonnulla eadem faciunt, non se in eis separaverunt, et ex ea parte Ecclesiæ connectuntur. In sacramenti sanctitate, qua contra nos non sunt, pro nobis sunt in schismatis vulnere, quo cum Christo non colligunt, spargunt. » Cum igitur ex catholica Ecclesia sint omnia sacramenta Dominica, nullo excepto, etiam apud hæreticos qui etiam ex ea parte Ecclesiæ connectuntur, quia ea rite celebrant, quis dubitet sacramentum sacrificii divini ubicunque fiat, intra Ecclesiam esse, cum sit de Ecclesia ? Sed tamen sciendum est quia, cum apud eos etiam sacrificium Christi sit de Ecclesia quantum ad sui veritatem, locus tamen ipsius non est his qui sunt extra Ecclesiam, quantum ad eorum utilitatem, quia cum Filius hominis apud eos non inveniat ubi caput suum reclinet, nec ipse Christus, nec Spiritus sanctus apud eos est per gratiam, qui tamen apud omnes est, et nusquam deest per majestatis suæ præsentiam

CAPUT X

Quod sacramento tenus sacerdotium apud hæreticos maneat omnino integrum.

C Sed iterum opponunt, quia sacerdotium non subsistit apud eos. Et quid potest per eos consecrari, qui neque pro merito, neque pro officio aliquid agunt ? Ut enim ait Ambrosius in libro De mysteriis initiandis (cap. 5, col. 332) : « Cum Scriptura testetur, quod ab Jeroboam preces ignis descendit de cælo, et rursus precante Helia ignis missus est (Judic. VI, 21), qui sacrificium consumpsit non merita personarum consideres, sed officia sacerdotum. » Apud hæreticos autem nec merita sunt, nec officia. Ait autem D. Augustinus in libro Quæstionum Veteris Testamenti (III Reg. XVIII, 38) : « Per quod ostenditur Spiritum sanctum gratiarum, non personam sequi digni aut indigni, sed ordinem traditionis, ut quamvis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere nisi fuerit ordinatus, ut officium ministerii exhibeat. » Cum igitur non merita sint consideranda, sed saltem officia, quia nemo potest benedicere nisi ordinatus sit, ut officium ministerii exhibeat, quomodo benedicere possunt hæretici ubi non subsistit ministerii officium, quod recedendo ab Ecclesia in oculis Domini amiserunt ? Sed econtra ait Augustinus in Genesi ad litteram (tomo tertio) : « Etsi aliqua culpa quis ab officio removeatur, sacramento Domini semel imposito non caret, quamvis ad judicium permanente. » Item ad Parmenianum (lib. II, cap. 43, t. IX, col. 45) : « Quod quidam dicunt baptismum quem accepit non amittit qui recedit ab Ecclesia, sed jus tamen dandi quod ac-

cepit amittit, multis modis apparet frustra et inane dici. Primo, quia nulla ostenditur causa cur ille qui ipsum baptismum amittere non potest, jus dandi possit amittere. Utrumque enim sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur; illud cum baptizatur, istud cum ordinatur, ideo non licet a catholico utrumque iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes etiam præpositi pro bono pacis, correcto schismatis errore, suscepti sunt, et si visum est opus esse ut eadem officia gererent quæ gerebant, non sunt rursus ordinati. Sed, sicut baptismus in eis, ita ordinatio mansit integra, quia in præcisione fuerat vitium, quod unitate pacis correctum est, non in sacramentis, quæ ubicunque sunt, ipsa sunt. » Item idem ad Donatistas (De baptismo lib. iv, cap. 4, t. IX, col. 124): « Sicut ut urgeri videor, cum mihi dicitur, ergo hæreticus dimittit peccata, cum juxta te baptizatur, sic et ego urgeo cum dico: Ergo avarus religionis simulator peccata dimittit. Si per vim sacramenti Dei, sicut et ille ita et ille, si per moritum suum, nec ille nec ille. Illud enim sacramentum et in malis hominibus Christi esse cognoscitur; in corpore autem unicæ columbæ, incorruptæ, sanctæ, pudicæ, non habentis maculam aut rugam, nec ille nec ille invenitur. » Item idem: « Cum tantum valet baptismus per hominem contemptibilem, quantum per Apostolum datus, ita nec illius nec illius, sed Christi esse cognoscitur. »

Sed quia jus dandi baptismum tam laxum (59) est sacramentum, ut etiam laicis, si necesse est, concedatur, videamus si ordinatio hæreticorum integra, ut dictum est, in dando baptismo, sit etiam integra in Christi corpore consecrando.

Ait Hieronymus ad Luciferianum: « Sicut hic est qui baptizat Christus, ita hic est qui sanctificat. » Et paulo post: « Oro te, inquit, ut aut sacrificandi ei licentiam tribuas, cujus baptismum probas, aut reprobes ejus baptisma, quem non putas esse sacerdotem. Neque enim fieri potest, ut qui in baptismo sanctus est, sit ad altare peccator. » Quia igitur qui hæresi vel schismate ab Ecclesia recedit, sacrorum ordinum sacramenta non amittit, quæ ubicunque sunt, quæ ipse quidem sicut etiam ecclesiasticus peccator non per meritum suum, cum neuter in corpore unicæ columbæ invenitur, sed per vim ipsorum sacramentorum sicut ille et ille administrat, sacerdotium omnino integrum, apud hæreticos, quamvis ad judicium, manet, cum, ut ait Hieronymus, æque sit eis concedenda licentia sacrificandi sicut et baptizandi.

Item cum Augustinus astruat recedentem ab Ecclesia, sicut baptismum, sic nec ordinem dandi baptismi posse amittere, quia utrumque sacramentum quadam consecratione homini datum, non est a Catholico iterandum, quod et usu comprobans ecclesiastico, dicit quod ex ipsa parte venientes, non sunt rursus ordinati, ut eadem officia gererent quæ ge-

(59) *Alias latum.*

rebant; sed, sicut baptismus, ita ordinatio eis mansit integra, quis dubitet hæreticis integram sacrificii esse administrationem, cum et si amissa creditur iteranda sit, quod est nefarium, et ipsum sacerdotium non alio modo sit integrum, nisi tam in baptizando quam in sacrificando non immutatum? Unde Leo ad Mauros episcopos (12, n. 6, col. 685): « Maximum quoque ex laico licet reprehensibiliter ordinatum, tamen si Donatista jam non est, ab episcopali, quam quoquomodo adeptus est, non repellimus dignitate. » Item ad eosdem: « Donatum autem Sciscensium ex Novatiano, ut comperimus, cum sua plebe conversum, ita Dominico gregi volumus præsidere, ut Novati dogmatis damnet errorem. » Ecce his hæreticis, Leone annuente, ordinatio redeuntibus non est iterata, sed mansit integra: quæ cum episcopalis fuerit, quis eam neget integram in sacrificando, cum integra concessa sit etiam in sacerdotibus consecrando?

CAPUT XI.

Quod etiam salutare sit sacrificium hæreticorum si munde communicetur a Catholicis.

Quod ipse Augustinus manifesta approbans, apud hæreticos testatur sacrificium non solum verum esse et sanctum, sed et salutare, ita in Dialogo suo scribens ad Petilianum (lib. II, c. 30, t. IX, col. 237): « Petilianus dixit: Si quisquam carmina sacerdotis memoriter teneat, nunquid inle sacerdos est quod ore sacrilego carmen publicat sacerdotis? Augustinus: Ita istud dicis quasi queramus quis sit verus sacerdos, et non quid sit verum baptismum. Ut enim quis sit verus sacerdos, oportet ut non solo sacramento, sed justitia quoque induatur, sicut scriptum est: *Sacerdotes tui induantur justitiam* (Isa. lxxxi, 9). Qui autem solo sacramento sacerdos est, quamvis ipse non sit verax, quod dat tamen verum est, si non det suum sed Dei. Si Apostolus nescio cujus alienigenæ testimonio, quia verum comperit, etiam ipse attestatus est, cur nos apud quemlibet invenerimus quod Christi et verum est, etiamsi apud quem invenitur perversus et fallax est, non discernimus vitium quod homo habet et veritatem quam non suam, sed Dei habet, et dicimus, sacramentum hoc verum est, sicut ille ait, testimonium hoc verum est? » Item: « Vos autem necesse est ut semper erretis, quandiu propter hominum vitia Dei sacramenta violatis: aut nos propter Dei sacramenta, quæ in vobis violare volumus, etiam vestri schismatis sacrilegium assumere putatis. » Item (cap. 48, col. 253): « Saul non habebat innocentiam, et tamen habebat sanctitatem, non vitæ suæ, sed sacramenti Dei, quod et in malis hominibus sanctum est. » Item (cap. 52, c. 255): « Nos dicimus tale cuique fieri sacrificium, qualis accedit ut offerat, et qualis accedit ut somat: et eos de sacrificiis talium manducare, qui ad illa tales accedunt, quales et illi sunt. Itaque si offerat

Deo malis, et accipiat iade bonus, tale cuique est, A
qualis quisque est, quia et illud scriptum : *Omnia
munda mundis (Tit. i, 15)*. Per hanc sententiam
veridicam et catholicam, etiam vos Optati sacrificio
non estis polluti, si facta ejus displicebant vobis.
Nam utique panis illius, panis luctus erat, sub
cujus iniquitatibus Africa tota lugebat; sed panem
luctus omnibus vobis communem, omnium vestrum
malum schismatis facit. »

Item ad Parmenianum (lib. II, cap. 10, col. 39) :
« In omnibus questionibus intelligendum admone-
mus, quia scilicet omnia sacramenta cum obsint in-
digne tractantibus, prosunt tamen per eos digne
sumentibus, sicut et verbum Dei. Unde dictum est :
*Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite
(Matth. xxiii, 3).* »

Cum ergo sancti omnia sacramenta quia Christi
sunt, tam apud hæreticos quam Catholicos astruant
vera esse et sancta, et eadem etiam munde utenti-
bus salutaria, quia omnia munda mundis, testentur
etiam nihilominus eadem polluta, quia tractata sunt
ab illo qui pollutus est in anima; sollicite attenden-
dum est, qua discretionem sint a Catholicis sumen-
da, ne hæresis nefariam auctoritatem in Ecclesia
obtineat, si in sacramentis suis hæreticos et Catho-
licos, nulla eligendi vel spernendi ratio discernat.

Ait Apostolus : *Hæreticum hominem post primam
et secundam correctionem devota, sciens quod hujus-
modi delinquit, proprio judicio condemnatus (Tit. III,
10)*. Quod cum de omni hæretico semper spiritualiter,
aliquando etiam corporaliter sit observandum, in
prælati tamen, et eis qui pacem Ecclesie pertur-
bare possunt, discretius est agendum. Cum enim ca-
nonice statutum sit, ut si pastor a fide exorbitaverit,
sit prius a subditis secrete corrigendus, quod si incor-
rigibilis, quod absit ! apparuerit, erit accusandus :
quomodo interim a subditis suis est vitandus, quam-
vis Apostolus cum hujusmodi nec cibum sumere
jubeat, cum ordo canonicus ne accusatus prohibea-
tur a communione, nisi ad iudicium venire distulerit,
interdicat ? Unde sciendum est quia si non cor-
poraliter, saltem spiritualiter ne ei consentiant,
debent vitari, sicut et Augustinus paulo superius
ait : « Optati sacrificio vos polluti non estis, si facta
ejus displicebant vobis. » Ecce isti sciebant Optatum
esse schismaticum : sed quia (60) non consentiebant
ejus communi impolluti erant. De quo etiam, quia
pacem Ecclesie perturbare poterat, ait Augustinus
ad Emeritum (87, n. 4, l. II, col. 200) : « Non repre-
hendimus, si eo tempore ne multos secum excom-
municatus traheret et communionem vestram schi-
smatis furere præcideret, Optatum excommunicare
noluistis. »

Cur ergo Augustinus Optati communionem ad
tempus toleratam non reprehendit, nisi quia pejus
scandalum, quod ille inferret Ecclesie, vitari utilius
duxit ? Unde item Augustinus : « Quibus mali pla-

cent in unitate ipsi communicant malis, quibus au-
tem displicent, et eos emendare non possunt, ne
simul cum zizaniis eradicent et triticum, non factis
eorum, sed altari communicant : ita ut non solum
ab eis non maculentur, sed divinis verbis laudari
mereantur, quia pro bono unitatis tolerant quod pro
bono unitatis oderunt. Quod cautissime observan-
dum est, maxime in hæreticorum et schismaticorum
sacramentis. Quamvis enim perfectorum sit sine
macula in conversatione tolerare malos, difficile
tamen est exemplo illorum, si incircumspectum sit,
non corrumpi cæteros. Eleazarus enim in suilla carne
comedenda simulationem etiam occidendus respuit
(II Machab. vi, 48), quia etsi non sibi peccato, aliis
tamen suspicionis exemplo nocere timuit. Unde Am-
B
brosius salubriter consulens ait : « Si qua est Ec-
clesia, quæ apostolicæ veritatis fundamenta non
possideat, nequam tibi labem possit ingerere, dese-
renda est. » In cavenda itaque pravorum malitia,
sue fraternæque salutis attendenda est necessitas :
ut et pravos tolerant boni, ne Ecclesie dissipent
unitatem, et pravos etiam corporaliter fugiant, ne
vel consensu vel opinione, suam vel fraternam ne-
gligant salutem.

CAPUT XII.

*Quomodo solvatur illud, quod sancti de improbandis
hæreticorum sacrificiis dicunt.*

Astructum est hæreticorum sacramenta, quia Chri-
sti sunt, Catholicis si eis discrete utantur esse uti-
lia, quæ tamen pro certo sciendum est, ipsis hære-
ticis, vel eorum complicitibus noxia esse et lethifera.
Quia, ut ait Augustinus ad Petrum subdiaconum,
tantum valet ecclesiasticæ societatis communitas ad
salutem, ut etiam baptismo non salvetur, cui ibi non
datur ubi oportet ut detur. Unde in Africano con-
cilio cap. 24 : « In Ecclesia omnia sacramenta salu-
briter et vitaliter accipiuntur quæ perseverantibus
in hæresi magnam damnationis pœnam conquirunt,
ut quod eis in veritate ad vitam esset luminosius,
hoc in errore sit tenebrosius atque damnosius. Ean-
dem ergo sacramenta, ubique vera et sancta, in Ec-
clesia accipiuntur salubriter, extra Ecclesiam dam-
nabiliter. » Unde etiam B. Augustinus sacrificium
Optati, quod mundum mundis astruxerat, panem
D
luctus vocat, quia eos contaminabat, quibus extra
Ecclesiam veri sacrificii locus non erat. Quod etiam
a sanctis execrabile Domino dicitur, non respectu
illius quod sanctum est, sed respectu illorum qui
æque damnantur, illud illicite sacrificando et sum-
mendo, sicut aliquid Deo execrabile perpetrando.
Vocant etiam sancti illud sacrilegum, pollutum,
inane et falsum. Sacrilegum ideo, quia, sicut aurum
verum quidem est in arca furis ut in thesauro rep-
gis, sed tamen sacrilegum, quia a furo illicite usur-
patum, sic et illud ab hæreticis. Pollutum, non quod
in se ita sit, sed, sicut dies lætus dicitur quia lætos
facit, ita ipsum quia magis polluit, sacrificantem

(60) Alias qui.

reum constituendo, quam inudet justificando. Inane autem et falsum, quia effectum salutis, quem videtur promittere, non confert, quem conferret si rite fieret. Unde et Deus dicit: *Maledicam benedictionibus vestris, eas privando fructu salutis* (*Malac. n, 2*). Quod autem dicitur, non est corpus Christi quod schismaticus conficit, quia apud hujusmodi eucharistia confici non potest, non ita intelligendum est, quasi corpus Christi essentialiter verum in sacramento non conficiat, sed quia cum in altari Ecclesie concorporalis et consacramentalis sit Christo, universum corpus Christi, caput scilicet cum membris, non conficit, qui cum extra Ecclesiam sit, se ipsum Christo et Ecclesie in utriusque sacramento non unit. Cum enim altaris sacrificium, signando ipsius Ecclesie et Christi unitatem, universi corporis Christi sit sacramentum, non est conficitur ibi Christus, ubi non conficitur universus. Et ideo non fit ibi eucharistia, ubi unitatis lotus Dominicis corporis non administratur gratia. Unde Augustinus: « Hæretici quærun divisionem, cum panis iste indicet unitatem. » Et alibi: « Qui accipit mysterium unitatis, et non tenet vinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se. Nec Christus igitur, nec Spiritus sanctus apud eos est per gratiam, qui tamen ubique est per essentialiam. » Unde Hieronymus in Amos prophetam (t. VI, col. 303): « Odit Deus sacrificia hæreticorum, et a se projicit, et quoties in nomine ejus congregati fuerint, detestatur fetorem eorum, et claudit nares suas, Quod dicit, humano more loquens: non quod Deus sancta sua improbet, sed quod eorum propitiationem non recipiat. »

Hæc igitur et si qua alia a sanctis contra sacramenta hæreticorum seu detestabiliter dicta reperiuntur, non ita exponenda sunt, ut veritatem vel sanctitatem sacramentorum, cum omnia omnino Christi sint, improbent, sed in malitiam et damnationem illorum, qui illicite usurpant, redundant.

CAPUT XIII.

Utrum sacramenta rite fiant, si solemnibus verbis aliqua contra fidem, vel incuria, vel hæresi interserantur,

Quæritur autem, cum solemnia verba, et invocatio divini nominis tantæ virtutis sint, ut omnia Ecclesie sacramenta perficiant, si in ipsis ex industria vel negligentia proferentis aliquod erroris vitium sonet, utrum etiam tunc sacramenta rite perficiant? Unde sciendum est quia qui tacendo vel male proferendo quod debent in solemnibus verbis peritide peccant, eorum sacramenta ita damnat Ecclesia, ut ea vel pro nullis reputando iteret, vel pro imperfectis consummet; ita tamen, ut quæ in eis vera sunt, agnoscat et approbet. Unde Augustinus in libro de baptismo (lib. 1, c. 8, t. IX, col. 85): « Qui se ipsos a societate cæterorum separantes, charitate violata, unitatis vinculum rumpunt, si nihil faciunt eorum quæ in unitate acceperunt, in omnibus separati sunt, et ideo quem sibi sociant, si ad Eccle-

siam redderit, debet omnia quæ non acceperit accipere. Si vero nonnulla eadem faciunt, non se in eis separaverunt, et ex ea parte Ecclesie connectuntur, et ideo si quis eis sociatus ad Ecclesiam venire voluerit, in eo sanatur, ubi lanatus errabat, ubi vero sanus connectebatur, non curatur, sed agnoscitur. Laicos igitur a Paulianistis, qui nomen Trinitatis refutant, non dicam baptizatos, sed aqua lotos, Ecclesia omnino baptizat. Arianorum vero et cæterorum hæreticorum baptisma, quia nomen Trinitatis invocant, non iterat, sed cum pœnitentia et manus impositione consummat. Sciendum enim quia fide omnia sacramenta complentur, quoniam, ut ait Apostolus, *corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom. x, 10*). » Item Augustinus: « Unde tanta virtus aquæ, ut corpus tangat et cor abluat, nisi faciente verbo? Non quia dicitur, sed quia creditur. »

Constat ergo quia cum in sacramentis conficiendis, et dicendum sit, et credendum, utrumque sincere fieri oportet, maxime ne mens in fide titubet, etiamsi lingua per incuriam in sermone erret. Exteriora enim nostra non adeo pensantur a Domino, quantum cordis intima, qui in omni negotio magis examinat non quid, sed qua intentione vel fide fiat. Unde Augustinus in epistolam Joannis, cap. 7 (Tract. VII, t. III, col. 875): « Si Pater tradidit Filium se ipsum, ut Filius se ipsum, Judas quid fecit? Facta est traditio a Patre, facta est a Filio, facta est a Juda. Una res facta est, sed quæ res discernit eos? Quia hoc fecit Pater et Filius in charitate, Judas autem in proditione. Videtis quia non quid faciat homo considerandum est, sed quo animo et voluntate faciat. » Item idem in homiliis: « Tu es Christus Filius Dei vivi (*Matth. xvi, 16*). Hoc dixit Petrus, et audivit: Tu es Simon Barjona. Hoc dixerunt et demones, et audierunt: *Obmutescite* (*Luc. iv, 55*). Una vox est, sed Dominus interrogat radicem, non florem. » Item Hieronymus in Osee t. VI, col. 93: « Illi offerunt panem sacrilegum, etc. Quæ si vere fiant holocausta interpretor: cum autem scientiam Dei reliquerint, frustra capite fidei truncato, cætera membra se habere jactant. » Patet igitur quia si in solemnibus verbis vel reticendo vel admiscendo hæresin inducunt, sacramentum eorum vel veritate vel utilitate mutilatur, teste Ambrosio in libro de initiandis rudibus. Quia secundum Apostolum, *quidquid ex fide non est, peccatum est* (*Rom. xiv, 23*), et ipsi qui faciunt, et quibus faciunt, non solum non prodest, sed et ad judicium est.

Si autem vel incuria, vel negligentia, vel ignorantia aliqua erroris verba inseruntur, non ideo sacramentum minus fieri credendum est; quia, ut supra dictum est, Deus interrogat veræ fidei radicem, non locutionis florem. Unde Augustinus De baptismo lib. vi, cap. 25, n. 47, t. IX, col. 175: « Si non sanctificatur aqua cum aliqua erroris verba per imperitiam peccator effundit, multi non solum mali, sed etiam boni fratres in ipsa Ecclesia non sanctificantur

aquam. Multorum enim preces emendantur quotidie, si doctioribus fuerint recitatae, et multa in eis reperiuntur contra catholicam fidem. Nunquid si manifestetur aliquos esse baptizatos, cum illae preces dictae fuissent, jubentur denuo baptizari? Quid ita? Quia plerumque precis vitium superat precantis affectus: et quia cuncta (61) verba illa evangelica sine quibus non potest baptismus consecrari, tantum valent, ut per illa sic evacuentur quaecumque in prece vitiosa contra regulam fidei dicuntur, quemadmodum daemonium Christi nomine excluditur. Ita, si quis preces afferat contra regulam fidei, arbitrans quod bonae sint, non tamen quod in eis perversum est, evacuat illa quae ibi recta sunt, sed ab eis potius evacuat.

Item Zacharias papa Bonifacio episcopo: « Detulerunt nuntii tui, quod fuerit in eadem provincia sacerdos, qui Latinam linguam penitus ignorabat: et dum baptizaret, nesciens Latine eloqui, linguam infringens dixerit: Baptizo te in nomine Patria et Filia et Spiritus sancta; et per hoc tua reverenda fraternitas consideravit rebaptizare. Sed, sanctissime frater, si ille qui baptizavit non errorem inducas aut haeresin, seu pro sola ignorantia Romanae locutionis infringendo linguam, ut supra sati sumus, baptizans dixit, non possumus consentire ut denuo rebaptizentur. »

Ecce Augustinus baptizatos, precibus contra fidem dictis quia precis vitium superat precantis affectus, non denuo sinit baptizari; Zacharias, ipsis verbis vitiat, sine quibus baptismus non potest rite fieri, quia baptizans haeresin non inducebat, prohibet rebaptizari: quibus tamen si haeresis induceretur, profecto rebaptizandum fuisset, quia Trinitatis nomen non vere prolatum fuisset. Unde etiam cum, ut supra dictum est, Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum baptizari in nomine Trinitatis vel tantum in nomine Christi, unum idemque, teste etiam Ambrosio, astruat, econtra Pelagius papa, quia per hoc haeresin induci vidit, id fieri vetat, dicens Gaudentio episcopo: « Multi sunt qui in nomine solummodo Christi, una etiam mensione se asserunt baptizari. Evangelicum vero praeceptum ipso Domino Deo et Salvatore nostro Jesu Christo tradente, nos admonet, in nomine Trinitatis, trina etiam mensione sanctum baptismus unicuique tribuere, dicente Domino nostro Jesu Christo discipulis suis: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris et filii et Spiritus sancti* (Matth. xviii, 19). Si revera de praefatis haereticis qui in locis tunc ditionis vicinis commorari dicuntur, solummodo in nomine Christi baptizatos fuisse forsitan contententur, sine cuiusquam dubietatis ambiguo eos ad catholicam fidem venientes in sanctae Trinitatis nomine baptizabis. » Quod ideo dicit quia forsitan isti haeretici ut Paulianistae nomen Trinitatis refutabant. Et ideo in nomine Trinitatis eos rebaptizari praecipit, ne in nomine Domini quasi

unius personae tantum se posse baptizari: erodant, quod tamen ubi sine periculo haeresis fieri potuit, Nicolaus papa concessit. Sed econtra Augustinus in libro De unico baptismo, ait: « Satis ostendimus ad baptismum qui verbis evangelicis consecratur, non pertinere cujusquam dantis vel accipientis errorem, sive de Patre, sive de Filio, sive de Spiritu sancto aliter sentiam quam doctrina celestis innotuat. Ecce hi haeretici quia aliter senserunt, annullato priori baptismo, rebaptizari jussi sunt; quia, quamvis in nomine Domini, tamen in nomine Trinitatis baptizati non sunt. » Unde Gregorius Quirino episcopo in Hibernia (lib. xi, epist. 67, t. II, col. 1167): « Haeretici qui in Trinitatis nomine minime baptizantur, sicut sunt Bonosiaci, et Cataphrygae, cum ad sanctam Ecclesiam veniunt, baptizantur; quia baptismus non fuit, quod in errore positi in sanctae Trinitatis nomine non perceperunt. Nec potest ipsum baptismus dici iteratum, quod in Trinitatis nomine non erat datum. » Unde etiam Innocentius papa capitulo quinquagesimo, cum a Paulianistis venientes rebaptizari juberet, causam subdidit: « Quia Paulianistae, inquit, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti minime baptizant. Sed opponitur, quia si baptismus Dei nomine sine Trinitatis nomine consecratus irritum judicatur, ergo divini nominis invocatio annullatur, et quod multis sanctis auctoritatibus est prohibitum, pravorum malitia sacramentum Christi violatur. Sed econtra sciendum est, quia non est sacramentum Christi, quod in errore positi contra institutionem Christi faciunt, nec est vera divini nominis invocatio, quia contra Christi praeceptum Christianae fidei periclitatur perfectio: nec ipsum nomen Domini vel Dei verum est, quod perfidia proferentis adulteratum; verbo tenus quidem Deum sonat, sed secundum haeresin aliud sonat: dum scilicet in Deo vel Domino, fidem Trinitatis refugiens haeticus, ipsum nomen singularitati unius personae tantum astringit, vel secundum quod varia haeresi, Deum sibi praepingere praesumit. Sicut ergo sancti eos in nomine Salvatoris petere non praedicant, qui contra salutem petunt, sic illi nomen Domini non invocant, qui contra fidem mutato Ecclesiae ritu hoc faciunt. » Cum ergo verba ecclesiastica mutantur, et error vel haeresis introducit, ubi nec fides est, nec fidei verba, quomodo credenda est subsistere veritas sacramenti? Unde Augustinus ad Emeritum (t. II, col. 212): « Sacramenta quae non mutastis, sicut habetis approbantur a nobis. » Et paulo post: « Illa quae schismatici et haeretici non aliter habent, nec aliter agunt quam vera Ecclesia, cum ad nos veniunt non emendamus, sed approbamus. » Item idem ad Vincentium (epist. 87, t. II, col. 212): « Ex catholica Ecclesia sunt omnia sacramenta Dominica, quae sic habetis et datis quomodo habebantur et dabantur priusquam inde exiretis. » In quo notandum est quia, si haeticorum sacra-

(61) Aliis certa.

menta ab eo rite mutantur quem Ecclesia instituit et obtinet, non sunt a Catholicis approbanda, quia mutata jam non sunt ecclesiastica, sed hæretica, sicut Innocentius, Pelagius, Gregorius, baptisma hæreticorum quocunque Dei nomine factum refutaverunt, quia mutatum ab ecclesiastica institutione, non in nomine Trinitatis celebratum viderunt. Si autem solemnia verba non mutantur, sed rite proferruntur, et ipsa exsecutio sacramenti rite perficitur, tunc hæreticorum perfidia sacramenti veritatem non impedit, quia quod hæretici aliter non habent nec agunt quam vera Ecclesia, non emendatur a Catholicis, sed approbatur. Unde Augustinus De ecclesiasticis regulis: « Si qui apud illos hæreticos baptizati sunt, qui in sanctæ Trinitatis confessione baptizant, et veniunt ad catholicam Ecclesiam, recipiantur ut baptizati, ne sanctæ Trinitatis invocatio vel confessio annulletur in sacramentis. » Ergo conficiendis et nocet error cordis, cum verba contra fidem proferruntur in prece, quia non ea superat precantis affectus in fide, et non nocet cum ipsa verba proferruntur nullatenus mutata ab usu Ecclesiæ. Si autem error cordis non est, non nocet mutatio prolationis verborum, vel executionis sacramentorum, quia verba, etiamsi contra fidem sint, precantis affectus superat, et in una fide non nocet diversa consuetudo Ecclesiæ. Unde etiam cum Pelagius hæreticos in Christi nomine baptizatos una mersione, jubeat rebaptizari trina mersione, beatus tamen Gregorius unam mersionem sicut et trinam approbat. Sed tamen in una fide hanc Ecclesiæ diversam consuetudinem commendat, innuens quod ubi fides una est, diversa exsecutio sacramenti non impediatur. Ait enim Leandro episcopo (lib. 1, epist. 43, tom. H, col. 532): « De trina mersione baptismatis nihil responderi verius potest, quam ipsi sensistis, quia in una fide nil officit Ecclesiæ diversa consuetudo. Nos autem quod tertio mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta signamus, ut dum infans tertio ab aquis educitur, resurrectio triduanæ temporis exprimat. Quod si quis etiam pro summæ Trinitatis veneratione existimet fieri, neque enim aliquid obsistit, baptizandum semel in aquis mergere, quia in tribus personis una substantia est. Reprehensibile nullatenus esse potest infantem in baptisate vel ter vel semel mergere, quando et in tribus mersionibus personarum Trinitas, et in una potest divinitatis singularitas designari. » Cum ergo Pelagius hæreticis trinam tantum mersionem indicet, sanctus Gregorius in una fide trinam et unam æque approbet, Nicolaus in nomine Christi baptismum ratum concedat, Pelagius hæreticis iterari jubeat, constat quia mutatio verborum vel executionum sacramentalium quæ fidelibus rata conceditur, apud hæreticos irrita judicatur. Qui enim baptizavit in nomine Patria et Filia et Spiritus sancta, si ita ut sonant verba credidisset, procul dubio errasset, et sic errando, nomen veritatem sacramenti annullasset. Si enim in habitatione alicujus patriæ, sicut Donatistæ Affica-

nam tantummodo Ecclesiam credebant esse catholicam, et Judæi Judæam locum sanctificationis, et in filiæ alicujus conjugio, et in sancta aliqua crederet baptismi constare sanctitatem et salutem, quis hoc hæresin esse non judicaret? Quis his tam profanis verbis baptismum consecrari crederet? Et tamen hæc verba contra fidem prolata quia simplicitas proferentis et fides excusavit, concedente Zacharia, baptismi veritas rata permansit. Unde sciendum est quia, cum in omnibus sacramentis omnia sint fideliter et attente dicenda, et agenda quæ solemniter instituta sunt, si tamen, quod absit! apud fideles per incuriam aliter eveniat in aliquo, non irrita judicanda sunt; quia, ut dictum est, et precantis affectus superat, et series evangelicorum verborum rite prolatorum, cætera etiam contra fidem admista evæuat.

CAPUT XIV.

Quare in nomine Trinitatis baptisma fieri institutum sit.

Quæritur autem quare Christus præ cæteris Dei nominibus maxime in nomine Trinitatis baptisma consecrari voluerit, adeo ut baptisma cæteris Dei nominibus præter fidem factum sit irritum; in nomine autem Trinitatis etiam præter fidem Trinitatis consecratum, sit ratum? Sed econtra sciendum est quod in nomine suo consecratum sine fide vel aliquo merito, est ratum, ideo fit, ut dictum est, ut omnia sacramenta suæ gratiæ esse deputentur. Quod autem in nomine Trinitatis hoc maxime fieri voluit, ideo factum est, quia in eo Christianæ fidei perfectio summaque consistit, quia et generationis Filii a Patre, et processions sancti Spiritus ab utroque continet arcanum, veroque Deo ita est proprie proprium, ut a sæculo nullo falso Deo fuerit communicatum. Quia cum, ut ait Apostolus: *Sint quidem dii multi, et domini multi (1 Cor. vii, 5)*, præter ipsum tamen in nullo potuit ut trinus et unus diceretur inveniri. Hoc enim nomen a seculo variis mysteriorum figuris occultatum, non solum pro sua novitate est mirabile, sed et pro diviniæ majestatis arcano ineffabile; quia in eo et quod trinum est, unitatem non excedit, et quod unum est, trinitatem non adimit. Ut ergo nos a falsorum deorum errore revocaret ac distingueret, non nomine falsis diis communicato, sed solius veri Dei proprio nomine Trinitatis ad omnia peccata diluenda in baptisate daturus plenitudinem gratiæ, plenitudinem etiam hujus fidei dignatus est revelare: quam quia ad innovandos homines novam, ad consummandos perfectam dedit contra hæreticorum versutias, ratam et certam esse voluit. Novo ergo nomine Trinitatis in baptisate instituit dari novam fidem Christianitatis: ut unde haberet regenerationis initium, renovatiouis consequeretur effectum, certiusque et fortius contra omnes hæreses fidem illam obtineret, sine qua nulli patere ingressum vel Ecclesiæ vel cælestis patriæ cognosceret. Novo etiam nomine Trinitatis Christianam regenerationem initiari vo-

luit et consecrari, ut per illud quod nullo prius sæculo revelatum fuerat, fides nascentis Ecclesiæ tanto majori fulgeret merito et præmio, quanto majoris cognitionis divinæ instrueretur arcano, quod ad revelandum hominibus, solus Filii Dei reservatum erat privilegio. Unde ipse propheta : *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa; quia qui loquebar ecce adsum (Isa. LII, 6)*. Item in Evangelio : *Pater, manifestavi nomen tuum hominibus (Joan. XVII, 6)*. Quamvis enim sancti prioribus sæculis credidissent Trinitatem sine cujus fide salvi esse non poterant; non tamen ita manifeste ut in plenitudine gratiæ, quia, ut ait Dominus in Evangelio : *Multi reges et prophetae voluerunt videre quæ videtis et non viderunt, et audire quæ auditis et non audierunt (Luc. X, 24)*; quia non eis fuerat revelatum.

Præmonstrans ergo Christus fide et nomine Trinitatis baptismum nuntiandum esse et consecrandum, cum baptizaretur, vox Patris audita est, quæ Filium sibi placitum eum testaretur : Spiritus sanctus in columbæ specie super eum visus est (*Matth. III, 17*) : ut Ecclesia in suo crederet Trinitatem non deesse, quam in sui capitis Christi baptismate corporaliter etiam cognovisset adesse, Patrem in sono audiens, Filium in carne, Spiritum sanctum in columbæ specie præsentem videns.

Super hujus fidei firmitatem Christus Ecclesiam suam fundari instituens, Ecclesiæ suæ pastori Petro dicenti : *Tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. XVI, 16)*, quia in hoc de Trinitate perfecte senserat, respondit : *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram, id est, super hujus fidei firmitatem, ædificabo Ecclesiam meam (ibid.)*. Unde etiam Deus Pater per prophetam : *Ponam in Sion lapidem angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, qui cre-*

A diderit in eum, non confundetur (Isa. XXVIII, 16). Item Paulus : *Ut sapiens architectus fundamentum posui, fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (I Cor. III, 10)*. In Christo enim tota Trinitas intelligitur, teste Beda, in Actus apostolorum.

Cum Ecclesiæ regula sit fideles in nomine sanctæ Trinitatis baptizari, quomodo Lucas per totum hujus libelli textum, non aliter quam in nomine Jesu Christi baptismum dari testatur? Quod ita Ambrosius solvit, quod per communitatem nominis impletum mysterium sit, quia sive Christum dicas et Deum Patrem a quo unctus est Filius, et ipsum qui unctus est Filium, et Spiritum quo unctus est designasti : scriptum est enim, Jesum a Nazareth, quomodo Deus unxit eum Spiritu suo (*Act. X, 38*), sive Patrem dicas et Filium ejus, et Spiritum sanctum, tres pariter indicasti, si tamen et id corde comprehendas; sive Spiritum dicas et Deum Patrem a quo procedit Spiritus sanctus, et Filium, quia Filius quoque est Spiritus, nuncupasti. Cum ergo Christus in fide et nomine Trinitatis Ecclesiam suam fundari disponat, quis contra hanc institutionem aliter agens, ratum et aliquid faciat, verum, quæ et prophetice et evangelice auctorizata est, et præter quam aliud fundamentum neminem posse ponere Apostolus clamat?

In celebrandis igitur Christi sacramentis non sectarum novitates vel hæreses inducere, sed ejus institutionibus studeamus fideliter deservire, ut ejus potestate verum, ita ejus auctoritate ratum est quod in eis agimus, sic ejus gratia salutiferum nobis sentiamus. Qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

DIVI ALGERI

SCHOLASTICI LEODIENSIS

DE SACRIFICIO MISSÆ ⁽⁶²⁾.

Solemnis celebratio totius missæ ad hoc instituta est, ut memoriam exprimat Christi venientis in carnem, et ejus passionem in mysterio resurgere; unde illa quæ primo ponuntur ab introitu missæ usque ad secretas preces, quas secum loquens sacerdos effundit, adventum Dominicam et tempora evangelice prædicationis representant. In primis illæ æteretæ orationes, quæ super oblata funduntur, trinam precem exprimunt, quam ante passionem suam Salvator ad Patrem effudit dicens : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste (Matth. XXVI, 39)*.

Ubi etiam legitur Dominus sudasse sanguinem, et factus in agonia prolixius orasse, ut patenter innueret in quanta cordis contritione et spiritus anxietate sacerdos peccator sacrificium orationis debeat offerre Deo, cum sacerdos justitiæ oblaturus seipsum non sine sanguinis effusione emiserit preces ad Patrem, et ita evidenter ostenderit suum erga nos compassionis affectum. Quod ipsum legalis sacerdos faciebat, qui Sancta sanctorum intrabat sine sanguine nunquam, quoniam, secundum Apostolum, sine sanguinis effusione non fit remissio.

(62) Ex Emin. et Rev. D. A. Mai. *Scriptorum veter. nova collect.* t. IX, p. 371, et cod. ms. lat. n. 812, Biblioth. reg. Paris.